

BELISARII (2)

AQVIVIVI ARAGO-
NII, NERITINORVM DVCIS,
aliquot aureoli verè libelli.

DE
PRINCIPVM LIBE-
ris educandis.

DE VENATIONE.
DE AVCVPIO.
DE RÈ MILITARI.
DE SINGVLARI CERTAMINE.

*Hic additum est elegans poematum MICHAELIS
MARVLII de principum institutione,
nunquam hactenus editum.*

BASILEÆ.

Ex Officina Petri Pernæ.

BELISARII

AQVIVIVI ARAGO-

NI, NERITINORVM DVCIS,
aliquot aureoli verè libelli.

DE
PRINCIPVM LIBE-
ris educandis.

DE VENATIONE.

DE AVCVPIO.

DE RE MILITARI.

DE SINGVLARI CERTAMINE.

*His additum est elegans poematum MICHAELIS
MARVLI de principum institutione,
nunquam hactenus editum.*

BASILEÆ.

Ex Officina Petri Pernæ.

6 1505/161

AD ILLVSTRISSI-
MVM ET MAGNANIMVM
COMITEM, IVLIVM, COMITEM
Salmaë & Neoburgi ad Oenium, Freista-
dij, Schintaviæ, Temetvini, Richenoæ,
Stampæ dominum. Cæsarei con-
filij senatorem pri-
mariũ.

*N*tibi tandem, Iuli Co-
mes amplissime, promissos
aliquoties, quũ apud
vos anno superiore pro-
ximo Viennæ degerem,
tuque me, pro singulari humanitate tua,
per benignè complectereris, Belisarij Ne-
ritinorum Ducis libros, ad vestri potissi-
mum ordinis hominum studia pertinentes:
quos & cum imperatoris Byzantini, Ma-
nuelis Paleologi, præceptis educationis
regiæ coniungendos, & graui de causa pu-
blicandos hoc tempore putavi. Ausus est e-
nim patrum memoria tum de Principe;

EPISTOLA

tum de omni administrationis ratione, qua pace, qua bello, commentarios scribere Nicolaus quidam Machiavellus, Florentinae republicae tabularius, acuti quidem ingenij vir, sed instabilis, & pestilentissimus improbitatis magister. Quippe dum se prudentis & egregij principis quasi formam expressurum ostendit, & tam luculento promisso lectorum animos illicitis verisimilibus & impietatis & tyrannici dominatus, astu, quo iure, qua iniuria constitutiendi, praeceptis imprudentes animos imbuit. Hinc illa foeda nefariaque axiomata, quae possim in eius scriptis reperiri: Ante omnia dandam operam principi, ut religiosus esse videatur, tametsi reapse talis non sit: Fidem, clementiam, liberalitatem, esse virtutes admodum damnosas principi; cui tamen expediat, si eas tantummodo praesferat: Malis moribus implendam gentem, vel civitatem, de qua vindictam sumere princeps nullo negotio

DEDICATORIA.

negotio cupiat: Alēdis factiones inter subditos, & amanes boni publici de medio tollendos, conservandi dominatus causa: Debere principem imitandum sibi proponere Casarem Borgiam, Alexandri sexti, spurcissimi Pontificis, nequissimū filium: Flocci faciendam principi, si crudelis habeatur, modò hac via subditos dicto audientes efficiat: Principē, qui pacis tempore factiones inter suos alat, eis ex animi sui libidine facilius imperaturum: Praestare principi, si metuatur, quàm si ametur: Crudelitatem, quae bonum ad finem tendat, nullam reprehensionem mereri: A perjuryis, fraudibus, simulationibus, minime principi abstinendum; quum impostori se semper offerant, qui circumveniri possunt. Hi sunt egregij Stigiae istius viperæ partus, non omnes quidem illi, sed è multis eximij; quae tamen ea foetus suos arte tum vestire, tum exornare potuit: Ut regum in aulis hodieque tantum non in sinu foveantur, & ex

EPISTOLA

ipforum præscripto pleraque, non sine gra-
 vi bonorum luctu, & præsentissimo Rei-
 publicæ Christianæ exitio, gerantur. Ne-
 que diu est, quum tandem aliquando præ-
 stantis ingenij, magnæque doctrinæ vir,
 absurdissimâ portenta, sub speciosis laten-
 tia larvis, non solùm peritè detexit; ve-
 rum etiam solidis, & gravibus argumentis
 refutavit: cuius ego rationes uti vehe-
 menter probo, confirmatas exemplis opti-
 mis ex omni antiquitatis memoria repeti-
 tis, ita, ne vilis scribæ virus, latè cetero-
 qui diffusum, longius adhuc serpat, rectè
 me facturum existima vi, si nostrorum ho-
 minum animos, eorum præsertim, qui ad
 gerendam rempublicam educantur, pro-
 fectio à sapientissimis duobus principibus
 antidoto murem. Nam quis homini
 obscuro & impudenti fidem habeat, ea
 tradenti, quæ omnem & pietatis, & hone-
 stæ rationem, ipsumque societatis humanæ
 vinculum, quod fides est, radicitus ever-
 tunt

DEDICATORIA.

tunt: si diversū ab alijs præcipi videat, quos
 augusti regijq; generis maiestas, eruditi odo-
 rina, virtutis decus, rerū præclarè ge-
 starum gloria, supremiq; in genere huma-
 no fastigij cōmendat auctoritas? Hi enim
 suis hisce libris, quos ego nunc primus in lu-
 cem profero, cōtra nefandas & execrabi-
 les illas Machiavelli regulas, disertè mo-
 nent atq; præcipiūt, nō specie tenus, sed re-
 ipsa religiosum esse debere principē; quū si
 maximè fucū mortalibus faciat, æternum
 tamen illud cæli numen fallere nulla pieta-
 tis umbra possit: Fide, clemētia, liberalita-
 te, nullas esse virtutes magis regias, nec ha-
 rum simulationē diuturnā esse posse: Nihil
 improbè faciendū, ut animorū libidini sa-
 tis fiat: In rebus humanis nihil esse pace at-
 que concordia melius, quam uti conservēt
 inter suos, omni studio principibus adni-
 tendum: Ad boni principis officiū pertine-
 re, ut exēplo Dei, bonos & amātes reipu-
 blicæ cives præmijs ornet, malos puniat:

EPISTOLA

Optimorū principū exempla, non tyrannorum, emulari proceres frugi debere: Tametsi tyrannis aliquamdiu res prosperè cedant, tamen pœnæ dilationem, supplicij gravitate divinitus compensari: Omnem seuiciciæ & immanitatis notam principi fugiendam, & stabilius esse imperium, cuius sit custos pudor, non vis & metus: Tyrannorum esse vocem, Oderint, dum metuant: Eam de se opinionem in animis hominum excitare debere principem, ut nudis promissa verbis sanctius præstare credatur, quàm quæ alij sacramētis interuenientibus sint polliciti. Mitto cætera, quæ de procerum institutione, atque omni officio, divina sapientia quadam hi duo magni principes libris hisce sunt complexi: quos equidem lubens, ob indicatam modò causam, & publici iuris facere; & ad te, IULI, Comes illustrissime, ceu perpetuum meæ in te, clarissimamque familiam tuam, obseruantia pignus, mittere volui.

DEDICATORIA.

volui. Nam præter libellam, qui est de principum liberis educandis, etiam alia Dux Belisarius scripsit, de venatione, de aucupio, de re militari, de iusti duelli legibus; quorū lectio sicut tibi, gravissimis occupatione negotijs, & harū rerū omnium perito, nulli esse usui poterit: ita generosiss. indolis puero, Vicharto Comiti, filiolo tuo, ubi feliciter adoleuerit, cōiuncta cum laudatissimi nominis tui mentione, fortassis & grata erit, & emolumētī nōnihil adferet. Quippe quæ res à puero tibi fuerunt in delicijs, liberalis doctrinæ atque omnis literatæ sapiētiae cognitio, & rei militaris sciētia; quarū altera tibi excimiam supra ceteros in consultationibus senatorijs auctoritatem conciliat, altera propter vicinos barbaros est opus: ad eas res sic excitari sese tū Belisarianorū scriptorū lectione, tū a vitæ paternæq. virtutis prædicatione sentiet, ut aliquando futurus sit, instar illius Homericæ principis,

EPISTOLA

Rex pariter bonus, & præstās bellator in armis.

*V*traq; certè laus hætenus, maiorū ve-
strorū, & vestro merito, familiæ vestræ pe-
culiaris est. Nā, ut omittā vetustiora, de
origine gentis vestræ, ab Austrasiæ Lota-
ringiæq; regibus, longa sæculorū serie, repe-
tita, in paterno monumēto vestro Viēnēsi,
præter alia de rege Gallo ad Ticinū capto,
& Solymano, potētissimo barbarorū tyrā-
no, ab urbis Viennensis obsidione fortissi-
mè reiecto, perpetua tropæa conspicimus:
quæ Ferdinādi Cæsaris, optimi veræ vir-
tutis æstimatoris, auctoritate ac iussu ere-
cta, Nicolai Salmæ Comitiss heroica planè
facinora posteritati cōmendāt. Ibidē sepul-
ti sunt Eggij, fratris tui, magnanimi & a-
mantissimi patriæ ducis, cineres: cuius im-
maturā mortē ne nūc qdē uniuersa deplora-
rare cessat Hungaria, cui viuus instar mu-
ri & clypei cōtra barbaros erat. *V*olfgā-
gus autē patruus, Passaviensis Pontifex,
litterarum & sapiētiae gloria clarus, haud
postremum

DEDICATORIA.

postremum inter magnos imperij Romani
principes locū virtute sua promeruit. De
tuis deniq;, IULI Comes humanissime, fra-
trisq; tui Nicolai dotibus, hoc loco parcius
agā, ne in os, quod impudentis est, laudare
videar. Vnū hoc dicam, vos vtraq; studuis-
se consequi, quæ in superioribus istis singu-
lauerint, adeoq; Martem cū Musis felici-
ter coniunxisse. Quod superest, etiā atque
etiam oro, ut meū in dicendo tibi Belisario
consiliū probes, & execrādis hominibus,
Machia vellicas artes in perturbanda Re-
publica Christiana sequentibus, fortiter
adversari pergas. ex arce Burghai-
mensi. a. d. III. eid. April. anno
nati servatoris CIO. IO,

LXXIIX.

Illustrif. D. T.
addictif.

Leunclavius.

AD LECTOREM.

Qui memori veterū voluet monumēta virorum
 Mente, quibus series æui quibus alta vetustas
 Tutāq; transactæ custodia credita vitæ est,
 Inueniet prima repetens ab originē mundi
 Splendida facta ducum, quos extulit aurea fama
 Gloria per terras diuerso sole calentes,
 Sive peracta toga fuerint, seu Marte feroci
 Præsidae gesta Deo, qui vastum temperat orbem.
 Ipsi tamen casus etiam comes iuit in omnes
 Et grauis, & constans & nescia cedere virtus.
 Piderat hoc olim doctissimus ille pelagum,
 Infracto qui letibiferum bibit ore venenum,
 Dum teneris format sic nobile pectus ab annis.
 Inchyta progenies magno de sanguine regum
 Edita, virtutem primo mirctur ab æuo
 Qua sine nil actum memorabile pace vel armis,
 Quod natos olim iubeant meminisse parentes.
 Cernimus, hæc vera perducit ad æthera laude
 Insignes pietate duces, & fortibus ausis.
 Cumq; sit in regno subitura parentibus olim,
 Ut regat innocua populos in pace potentes,
 Imbibat hanc sensim primo cum lacte tenellus,
 Comprimat affectus nutrix, ornata pudicis
 Moribus, in gremio tenerum dum lactat alumnus.
 Prima rudi formant alimenta in corpore sensus,
 Postera quos vitæ comites circumferet ætas,
 Indolis egregios opera ad maiora creatæ
 Esse decet motus, diroq; carentia felle
 Pectora, sic olim nomen sublime parentis
 Audiet, inter auos titulis illustrior omnes.
 Mox etiam, ut primum viridi pubescet in æuo,
 Dum vigor ingenij crescentibus incipit annis,

Prodere

Prodere naturæ bona semina, regius artes
 Iam puer ingenuus, docto tradente magistro,
 Condiscat, sanctamq; fidem, quibus omnia forti
 Tædia mente ferat, si fors ita poscat & vsus.

Cumq; nimis clarum famæ continget honorem,
 Si decus imperij si publica commoda curet,
 Tunc primum vero decorabit principe terras,
 Cum fuerit quatuor virtutibus ordine pulchro
 Conspicuus, queis fortunam superabit vtramque.
 Ergo ut erit firmo mentis generosa propago
 Prædita iudicio, maioribus vtile tempus
 Collocet in studijs, animo sublimis acuto,
 Et nunc hystoriæ campis spatietur apertis
 Nunc tamen & sôphiz cultus desudet in hortis.

Nestora quin etiam fidam, ceu numina diuum
 Suspiciat, lateriq; senis sit iuncta probati,
 Qui teneram formet morum pietate iuuentam,
 Hunc amet, hunc colat, huic semper adhaereat vni.
 Hic doceat primum sanctas pia fœdera leges
 Virgidas gentes, iurisq; minister & æqui,
 Contineat vero vitæ melioris in usu.

Namque gerit faciles animos & pectora, vulgus,
 Seditiosa nimis, Protheo inconstantius omni.

Nec minus instructum diuitio pectus amore
 Egregie sobolis doctus succendat alumnus.
 Sic petet à vero rerum munusq; parente
 Auxilium quondam subito impendente tumultu
 Qui sibi dilectos trepida formidine seruos
 Eripit, est sine fine bonus, sine fine fidelis,
 Qui mare, qui terras, qui sidera cuncta creauit,
 Hic solus duris cum fors premit aspera rebus
 Præstat opem, scutiq; recludit aijla potens:

*Ptque etiam regium sincera perambulet olim
Religio, sit cura pio non vltima regi.
Est aliquid magni pro laude tonantis acerbas
Fortunæ perferre minas mortemq; pacisci.
Proxima iusticie sapiens documenta magister
Edoceat, sanctosq; simul perducatur in vsus.
Hæc, magnos super astra duces fulgentibus alis
Ducit, & in summo celebres locat æthere, virtus,
Quæ nunc astrigere sublimi in vertice coeli
Consedit, terris scelere atque libidine plenis.
O vtinam magno tãdem miseratus olympo
Tot gemitus, pater omnipotens, mortalibus ægris,
Demittat celo rursus pia dona scitæro;
Illud enim verè sanctum & venerabile nomen
Iusticie, recto iura omnibus æqua ministrat
Tramite, muneribus nunquam violabile cæcis.*

*Tertia magnanima sit maxima cura iuuentæ,
Vt regat affectus, duris nisi corda lupatis
Strinxerit, exultans menti scelerata libido
Imperat, & iunctam stimulante libidine tandem
In præceps agit, extremis coniuncta periclis.
Hæc olim magnas euertit funditus vrbes,
Dum collo accipiunt docili iuga dulcicia primùm,
Horrida sed tandem, vetitæ experimental' oluptæ.
Rite Deus hominem vt celsos ad sydera vultus
Tolleret effinxit, sed cætera stravit in aliuum
Vt volucres, pecudumq; genus, farmasq; ferarum.
Vltima nunc moneo, belli dux optimus artes
Nouerit, has ficti dabit experientia Martis,
Regia quam teneris pubes tractabit ab annis.
Principio dubio nondum calfacta duello
Pelitis hasta petat cumulum flauentis arenæ,*

Quis

*Quin etiam viridi nemorum studiosus ab ænæ
Militet in syluis, altosq; indagine montes
Cingat, agens pauidos in subdola retia ceruos.
Interdum pharetram ex humeris suspendat & arcus
Impiger, vt capreas aut fuluo tergoe damas
Adductis feriat neruis & arundine recta,
Nunc etiam duro proiectus stramine, noctes
Insomnes peragens, frigusq; famemq; domabit.
Tunc quoties patriæ rerumq; pericula poscent,
Arma feret primus, campo bellator aperto
Exultans, vt cum messes populatur & agros
Horrida diluuius hyemalibus orta procellis:
Sic bonus armorum patriam formidine princeps
Soluet, & æterna populos in pace beabit.
Amphytrioniades hac arte relatus in astra
Fingitur, hac Macedo captiuo brachia celo
Iniecit, fratres hac, lucida sydera, Graij
Eripiunt pauidos magno discrimine nautas,
Hæc decus Æonidum facundo protulit ore,
Doctæ Periclidæ dum dat præcepta venusto.
Quæ sapiens etiam magna Belisarius arte
Tradidit, hoc tenero pulchre complexa libello,
Hic, puer excelsis regum nutritus in aula,
Pacis & armorum est studijs operatus amicis,
Nec rutilo minus ense bonus, minus vtilis hasta,
Quàm culto grauis ore, & Apollinis artibus ingens,
Non bona tot Tagus occiduum qui præterit orbem
Nec matutinis radijs subiectus Idas pes,
Atque metalliferas Hermus famosus ob vndas,
Cursibus obliquis per prata silentia voluunt,
Quot ducis egregij doctus fert commoda setus.
Vna manet tellus reges miserisq; colonos*

*Serius aut citius cunctos violentia fati.
Abripit, orta ruunt, magna potentia mundi
Interit, ac virtus quæ magno parva labore est
Inter honoratos duratq; vigetq; nepotes.
Hunc etenim memori vati labor eximit ævo.*

*Magnanimis igitur iuuenes heroibus orti
Si pater ætherei, cui subsunt sidera cæli
Si pia religio mortalia pectora tangit,
Si laudes, & bonos, nitido si gloria vultu,
Si decus, & letus qui ducit ad astra Triumphus,
Aurea, sunt vobis confecta, capeſſite dona.*

BELISARII AQVIVIVI ARAGONII, NERITINORVM DVCIS, DE PRINCIPVM LIBERIS EDUCANDIS liber.

QVum malevolentium hominum invidia, vel malignitate potius, arma relinquere, & otium quaerere cogeremur; in maxima regni perturbatione, ut erga principem fidem servaremus; in non parvo vitæ discrimine constituti; qua ex re ab hominum conspectu sepius nos abdere, quasiq; in solitudine esse compelleremur: quod à prudentioribus accepissemus, ex malis eligenda minima, & excerptanda de iisdem, si qua inesse bona videantur; litterarum otium elegimus. & quò securiores à malignorum insectatione nos redderemus, armis relictis, quando fati ita placuit, ea scribere instituimus, quæ mea ætate digna esse viderentur. Sed quoniam malignorum hominum ea est natura, ut quos semel per-

sequi ceperint, eos si vel civilibus, vel militaribus negocijs interesse viderint, à malignitate sua, maledicendo nunquam discedant: aliorum moti exemplo, ad scribendum ea, quæ principibus convenirent, studium nostrum curamque convertimus: quum maximè ista moralis philosophiæ pars, quæ ad principem adinet, non inelegans sit. Et quum ab alijs, qui non ex principum ducumve genere orti sunt, eo ordine non scribatur; ipse quoque de illa scribendum censui. Africanus Scipio, totque Romanorum alij, qui etiam belli exercitijs clarissimi sunt habiti, tandem sese otio dederunt. Nos vero non ij sumus, qui amore liberorum, uxorisque, blanditijs ac lacrimis impediremur, quo minus patriam desereremus, vel maiorum nostrorum mores vestigiaque non imitaremur, & à quibus arma foris exercenda non invenirentur. sed quando regni nostri consuetudo & leges eæ sunt, ut sine principis voluntate iussive, qui vis sit, inde discedere non possit: familiam nostram hac de causa discedendo minimè perturbandam esse cœsuimus. Itaque ne ab otij solitudinisque languore detineri videremur, de prin-

de principum liberis educandis, eorumque officio quædam scribere decrevimus. Et licet antiquorum permulti utilissimo hoc scribendi genere, quod etiam ad bene vivendi institutionem pertinere videtur, usi sint, nec ullo iudicio veriti dixerint, non de morum institutione ab illis scribi debere, a quibus prius proprii mores non cognoscerentur: tamen eorum exemplo motus affectusque, qui posteritati tantum consuluere, (non enim hominum fortassis invidia & æmulationis adeo curæ fuit, ut quæ ad bene vivendum attinerent, silentio præterire vellēt) pauca hæc litteris mandare volui: quæ tamen ab alijs elegantius copiosiusque fortasse perscripta sint, nos tamen alium scribendi ordinem sequendum censuimus. Scribimus igitur hæc, non quod ceteri, quamvis ex principum progenie non sint, his præceptis non indigeant: (nam ex plebe multi sunt, qui bonis moribus imbuti, ad principatus, magnasque dignitates alias pervenere) sed de principibus maximè, eorumque officio, quum in hominum luce versentur, omniaque moderentur, brevius sanè, quam res ipsa fortasse

4. DE EDUCATION.

postulat, ac bene vivendi præcepta exigunt, differvi: ut illi, quos vel maximè amandos censerem, principatus resque publicas perfectissimis administrarēt, rebusque necessarijs omnibus opportunius providerent. Pueri namque bene instituti facti iam viri; modestius, rectius, prudentiusque vivent. sin malè morati fuerint, in vitia prolabi eos necesse erit: sibi que in primis, ac ceteris perniciem, totique regno, reive publicæ everfionem, excidium, interitum adferent. Opusculum igitur hoc, qualecumque sit, si non pro materiæ dignitate bene perpolitum erit, tēpori tribuatur. alijs enim negotijs impeditus, illud perficere haud potui. si quis autem scripta hæc mea legere non dedignabitur, scribentis tātum animum percensebit: qui potius agendū aliquid laude dignum, quàm otio torpendum, semper existimavit.

PVEROS A MULIERVM CON-
tubernio consuetudineque removendos, & ad reli-
gionem instituendos esse.

Igitur parentibus in primis opera dan-
da est, ut generose pudicęque mulieris
lacte

PRINCIPVM. 5

lacte filij nutriantur. etenim nutricis lac-
primum pueris alimentum præstat, atque
in carnem convertitur: adeò ut bonæ
malæve habitudinis, vel naturæ, vel (si à
doctis viris dici permittitur) complexio-
nis principium omnino sit. Principium
vero plus quàm rerum dimidium esse, Ari-
stotel. ex Hesiodo tradit. Quare adniten-
dum est, ut læta plurimum nutrix, nō te-
mulenta, non garrula, qua nutriri liberi
possint, habeatur. Nam prima illa nutri-
cis educatio, multum etiam ad puerorū
institutionem facit. Et licet principum
liberi à præceptoribus, morumque ma-
gistris, postea doceri possint: facilius ta-
men ad eruditionem, bonis antea mori-
bus imbuti, progrediuntur. Bonorum ita-
que morum, placidique sermonis, in-
fantium nutrix esse debet: ut primæ li-
berorum institutioni provideatur. eritque;
postea omni cura studendum, ut quanto
citius fieri poterit, à mulierum cōtuber-
nio liberi removeantur: ne effeminati ad-
dolescant, ne blando & delizioso femina-
rum luxu, quo viris multum liberalitatis
& fortitudinis auferri solet, corrumpantur;
ne rebus illiberalibus adfueti, diffici-

lius virtutum maximarū vestigia sequantur. Nimirum pædagogō, & optimorum virorum institutioni tradendi sunt: quorū præceptis, virtutibus principe dignis instrui possint. Alexandrum regem in incessu Leonidis pædagogi sui, & in moribus non potuisse carere vitijs legimus, quibus parvulus fuerat infectus. Religione verò primū, quæ quū in omnibus præcipua, tum in principibus esse debet, eos instruant; exemploque moveant. Principem enim oportet, ut Aristoteles ait, religioni imprimis animum ita intendere, ut minus à populis timeatur, ne quid iniuste ipsi patiantur. Siquidem in illū conspirare non audebunt, cui deum optimū maximum factorem ac vindicem futurum existimabunt. Nam eam religionis esse vim scimus, ut etiam à vera disungi sapientia nequeat: quæ quidem si quandoque à religione divellitur, extra fines suos evagatur. itaque religio studiosè à principibus est quærenda. quippe tanti apud omnes semper religionē fuisse constat, ut præcis illis temporibus, multò ante Christi adventum, deorum numina, pontificum scientia, augurum observa-

tio-

tiones, prodigiorū procurationes, vatū libri, in prætio haberentur: tantumque antiquis studium, tanta religionis observantia fuit; ut à mundi principio, ante urbium constructionem, ante gentium populorumque divisionē, religio ab hominibus maximè coleretur. quamvis nullum sacrificium, nullusque maior cultus à principe offerri Deo possit: quàm si se optimum populis, iustissimumque præbuerit. Quapropter adnitendum est, ut pædagogus religionis observantissimus habeatur: quorum antiquorum, tum recentiorum exemplis puerorum animos ad religionis observantiam incitet. Delectantur enim pueri, quum Romanorum, Græcorum, externarumque gentium exempla recitantur. Exemplo enim magis, quàm doctrina, hominum animos moveri certum est: quum à tot annis opulentissimarum florentissimarumque civitatum populos ad obeunda præclara facinora religione compulsos audiunt. inde factum, ut etiam imperia sacris inservire non dubitarent; omniaque post religionem ponenda viderentur. Quæ si attentis semper auribus pueri audient, religiosissimi evadent: o-

omniaque, quum adulti fuerint, ad Deum referent: cuius numine nutuque civitates, urbes, regna, exercitus, regi, gubernari, duci que perspicimus. Multorum ad hæc ducum ac regum accedent exempla, quos nostris præsertim temporibus vidimus: quorum gesta et si felicissima fuerunt, religione tamè præcipuè multa eos adsequutos fuisse scimus: quæ, nisi multorum animos illa traxisset, haud certè consequuti fuissent. Aragonum regis exemplum, inter cetera, se nobis ante oculos offert. nam alia, ne longiores simus, præmittimus. Is Christiano nomini tantum se debere semper existimavit, ut Christo debitos nunquam bello lacefferet, votoque seipsum devinxerit, tantum se propulsaturum, nulli vero iniuriam illaturum. quo factum est, ut omnia ex voto illi succederent, ac parva etiam manu multos Africæ populos, nomini Christiano infensissimos, suæ ditioni, vereque Christi religioni subigeret. omnes enim principes religioni dediti, felicissimum exitum; è contrario verò, qui inreligiosi fuerunt, infelicissimum habuere.

D E

DE LVDIS, QVI PVEROS DE-
ceant: ac literarum studijs maximè à puero
incumbendum.

A Nimadvertendum est, debere principum liberos, quum pueri sunt, ludis aliquando quibusdam exerceri; quibus non enervari, sed potius ad pugnam accendi eorum animi videantur. nam semper ut modestiæ gravitati que pueri incumbant, haudquaquam fieri potest. Nec verò adeo à pædagogo continendi sunt, adeoque coercendi; ut vel frangi puero- rum animi videantur: sed quandoque palestra, quandoque varijs armorum generibus pro ludis utantur. Rarius tamè musica oblectamentis animi demulceant, ne ijs gaudere adsuescant, quibus demum effeminari possint: sed equitando, venando, omniaque agendo, caloribus atque frigoribus uti consuescant. Cõfert enim pueris, ut Aristoteli placet, à pueritia frigoribus adsuescere. hoc siquidem ad sanitatem & res bellicas est utile. Ad cuncta nimirum, quæ fieri possunt, ab initio melius adsuescimus. Ludi ergo puerorum neque illiberales, neque remissi sint: (paranda namque solatia sunt in iuventute.

a 5

quæ honestam senectutē oblectare possint (ut ex eorum imitatione, quæ postea seria eveniunt, facilius & æquiori animo ferant. Quum autem litterarum capaces esse videbuntur, præceptoribus tradendi sunt, à quibus nō minus litterarū studia, quàm boni mores hauriri possint. Multū enim regendis civitatibus, rebusque publicis, faciūt litteræ. Nicephoro visū est, regni philosophiæque; eamdem esse rationē: ita ut affinitatis aliquid cū regno habeat philosophia. Nam scientiarū scientiam, artemque; artiū philosophiā nominamus. Regnū verò alijs regni provincijs, ac regē ceteris regni principibus, dicimus imperare. Nec enim aliud, qui eruditus imperat, dici potest, quā philosophantiū usum exercere: quod maximè leges qui statuet, philosophiæ moralis expertus esse nō debeat. Quare Plutarcho etiā visum est, sicut puero nō cōmittendas esse divitias ita nec indocto viro imperiū: quū solus sapiens, ut Aristot. placet, deorū amicissimus esse videatur. Quid enim est magnitudo imperij, quid urbes, regna, ceterarūque rerū amplitudo in principe, si nō idē sapiēs sit? qui tum sibi, suisque; rebus, tum

eorum,

eorū, qui regno subsunt, possit ac sciat incolumitati consulere. Aut quod se dignū munus exhibere potest, qui nec per se sapit, nec audiēdis viris, studio sapiētię præditis, operā dandam curaverit; nec anti-quitatis memoriæ incūbit? quæ totos dies inanibus sermociunculis, convivijs, scurrilitate, atque; libidinibus explēdis cōterit? Siquidē Nerones, Sardanapali, alijque; eiusdem generis ij fuerūt, qui vitiatis corruptisque; moribus, nihil principū fastigio dignū præstare de se potuerūt: quos non solum foedo exitu interisse par erat, sed ne quidē editos fuisse: qui disciplina sapiētię neglecta, præceptisque; bene vivendi contemptui habitis, regiā dignitatē obscœnis facinoribus, atque; omni genere dedecoris foedaverunt. Cōtra verò, propter opinionem virtutis, summeque; eruditionis, fama adhuc ad immortalitatē extulit Octavianum, Antoninū, Nervā, Traianū, aliosque; summos principes; quorum multa & dicta prudenter, & facta constanter, & administrata sapiēter regna atque imperia memorantur. Et quantumvis parem non omnes ingenij bonitatem à natura sortiti sunt principes, ut quæ

subditis conducant, satis perspicere possunt: legendo tamen interdum, quæ præclare doctissimi viri scripserunt, aut percunctando maximam laudem adsequuntur. dumque administrandarum rerum curis animus subtrahendus est, ad libros contemplandos, tamquam è tempestatû fluctibus in pertranquillum portum, animus traducant. Socrates iam ætate proventus, fidibus operam dedit; magistroque digitos suos componendos commisit. Cato etiam Romanus, putans turpius esse nescire, quam discere; Græcas litteras senex didicit: quod existimaret beatos, quibus dei optimi maximi munere datum esset, aut facere scribenda, aut legenda scribere, beatissimos vero, quibus utrumque. Qua de re conandum est, ut omni ætate discamus; quem nobis omnia è litterarum scientia notiora sint. Saltem quid imitari, quid evitare conveniat, exemplorum lectione magis intelligi potest. Nam si senum sententias admirandas putamus, ipsosque prudentiores iudicamus eò, quòd multa eos vidisse necesse est; qua è re illorû dicta libenter audimus: quanto magis antiquorû libri,

libri, in quibus recta vivendi ratio continetur, in quibus multorû seculorum res commemoratur, legendi sùt. Quamobrè optimè Isocrates ait, quòd ab athleticis nò tanto studio corpora curanda sint; quanto à principibus animus excolendus.

QVEM AD MODVM ADOLESCENTULI sint instituendi, & à quibus cavere debeant.

Quoniam autem diximus, quo ordine circa principum educationem puerorum procedi debeat; pauca etiam, quæ adolescentibus ipsis convenire videntur, dicenda sunt. Tales itaque morum magistri inveniendi, eligendique à principibus sunt, qui turpibus notis careant, qui vitijs & inhonestis rebus deditos homines horrescant, qui ament, non adulentur. Nam quum gloriæ honorumque cupidi iuvenes sint, & ut facillè decipiantur, idonei; (quod Aristoteli placet) adulationem penitus omnem principes fugiendam esse censeant. ea namque sapius civitates, regna, principes, pessum ille videmus. quamobrem adulatione quis delectari non debet, qui mētem habeat homine libero dignam. Natura sanè insitū

est hominibus, maximè principibus, quò magni animi sint, ut laudibus delectentur: quæ quidè ut verè non tacendè sunt, sic à falsis, ne periculum pariant, (nam adulationibus decipi plerumque principes solent) cavendum putamus: quòd imprimis vitiorum omnium perniciosissimum dici adulatio possit: à qua cavendū adeò est quò pestis animi sit, ut non minus adultores quàm pestè, & quamcumq; rem aliam nefariam, fugiendos esse censeamus. Aures enim adulantibus qui præbet, is omnino suus esse desinit. ex aliorū namq; adsentationibus omnia potius, quam ex se, suaq; conscientia metitur. Nullum enim genus adsentatoribus est perniciosius, nullū quod citius in precipitia iuventutē deducat. quippe quum voluptatem adsentatores, virtutē boni magni faciant: hi temperantiam, illi lasciviam; hi labores appetendos, illi secordiā sequendam esse persuadent. Quocirca scelestissimum hominū genus iudicandum est, qui amicitiam simulātes, pravis consilijs principum dignitati officiant. Picturam intuenti Alexandro, quæ regis prius imaginè, deinde verò iusticiæ præ-

se fe-

se ferebat; philosophosq; qui aderant, interrogāti; quid significare pictura vellet: Anaxarchum respōdiffe legimus, à regis voluntate iusticiam procedere. nam Alexandro adsentari volebat. Id ægrè ferens philosophus alter respōdit, minimè rem eo modo interpretandam esse. Regem enim à iusticia secedētem privati potius, quàm principis officio fungi. Quo factū est, ut amicus deinde semper is ab Alexandro adpellaretur. Quamobrem fidi putandi non sunt, qui laudant quodcumq; dixerit princeps, feceritve: sed qui eius erroribus repugnāt, hos fidos, hos amicos esse putamus. Quibus ex causis à magistro morum vitia reprehendenda sunt, omniq; studio à præceptore curādum; ut quid agendum, quid non agendum, quid etiam cavendum fugiendumve sit, instruendus intelligat: quando præsertim, ut apud Isocratē legimus, qui privatos erudit, solos illos iuvare; qui verò pluribus imperantes, virtutibus instruēdos putaverit, non eis solū, qui ad urbium gubernacula cōstituti sunt, verū etiam rebus publicis omnino utilitatem adferre videtur.

PRAVA CONSORTIA, SER-
monem, odia, cetera vitanda.

QVoniam autem apud Aristotelem legimus, hominem natura, moribus & ratione indigere; naturaque principum liberos, ceteros antecellere: his moribus instruendi sunt, ne aliorum quandoque puerorum, adolescentumve consuetudine mala corrumpantur, improbi que & ipsi efficiantur. Quare verborum in primis obscœnitate uti ne adsuecant, quum ex turpiter loquendi licentia, turpe aliquid quandoque ab ipsis fieri videamus. nam pravae cōfabulationes via quaedam sunt ad improba facinora. Quamobrem à præceptoribus, morumque magistris, monendi in primis sunt adolescentes; ne sermonis turpitudine ad libidinem quoquo modo provocentur: quia illecti postea ijs aliquando iniuriam inferant, qui præcipue honorem magni semper faciendum existimant. Persuadeant sanè sibi principes, quantum ipsis præstadium honoris à cæteris putaverint: tantum ut alijs omnino præstare studeant. Censuit Aristoteles, ab omni abstinendum esse contumelia, & à duobus præsertim; ne prin-

princeps in subiectorum corpus flagris, neve in suos libidine insultet. His enim præcipue rebus animos adeò putamus offendi, ut aliud nihil irritare magis homines videatur. At verò si principum plures instituendi simul sint liberi, maxima à præceptoribus morumque magistris adhibenda est cura; ne alterum alter contumelia adficiat, unde odia inter ipsos postea concitentur. natura siquidem magni animi viri contumeliosis infesti sunt, ac fratres præsertim fratribus: quum proverbio quoque dicatur, fratrum iras & contentiones acerbissimas esse. Nam qui se invicem nimium amant, eos vicissim eventu quodam disiunctos, acri sese odio prosequi necesse est: quum si à quibus beneficium expectat, ab eis lædi se quispiam arbitretur; id pati nullo modo possit.

QVID MAXIME PRIN-
cipem deceat.

Ipsam autem naturam diximus principibus maxime opitulari, quum à partibus orti sint, quibus inesse virtutes solent. Nam sicut à ficibus non nisi ficus, à piris non nisi pira gigni possunt: sic & à

principe bene educato, institutoque, ac virtutibus prædito, non nisi virtuti debitum principem nasci consentaneum est. Nec enim cogitari aliquid turpius possit, quam quòd pictorem videamus quam proximè ad similitudinem alicuius animantis imaginem pingere: filium verò patris virtutem non imitari, quæ sola rebus omnibus præstat. Quippe si iuventutem ipsam consideramus, vel morbo aliquo, egritudineve, vel senectute deturpari eam necesse est. Si cum divitijs comparandam quis virtutem censeat, eò præstantior virtus invenietur; quòd solertissimus quisque desidi, quò placidus iracundo, quò fortis timido præfertur. Si cù externis alijs bonis comparemus, malignitatis desidiæque plurimum in eis reperiri continget. Si verò corporis viribus virtutem postponemus, temeritatem sapius vires, si virtutis modum excefferint, tribuere hominibus solere percipimus. Quare virtutem ipsam his omnibus præferri debere, necessariū est: qua in primis adnitendum est ut principum filij erudiantur, quum virtutem postea cù ipsis simul senescere necesse sit. Nam ut ventorum

torum impetu fumus, flanteve borea nubes aliqua impellitur, ac tandem ex hominum oculis fugiens evanescit: ita etiã divitiarum imperijque gloria sine virtute fluxa ac fragilis est, solaque virtus clara æternaque habetur. Vlysses naufragio eiectum in litore, nudum vestibus, virtute tamen ornatum, Phæacum multitudo conspiciens; ceteris fortunatis Phæacibus venerabiliorem admirata est. quam obrè & poetarum princeps Homerus subijcit, debere virtutem mortalibus esse curæ. Sed quoniam de ijs, quæ ad puerorum educandorum mores spectant, pauca dicta sunt: restat ut de principis officio dicamus, quod rationi subest. Nihil enim, ut Aristoteli placet leges profunt, quæ à gubernatoribus decernuntur, (de principibus enim hoc intelligi debet) nisi qui leges statuunt, bonis moribus instituti, rationique obœdientes fuerint. Quocirca omni studio conandū est, ut ceteros providentia princeps antecellat. quoniã in promptu est, talia fore imperia, quales eorum sunt mentes, à quibus imperia gubernantur. Erit igitur primum regie disciplinæ documentum, ut omnè vitæ simu-

lationem à se princeps alienam putet. Integrityatem è cubiculo in aulam atque in publicum efferat, isq; omnino sit, quem se haberi ab omnibus cupit; qui virtutē integrityatemque vivendi colat. Non qui deposito diademate nihil habeat, quod admirari quisquam, præter fortunā, possit. Simulatio omnis è vita principum tollenda est, nisi quæ prudentia, consilio, que togæ, atque otio conducibilis sit. Nam adeo in eminentissimo loco principes degunt, ut eorum nihil latere diu possit. Existiment propterea, se non omnino mortales esse: ad eamque perveniendum esse sedem, in qua beati ævo sempiterno fruuntur. Mortalem enim internam vim hominis nemo adseruit, qui non terræ immeris, voluptati, vitæque huius delinimentis sese obdiderit. Principem non luxu, atque intemperantia, superbiave, ac ceteris vitijs refertum esse; non ira, metu, tristitia, voluptate, varijsque cupiditatibus animū perturbari debere, Homerus scripsit: sed eum, qui sibi & subditis tamquā verus custos, ac populorum pastor, advertebat; laudibus extollendum putavit. Præclareque idem quum alia permulta, tum hoc

hoc etiam dixisse videtur:

*Rex unus, cui sceptrum dedit, venerandaq; iura,
Iuppiter: ut quæ recta forent, & iusta, videret.*

Quasi non omnes diceret sceptrum atque imperium, sed solos bonos, non intemperantes, non improbos, non avaros, (quum nec sibi, nec alijs umquam rectè dominentur) habere debere. Itaque princeps, bonus qui reputari vult, subditorum curam post deum habeat. Quæ ex causa fiet, ut eum maximo sui amore prosequantur. Nam si ovium greges, si iumentorum armenta, quamvis rationis expertia, curatorem, qui ea pascit, ferunt diliguntque: quanto magis qui rationis participes sunt subditi, si sui curam haberi intelligent, principem observabunt? Et quemadmodum anima & corpus duo sunt, ita quoque duas esse animæ partes existimamus: rationis expertem videlicet unam, & alteram ratione præditam. Item earum habitus duos esse Aristoteles tradit, quorum alter est appetitio, alter verò mens. itaque de ijs, quæ ad mentem pertinent, dicendum est. Et quum à mente proficiscatur electio, mente pollere princeps debet, & prudentia: qua sine urbes, regna, populi que regi

nequaquam possunt. quippe quum prudentiæ finis sit, præcipere, quid agendum, quid etiam non agendum sit. Prudentisq; officium est circa ea bene consulere, quæ bona esse cognoscuntur. Esseq; agendi habitum idem ait, veram cum ratione circa ea verfantem, quæ bona sunt homini, aut mala. Si quidem principi convenit, ut ea, quæ sibi ac ceteris bona malave sunt, prospiciat & moderetur. Quare ad rem pub. gubernandam is aptus est, qui prudens & temperans (nam temperantiam Aristoteles prudentiæ conservatricem adpellavit) ab omnibus existimatur, quas quidem virtutes si princeps neglexerit, nihil laude dignum adsequi se posse existimet. Quid enim magis esset contra maiestatem, quam qui aliis imperet, cum imperatiæ inservire? Cibi enim, ac potionis, somniq; desiderio, ceterarumq; deliciarum, quibus effeminantur homines, cum temperamento uti decet. Principem in umbra, & plumis, crapulisq; assidue agentem, unguentorumq; generibus assuetum, multa vitia necesse est circumstant. Quum itaque virtutum omnium princeps prudentia sit, qua cum virtutes alia simul concurrunt, neq; ab ipsa sciunguntur, sineq; prudentia electio fieri haudquaquam possit: principi

qui

quidem ipsi prudentiam in primis necessariam esse censemus. quippe quæ expetendarum rerum, fugiendarumve scientia esse dicitur. Cuius quidem prudentiæ tres esse partes legitimus, unam enim memoriam nominamus. Alteram vero, qua id, quod est, intelligimus, mentem dicimus. Tertia autem illa est, qua futura contemplamur; eamq; providentiam adpellamus. Quocirca considerandum est principi, unamquamq; ipsius partem necessariam esse. Si quidem præteritarum rerum memoria, gestarumq; sit, ut omnia, à quibus cavere quisq; debet, princeps metiatur: amplectetur ea, quæ imitanda sunt: quæ fugienda, turpiave, fugiat: atq; ne quid evenire possit, quod à principe non provisum præcogitatumve sit, percipiat & moderetur. Nec minus principem decet, in primis iusticia pollere: quum maximè non ad se solum, sed ad alium extendi iusticia videatur. Quare perfectissima virtus est. Cõplures enim homines in his, quæ ad seipsos pertinent, uti virtute possunt. at in illis, in quibus alius considerandus est; iusticia, quæ à pravitate abest, nemo carere potest. Quare boni principis officium est, à pravitate longissime abesse: optimi vero, virtuti adherere. Errores tamen omnes, atq; hominum peccata dignis

b 4

semper poenis esse punienda, princeps nõ putet. quia mitis ab omnibus, facilisque, non crudelis, existimari debet. Dandaque est opera, potius ut ab eo sapientia virtuteque civium facta, quàm nimio terrore coerceantur. Virtutis enim ea vis est, eaque natura, ut ubicumque sit, latere non possit. Quod quum ita sit, si iusticia princeps pollebit, omnes eius imperiũ æquo patientur animo, illiusque moderationi sese sponte subijcient: quum iusticiae partes sint, liberalitas, innocẽtia, pietas, amicitia, concordia, religio, humanitas, fortitudo, temperantia: quæ quidem ad retinendum imperium, augendumque, plurimi apud omnes æstimatur. Nam temperantia præditus nec adulterium committendum, nec modo aliquo libidine uti debere quemquam censet. At verò si inter subditos contentio exorta fuerit, nullius gratia flecti princeps videatur: sed is in iudicando existimetur, ut stabilis firmaque eius sententia adparere possit. nam si eam immutari quandoque contingeret, aberrasse forsitan princeps existimaretur. Animadvertendum tamen inprimis est, ne quos cõtumelia adficiat:

sed

sed optimos quosque amplissimis honoribus, alios verò iniuria minimè prosequatur. Fortitudinem etiam iusticiæ partem esse, vel ex hoc maximè patet; quòd lege præcipitur, locum non deferendum, ex acie fugiendum non esse, arma abijci non debere, hostes pro hostibus esse habendos, & his similia. Ac licet plures etiã virtutes iusticia contineat, cupidinibusque careat: totam tamen ipsam virtutem iusticia contineri Aristoteles censuit. Interim propriũ esse iusticiæ, unicuique, quod suum est, tribuere. Quum omnes leges ad communem hominum utilitatem spectare, idem etiam scripserit; ac propter virtutem, vel aliquem alium talem modum, ad utilitatem maximè optimorum, vel principum: iccirco iusticia potissimum principes uti debent, eaque pollere; ut vitijs prorsus omnibus carere existimẽtur. Sciant necesse est principes, tam apud Græcos, quàm barbaros, adpellatione regum dignos existimatos esse, quos Iovis discipulos & æmulatores Homericus sermo declaravit. Solus namque Iupiter & rex, & deorum pater nominatus est: idemque civitatis & amicitia præ-

b 5

fectus, & socialis, & congenuus, & hospitalis, & alijs mille vocabulis, quibus poetæ sunt usi. Nam propter imperium ac potestatem, rex appellatur. Pater autem, propter curam, ac mansuetudinem. Civitatis præfectus, propter leges, & communem omnium utilitatem. Cōgenuus, propter eam, quæ dijs est tum hominibus, societatem. Socialis, quia homines congregat, & omnes amicos ac socios esse vult. Supplicius, quia supplicantes exaudit. Hospitalis, quia hospitem non negligere, nec hominem alienum ducere, amicitiae initium est. Fructifer verò, quia fructuum divitiarumque, non paupertatis & inopiæ dator est. Quæ sanè virtutes omnes principem decet.

CLEMENTIAM LIBERALITATEM, & continentiam, principibus convenire.

Vel in primis autem clementia liberalitasque ad principes adtinere videntur. quarum quidem virtutum una est, delinquentibus parcere: altera verò, benefacere omnibus. Quare utramque ad hominum, subditorumque maximè benivolentiam adquirendam, excitandam, impellendam, præcipuam esse videmus. Nam plurimis & maximis imperatorib.

cle.

elementia non minus, quàm fortitudo, profuit. Ea enim adeò hominum animi adliciuntur trahunturque, ut quod magis principibus conveniat, excogitari nihil possit. Quem verò tam esse humanum deceat, quàm qui hominibus imperat? Principem mitem & humanum, non ab hominibus solum diligi, verum etiam amari necesse est. Nam si omnes sibi & amicos, & benivolos arbitratur, mitem eum, ac omnibus propitium, homines existimabunt. quippe nulla virtus est, quæ principem magis immortalis deo similes efficiat, quàm clementia. Hac enim Romanorum Senatus plurimum laudari meruit. Hæc Carthaginensium legatos in admirationem convertit, quum tot acceptis iniurijs, venia à Romanis data, dijs immortalibus Romanos æquandos hostium legati censuerunt. Alexandro ut infinitam gloriam bellica virtus peperit, ita incredibilem amorem clementia liberalitasque comparavit: qua fiebat, ut milites sub ipso duce incrudius atque lubentius militarent, quando ipsi etiam gregariorum militum incolumitas proprio fastigio carior erat. Et si aliquando deliquissent milites viderentur, non hominem insectandum, sed crimen puniendum esse censebat. Neque

liberalitate minus principem uti decet, quum ea præcipuè subditos ac familiares ita devinciat, gratosque pariter ac fidos faciat: ut ipsis principibus nihil esse debere magis curæ existimemus. Econtrario verò, nullum tetrius vitium avaritia putandum: cuius vel suspicio principi penitus est fugienda. Populo Romano immortalē gloriā peperit, quòd Attalum regem Asia capta donavit. Nec enim gloriam se adepturum quis putet, qui rebus, quas mali adipisci cupiunt, studet: sed qui magni faciendam esse præclaram & honestam gloriam existimaverit, eamque potius, quàm ingentes divitias, filiis relinquendas, illum laudibus extollendum esse censemus. Quippe fluxæ mortalesque divitiæ sunt, gloria autem solida & immortalis habetur. Nam divitiæ gloriā parari possunt, pecunijs autem gloria non paratur. Quamobrem gloriæ in primis animum princeps intendat, quum grave ac indignum putari debeat, si privatos gloriæ cupidos & honorum; principes verò degeneres esse intelligamus. Flaminius consulem maximis Senatus laudibus profectus est, quòd omnes Græciæ urbes, quæ

quæ sub Philippi Macedonis ditione fuerant, liberæ & immunes esse iusserat. Philippo Mariæ Mediolanensium duci, paucis ante nostram memoriam annis, multum gloriæ liberalitas conciliavit: qui quum Alfontus rex cum multis proceribus, Neapolitani regni principibus, à subditis Philippo Liguribus piratis caperetur; non solùm regem libertate donavit, sed cum muneribus in regnū remissum, amicissimum sibi foedere confirmavit. Quamvis semper, & in omnes uti liberalitate non placet: quum si adsueti postea non acceperint, quādo manum retrahere necessitas coget, tamquàm si iniuria sint adfecti, animum omnino mutandum existiment. Cyrus, qui liberalitate, propter inopiam, uti non poterat: benivolentiā suorum humanitate adsequebatur. Laborum namque socium suis se offerēs, dum liberalitate nō poterat, adiutor in faciendis operibus erat. At verò si cōtrā faciendum princeps censuerit, alienique fuerit adpetens: & rapacem existimari necesse erit, & tyranni nomen facile adquiret, ab humanitateque seiungi omnino putabitur. Optimi itaque principis erit, huma-

nitate, prudentia, liberalitate, & continentia uti. Non enim minus Scipionis continentia, quā in gerendis bellis fortitudo laudatur. Nā seipsum cōtinentia vicit, fortitudine verò bis vel ter hostē superavit.

ANIMORVM PERTVRBATIO.

nes quam maximè cohibendas esse.

Cohibēdos esse ab adfectib. principū animos, omnino putamus. Siquidē animi cōmōtiones, quę ad agendum nos impellunt, si feruentiores sint; ad iniqua flagitiosaq; nos rapiant necesse est. Si vero languidæ, remissę: etiā actiones languēbunt. Quare mediocritas ea tenenda est, ut adfectus ipsi tēperentur, modusque & mensura in agendis rebus adhibeatur. Nā superbia efferrī, insolēscere, sui ipsius principem obliuisci; non prudētis est. Quippe qui se hominē esse recordabitur, nunquā superbia efferetur, numquā insolēscet, humanisq; rebus deū præesse semper existimabit. Non amicitia, iraq; nō odio ab officio discedet: atq; ita omnia moderabitur, ut ante oculos se deū optimū maximum habere ultorē existimet. Quamobrem sicut ad humanitatē pronū, ita etiā superbię immanitatisq; inimicū principem

pem esse decet. Humani siquidē generis inimica crudelitas est, nec quidquam hac feris convenientius invenitur. Hannibalē legimus Romanorū corporibus pro pōte in Gelo flumine usum esse. Inde exercitū traduxisse. Eundemq; captivos Romanos itinere fessos, pedū parte succisa, semianimes in itinere reliquisse. Quod quidē vitium quā à principibus alienū esse debeat, facilē iudicari potest: quum his maximè duobus, crudelitate videlicet avariciaq; si notati principes sint; eos vel inprimis fugiendos esse putemus, quòd uno p̄sertim lēdi, altero malefici principes effici videātur. Hinc etenim proscriptiones, hinc exsilia, cędesque, hinc alieni adpetitio, hinc deripiēdarū urbiū cupido, hinc subditorū expilatio, sepiusq; in dominos hinc cōiuratio, hinc scditiones eveniūt. Nō enim magis est cōtra naturā morbus, aut egestas, aut eiusmodi alia; quā detractio, vel adpetitio alieni. Quare ira principi avaricia fugienda est, tantumq; infamię atq; odij ex ea se acquirere principes sciant: quantum laudis, immortalitatis, benivolentię ex liberalitate ipsos adsequunturos diximus. Igitur qui alijs præest, ab ad-

fectibus vacuus esse debet. Ira namque rectum quod sit, cernere minimè patitur: odium, ad iniqua impellit. Illud magni Alexandri exemplo nunc venit, qui usque adeò in Callisthenem philosophum iratus fuisse fertur; ut perturbata eius animi vi solitaque clementia, eum abscissis auribus, & naribus, labijsque, deforme ac miserandum spectaculum omnibus reddiderit: atque in cavea cum cane clausum, ad ceterorum metum, circumferri voluerit, Lyfimachus hominem audire solitus, miseratus tanti viri cruciatum, venenum ei ad remedium calamitatis dedit. quod quidem ægrè ferens Alexander, Lyfimachum ferocissimo leoni obijci iussit: in quem conspectum leone impetum faciente, Lyfimachus manu amictulo involuta, in os leonis immissa, & arrepta lingua, feram exanimavit. Quamobrem ut meritam fortitudinis laudem Lyfimacho, ita etiã Alexandro immanitatis ex hoc facto famam tribuendam esse putamus. Adfectibus ergo sic carere principes debent, ut à recto numquam discedere existimentur. Sed in primis quod æquum & bonum, semper sequendum esse putamus: quòd quidem

quidem Aristoteli præstabilius iusto videtur. Et si non simpliciter iusto, coramen, quod peccare solet. Nam quum, ut idem ait, lex universaliter loquatur, aliquid à legiflatore omitti potuit, ut absolute peccasse videretur. Quare boni erit & æqui, ex ea parte legem emendare, qua ob universale fortasse defecerit: quum impossibile sit, in omnibus legem ponere. Pessimum tamè erit, ut quibusdam in locis fieri solet, si pecuniarum, aliarumve rerum cupiditate, vel adfectu aliquo, interpretatione legum quicquam uti velit: sicut in murorum edificatione Lesbij utebantur. Norma enim plumbea ad lapidis figuram mutabatur. Quamobrem semper memoria tenere princeps debet, ne si bonus & æquus reputari voluerit, exactè iustum in deterioreni partem exsequatur. At si fortassis aliqua ex causa imminuendum putaverit, maxima dignam laude censebimus.

SENIORES SÆPISSIME
frequentandos.

Quoniam autem prima fors ingenij non pluribus à natura tributa est,

ut ipsi consultant, quid è re sit: adolescentes atque iuvenes à senum latere discere non debent, ac donec imperare didicerint, bene monentibus obœdiant: quò præcipuè adolescentibus insit, ut Cicero nis utar verbis, maxima imbecillitas consilij, quippe sine rerum experiètia ijs, quæ eveniunt, consulere haudquaquam possunt: quam quidem nisi temporis lōgitudine, minimè homines adsequuntur. Quare sapiètes primum colere principes debent, illorumque dictis aures libèter adhibere: ne proprijs fidentes ingenijs, à recta gubernandi ratione discedant. Nam si cum sapientibus adolescēs ad fiduè verfatus fuerit, optima pro administrandis rebus fundamēta, ad sapientiā adsequendam, se iccisse existimet. Ab ijs enim omnem disciplinam, omnemque sapiètiā, tamquam è fontibus haurient: commendandique adolescentes erunt, si modesti, in parentes maximè pietate utantur, in suosque benivolentia. Facillimè enim, ut ait Cicero, in optimam partē cognoscuntur adolescentes, quum se ad claros & sapientes viros cōferunt. si quidem opinionem adferent populo, eorum fore se similes,

les, quos sibi ipsis ad imitandū delegerūt. Sapientibus autem viris nō de convivijs, nisi quum liberalitate utendū fuerit, nec de ijs, quæ principi notam aliquā inurete possunt, oratio habenda crit: sed quid honestū, quid turpe; quid æquum, quidve iniquum; quid deniq; principe dignū sit; cōstantissimè cōsulendū. Nihil est enim, ut idē ait Cicero, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, consilioq; capiendofervare constātiā. Quippe si mutæ maiorū imagines ad virtutē principes incitant, quāto magis dicta sapientū eos cōmmovebunt? Et quanvis sententiā vetus sit, alienā semper virtutē principib. formidolosā esse; tamē quū ad ipsius principis decorē utilitatēq; convertitur, plurimū ab ipsis fieri debet. Quocirca sapientū cōsilia nō iuvenibus solū, verū etiā senib. sequēda principibus sunt; tū quia multū ad rerū administrandarū curā faciunt, tū etiā quia si fortè nō aliquid laude dignū principes egerint, aliorū quandoq; culpa cōsultantiū, nō principis, id factū esse, homines existimabūt. Interim ijs, q̄ sapiètes esse videbūtur, facultas præstāda est à principe; ut de reb. intrepidè, de quib. ambigi

quãdoq; solet, sententiã proferre possint.
 FIDEM OMNIBVS SEMPER
esse servandam.

Meminisse principem decet, ut quod sibi à subditis præstari cupit, idē & ipse subditis præstandum censeat. Sicut enim iureiurando populi adiguntur ad fidem principibus servandum, ne quid iniurium, neve quid damnosum contra principes moliantur: sic etiam ne quid iniusti, nec indecori vicissim in eos ipsi principes faciant, studendum est. Ab antiquis enim legibus definitur, fidem dictorum esse, conventorumque cōstantiam. Igitur non minus principi præstationem fidei, quàm subditis convenire dicemus. Nam ut semel in verba principis subditi iurantes, perpetua fide principem colere coguntur: ita quū diebus singulis evangeliorum liber deosculandus principi offerretur, iurifurandi exemplum quoddam venit, veritatem colendam, fidemque datam à principe esse servandam. Quapropter omnia, quæ promittit princeps, ita servanda sunt; ut subditorum animi omnino ad amorem adlici possint. Nam sicut in principe nihil turpius conspicitur, quàm

quàm à fide veritateq; alienum esse; (mendacij namque cōsuetudine fiet, ut quum aliquid suis persuadendum putaverit, semper decipi se ab ipso subditi existiment) ita etiam, si à principe promissa serventur, subditorum animos ad omnia, quæ ferri possunt, ferenda princeps incitabit. Meritorum quippe præmium proculdubio à subditis expectatur, si principes ea, quæ dixerint, servare cōsueverint. Immò quavis in re, omniq; tempore, sic veritati princeps studere debet: ut magis ipsius verbis, quàm aliorum iuriurando fides adhibeatur. Eritq; benivolentiæ & amoris principium, si benefica saltem voluntate subditi, quamvis effectus resque nō semper suppetant, capiantur. Vehemēter enim amor multitudinis commovetur, etiam ipsa opinione liberalitatis, beneficentiæ, fidei, omniumque earum virtutū, quæ ad mansuetudinem pertinet, ac morum facilitatem. subijciunt enim sese homines alterius imperio, aut benivolentiæ, aut beneficiorum magnitudine, ut ait Cicero, aut dignitatis præstantia, aut spe largitionis, aut postremò mercede conducti. Fide igitur ea opus est, à qua suspicio

fraudis omnino absit. Quo fiet, ut fides hominibus fortunas, liberos, salutem denique committere prudentes soleant. Utque fides melius adhiberi cuiquam possit, tollendum est in contrahendis rebus omnem mendacium; ne ullo pacto principum promissa labefactari videantur: precipue quum ratio postulet, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter à principibus promittatur. Nam simulatū, quodcumque sit, minimè diuturnum esse potest. Quare princeps simplicitatem ac veritatem, regium quoddam ornamentum putet; fraudem verò, rem servilem esse: quum maxime feras eas fallaces ac fraudulètas esse videamus, quæ timidissime atque ignavissime sunt. Neque enim confidendum est, promissa, licet etià secretiora fuerint, occultari alijs posse: quum si omnibus ignota sint, promittentis saltem animo conscientiaque manifesta esse necesse sit. Quare hostibus etiam fidem servandam esse dicimus, ut M. Attilij Reguli magnitudo animi fortitudoque testatur: qui quum ab Hannibale iuratus Romam mitteretur, ut nisi nobiles Poeni, qui Romæ captivi detinebantur, liberi Carthaginem mitterentur,

tur, ad supplicium rediret; nec patrie charitate, suorumque omnium, nec liberorum uxorisve lacrumis retineri potuit, quin consulari dignitate, hominisque Romani fide servata, nihil extimescens & intrepidus Carthaginem ad supplicium ferendum reverteretur. Ad hostem crudelissimum potius proficisci, quam in patria periurus violata fide remanere voluit. Nullum enim vinculum ad adstringendam fidem, ut Cicero scripsit, iurando antiquius esse maiores voluerunt. Nam quid esset inter homines sanctum, si iniurandum, si divinitas quoquo modo despecta esse videretur? Quare studendum omnino est, ne facile iuretur: quum qui temere iurant, eosdem etiam crebro peccare necesse sit.

DANDAM ESSE OPERAM, UT
à subditis populis ac familiaribus principes amentur.

Plurimum ad animos subditorum conciliandos, facilitas ad eundem principem facit: quum nihil sit, quod magis hominum animos adliat, quam comitas: contra vero nihil, quod odium tantoperè in principem concitet, quam asperitas. Et licet natura ad

libertatem natos homines perspiciamus, ea tamen arte principes uti debent, ab ipsiſque omnia, quæ æquo animo ferenda ſunt, eo modo toleranda: ut licet inter dominũ & ſervũ nulla intercedere amicitia natura poſſit, comitatẽ tamen ſubigi homines apertẽ vidẽantur. Quamvis Ariſtotele placeat, ſimilitudinem quamdam eſſe amicitia, æqualitatemque; quæ inter ſubditos principesque ne conſiderari quidem poteſt. Si vero non inhumani principes ſunt, eos plurimum à ſubditis amari neceſſe erit. Nam nihil eſt, quod magis principum benivolentiæ ſecuritati que conducat; quam humanitas. Quæ ex re tantum indies benivolentiæ amoris que principes adſequentur, ut ſervitutis onera ſubditi æquius patientiusque ferant: ſi præſertim ſecundis ſubditorum rebus lætari, dolere plurimum adverſis principem iudicabunt; ſi eorum ægritudine angĩ, ſi honore delectari: ſi denique omnia, quæ ipsis evenerint, propria eſſe princeps exiſtimabit vetus enim ſententia eſt, ut ſi quis ab alijs cupiat amari; iſ & alios amare ſtudeat. Nec id quidem ſimulatẽ fieri debet, ſed ſervitijs ita gratitudi-

tudine reſpondendum eſt; ut neque laborum, neque periculorum, ſubditos ullo modo poenitere poſſit.

DE VENUSTATE CONSTITUTA
*in dignitate orationis, veſtitus, & aliarum
rerum.*

Dvo eſſe pulchritudinis genera, & unum quidem in venuſtate, alterum vero in dignitate conſiſtere, Ciceroni placeat. Quare illud mulieribus, hoc autem viris, principibus maximẽ, cõvenit. Igitur de hoc genere dicendum eſt, quod non natura ſolũ, verum etiam arte diſciplinaque adquiri poteſt. Nam ad pulchritudinis dignitatem, inceſſus, motus, geſtus, placidus ſermo, veſtimentorum ornatus, & ſimilia huiuſmodi conveniunt: quibus omnibus decorum principis maieſtasve tam admirationem, quàm reprehentionem hominum mereri ſolet. Quippe ſi tardiore utantur ingreſſu principes, nimia veſtinatione celeritateque: aut ſimiles erunt pomparum ferculis, ut Cicerone ait, aut anhelitus movebuntur, vultusque mutabũtur. Ex quibus magna ſignificatio & iudiciũ fiet, non ad eſſe conſtan-

tiam. Sit ergo incessus non mollis, nec concitatus; sed mediocritatem principis dignam teneat, ut pro tempore gravitas ab omnibus deprehendi possit. Sit totius corporis motus non levis, non rusticus, petulansque, non palæstricus. Sit gestus sermoni conveniens, aptus, simplex. Sit sermo iucundus, qui & plurimum gravitatis, lenocinij, audaciæ, simplicitatis, plurimumque salis & fellis habeat: ita ut repugnantes quandoque ducat & impellat. Vestitus atque corporis ornatus, à mulierum usu & consuetudine alienus omnino sit: quum ab omnibus, quibus principis animus effeminari videretur, cavere princeps debeat. Denique pro loco, pro ætate, pro tempore, pro causis ita vestibus utendum: ut nec excessu, nec defectu principes reprehendi possint. Quamobrem si natura id solum fieri nequeat, doctrina tamen & arte principes id adsequi studeant: quo facile laudem non mediocrem adsequantur.

LIBRI DE PRINC. EDVCAT.
FINIS.

A D

AD ILLVSTREM
HADRIENSIVM DVCEM, FRATREM
suum, BELISARIVS Dux Neritinoꝝ.

DE VENATIONE.

QVærenti mihi inter litterarum otia, frater illustris, quid à nobis scribendum esset, ne tempori aliquo modo deficere videremur, quum præsertim de principum educatione, de re gubernanda familiari, paulò ante scripsissemus: Oppiani poetæ Græcum opus in lapygiæ finibus nuper inventum præ manibus occurrit, cuius quidem fragmenta sententiæque non parum voluptatis tribuere litterarum studiosis poterunt. Etenim in tali scribendi genere versatur, quum de venatione scribat; ut qui militia vacaverint, principum maxime liberi, illique præsertim, qui se desidii non dediderint, poetæ huius ingenium admirari omnino queant. nam in nive, in montibus quandoque venatores pernoctant, seque uri sæpius patiuntur. quo fieri solet, ut consuetudinis vi, quæ magna est, laborum tolerantissimi efficiantur. Mars namque, quod ille ait,

duro milite gaudet. In maximis autem nostrorum temporum perturbationibus nihil est, quo magis delectari homines possint, quàm si litterarum studijs vacandum esse cēserint. Siquidem Græci sunt codices, & Latini, in quibus tanta est auctorum copia, tantus scriptorum numerus: ut de unaquaque re scripsisse videatur. Etenim alij regum, populorum, ac exercituum prælia scripserunt: alij de rerum natura: alij mores hominum, & quæ ad bene vivendi institutionem adtinent: alij stellarum vim, ac orbium coeli quæ motum: alij denique de venandi modo litteris mandavere. Quo fit, ut qui litterarum ignari non omnino sunt, de his rebus, quarum studiosi præterito fuere tempore, aliorum imitatione reddere rationem possint. Quum itaque maiores nostri de Græcis multa excerpterint, quæ Latinis nostris plurimum utilitatis adtulerunt: ego, quoniam à Græcis litteris ita parum instructus sum, ut vix prima forsitan litterarum rudimenta ipsius linguæ cognoverim; vicem meam non dolere non possum. Qua re factum est, ut incredibilem laborem susceperim; quod vocabula quibusdam

busdam in locis convertere sim coactus. Siquidem pro inveniendis componendisque; vocabulis, Latinos plurimos libros, Plinium maximè, Tullium, Columellam, Varro-nem, aliosque complures evolueri necesse fuit: quorum libros vel semel accuratè legisse, laboriosum fuerit. Occurristi tu mihi, utriusque linguæ peritissimus; ut ea, quæ melius, latinius, ornatius, magis propriè vel excogitari, vel præferri possint; corrigas, emendes, castiges. Tu mihi sis iudex, tu censor ab omnibus habearis. Omitto ea, quæ de animalium natura Oppianus poeticè scripsit, quum & Gaza noster Theodorus, præceptoris mei familiaris, in Aristotelis interpretatione copiosius scripserit, Pliniusque tuus: & ea tantum scribere adgredior, quæ ad venationem pertinent: tum quia delectatur animus meminisse, quæ tempore pacis, adolescens quum essem, peracta à me sunt: tum etiam, ut onus, si quod erit, reliquum Oppiniani opus singillatim interpretandi, tibi, Dux optime, impertiar. Operis quidem pars hæc, quæ (ut diximus) de venatione est, si elegantius à ceteris ornatiusque forsitan absolvetur: fieri tamen

non poterit, quin curiosius à nobis, diligentiusque perquisita. Qua ex re poterunt ceteri nobis habere gratiam, quamvis latinus rem perfecit; quòd laboris plurimum eis opera nostra studioque subtractum esse videatur. Quum itaque post militarem disciplinam, armorumque usum, post litterarum exercitium, rerumve publicarum administrationem, nihil venatione iucundius, nihil delectabilius inveniri possit: de venandi voluptate scribā, qua homines adlici adeo solent, ut multi alia maiora reliquerint. Quippe dulci adliciuntur sopore, qui veris tempore supra flores dormiunt. Qualis est aestu fervente humi dormitio? Quis aqua potus frigida calore fessis venatoribus?

Quid flavos si decerpserint vere flores; gaudij venantes percipiunt? venator certe curis exsolvitur omnibus. In primis autem scribendum nobis, Perseū, Iovis auctoris filium, venatū ciborum causa primū invenisse. Nam leporum, caprearū, ac damarum velociū venatū repperisse traditur. Castor deinde, Iovis filius, cursū equorū longo feras insectari, iaculisque ferire primus docuit. Pollux item Lacedaemonius,

Iovis

Iovis & ipse filius, canum ferociam adversus feras, & velocitatem est expertus. Hippolytus postea ad capiendas feras retibus & laqueis usus est: ut ubi vires non superassent, eas arte ingenioque vinci posse ostenderet. Demum Atalantam legimus apros iaculis ferire solitam, feris etiā ceteris eadē perare docuisse. Omnium autem primus Orion insidias in venando fruendas cōsuluit. Sunt & alia apud Opiantū permulta, quae quidē poetice quā scripta sint, relinquēda putamus: ipsiusque tantum de venatu sententias amplectendas. Triplex venationis reperitur modus, hominibus à natura tributus: quorum unus terrestris, aërius alter, maritimus vero tertius nuncupatur. Nec enim mirum alicui videri debet, si quartum adsequi homines minimè potuerunt: quū à quarto elemento remotissimi simus, ut nihil cum igne nobis commune sit. quandoquidem omnia ignem consumere percipimus, ac ita quidem, ut in superiorem aëris religionem quaecumque advolarint, concremētur. Quamobrem triplicē tantum venationem, ad trium inferiorum elementorum rationem natura

constituit. Sicut enim elementa inter se contraria sunt, differuntque inter sese: ita & ferarum ac terrestrium animantium venatio, & aucupium, & piscium marinarum captura, dissimiles sunt. Quantum enim piscatores ab aucupibus, quantum ferarum venatus à venatu avium distet, differatque, iudicari facile potest. Nam milvis cornices, anseres, grues, ceteraque aquatiles aves; coturnices, perdices, aliaque aviculæ accipitribus capiuntur. Tigrim verò, capreas, cervos, apros, leones, feraque ceteras, equites insectantur. Quid itaque cum venationibus ijs commune habet piscatio, nisi quòd animi quodam oblectamento hominis natura gaudet, honestoque otio delectatur: ut scilicet super scopulos sedens piscator, hamisque piscium ora transfigens, lætus efficiatur, qui arte vicerit & ingenio, quod querere satagebat: quum maxima è maris profunditate sæpius saltantem piscem curvatis calamis hamoque adduxerit, abstraxeritque. Et quavis piscationis hoc genus defidis sit hominis, laborumve intolerantissimi, quum non corporis vires, sed ingenium tantummodo aliqua ex parte exercatur:

ceatur: sunt tamen & alia piscationis genera, quibus & delectatur animus, & vires corporis aliquando exercentur. veluti quæ aut piscatorijs cinibis, fuscinisque, aut retibus, vel nassis, & agiles fieri homines solent, & nimborum procellas, vastique maris tempestatem experiuntur. At verò quum meminero mirum quiddam, Tarenti quum essemus, vidisse: illud referam. Piscis quidam, quem *κέφαλον* vocant, eiusdem generis feminam, rostro ligatam, & à piscatoribus filo vincitam per undas insequabatur, atque ita ardentem; ut licet tridenti, multis à piscatore vulneribus acceptis, feriretur: feminam tamen insequi numquam destiterit, quoad tridenti satius, & captus, in cimbam à piscatore mortuus deijceretur. Tanta amoris est vis, tantum in venere dulcedinis repperitur. Etenim agrestem demonem vocat Cupidinè Opianus, quum ignitas emittere sagittas solet; quum omnia, quæ Solis lucefcunt radijs, à Cupidine vincantur. Sed quoniam à quibusdam audivimus, hanc operis partem, quæ ad piscationem pertinet, è Græca ab alijs in Latinam linguam

conversam inveniri: ne in eodem labore cum alijs videamur, quod nobilioris est animi, magisque ad militiam proni, de reliquis duabus venationum partibus scribere proposui, & ne per harenas solū molles incedere videamur, quæ tam ad terrestrē venationem, quā aeriā adtineant, Latinis litteris exarare.

DE ANIMALIVM QVORVM.
dam sollertia. tum qualis esse venator debeat.

Data est autem animalibus sollertia quædam, ut non à magnis solū, verū etiam à parvis, & minimis quidē, singulorū species conservetur. Nam, ut Cicero ait, alia quasi rete texūt, ut si quid inhæserit, cōficiant. alia magistra rerum natura, ut marinæ ranæ, sese harena obruere, ac prope aquas moveri solent; ad quas quū pisces accesserint, quasi ad escā, confici à ranis dicuntur, atque consumi. Accedit etiā ad animantiū conservatiōnem, ut quædā ad paricendū cubilia, quædā verò nidos cōstruant, & quā possunt mollissimè substernant; ut ova servētur, & pulli; quū ex eis excussi sunt, pēnis foci frigore non lædantur. Ad hominis verò voluptatem, utilitatē, vitæq; oblectamētum,

tūm, etiā educari animalia videmus: ut delectabilius & corpora hominū exercitari, & pasci animus, & acui ingeniū possit. Quare naturæ plurimū gratulari debemus, gratiaq; est habenda: cernamus quamvis suis se armis animalia quæque defendere; cornib. tauros, apros dētibus; morſu leones, fuga cervos capreasq; Mirū est, quanta currendi velocitate lepus; animal quidē tā parvū, uti soleat: ut non facile cognosci possit aliquādo, cursu ne potius, an volatu, an occultatione se tueretur. Quibus ex causis nō solū ingenio animiq; viribus; sed corporis etiā valere venatorē decet: ut labores perferat, ut vigiliās patiatur, ut deniq; ad omnia, quæ venationū usui necessaria sunt, aptissimè iudicetur; ut ea corporis agilitate p̄stet, qua & eques & pedes possit, q̄ venationi conducunt, perficere. At verò si dormiēdi comedendiq; satietate pinguior quis efficiatur, ad animalia capiendā vincendāque nequaquam aptus dici poterit: quum & currere sapius venatorem, & fossas pertransire oporteat, quas pedestri saltu equitem transvolare necessarium est. Memini inter venandum

adoleſcentem quemdam dimiſſo equo, ut aprū feriret, aprī ſpumantis latus lancea tranſigentem, pedeſtriſque (ut ita dicam) certamine victoriam ex apro adſequūtum. Quid plura? Quā velociffimè equos etiam currere oportet, quum accipitrēs, falcones, ut vulgò nuncupantur, milvos, vel alterius generis aves, ut agrones ſunt, (gruum enim eſt genus) per aera perſequuntur. Quare neceſſe eſt venatorem laxiſ equi currentiſ habe niſ, fixiſ accipitrē oculiſ intueri: ne ſi cor poris obſitate laborāſ venator tardiuſ inceſſerit, aviſ ipſiuſ ſegnitie deperdat; quo fieret, ut magna dignuſ ille infamia reputaretur. E cōtrario reſ habet, ſi macilentuſ fuerit nimium, adeo que deſtitutuſ venator viribuſ, ut ipſiſ parū confidere poſſit: quum non fugientem tantū perſequi, ſed pugnantem etiam feram, quod ſepenumero contingit, vincere ac ſuperare neceſſe ſit. Temperatū igitur eſſe venatorem decet, ut animo ingenio que & agilitaſ corporiſ reſpon dere, & vires ad neceſſitateſ poſſint. Terreſtriuſ etenim animantium alia perſicacia ſunt, (ut Ariſtotel. ait) ac bru-

ta,

ta, veluti ſilveſtreſ fueſ: alia timida, ut cervi, leporeſ, cuniculi: alia magni ani mi, fortia; ut leoneſ: alia ferocia, inſidioſa; ut lupi: alia aſtuta, callida; ut vulpeſ: alia omnivora ſunt, ut urſi. Non prætermitto aproſ, quos, ut experimento com probatur, non ſolū natura ſic obdura ta pelle pilis que hiriſutiſ veſtivit: verū etiam ut durio reſ ad reſiſtendum telis efficiantur, luto ſe confricando linunt, & quodammodo loricant, ne telis faciliuſ lædi poſſint. Qua è re evenit aliquādo, ut niſi letali vulnerētur vulnere, venatorem aper conculcet, ſi eum ferire nēquiverit. at ſi femina fuerit, quum dēribuſ careat, qui ad feriendum apris dati ſunt, proſtratuſ venatorem conculca tum que lacerat. Leonuſ generoſitaſ, quamvis ab hac regione leoneſ abſint, attamen ne ſilentio prætermiſſa ſit; parciſſimè quod apud Ariſtotelem de ea legimus, à nobiſ heic deſcribetur. Nec fugit, nec metuit leo; ſed ſi venātium multitudineſ cedere cogitur, ſenſim pedatim diſcedit, crebrò ſubiſtens, atque reſpe ctans. Na ctuſ autem opaca, veloci quam maximè poteſt fuga ſe ſubtrahit; donec

d 3

in apertum deveniat. tum rursus lentè incedit. Sed si quando locis nudis atque patentibus cogitur aperte fugam arripere, currit, nec salit. quum tamè infestatur; ubi iam propinquarit venator, in eum insilit: percussoremque adgnosens ac observans invadit. hæc ille. Quamobrè concludi facilè potest, nec maciè confectos, nec obesitate carnis abundare venatores debere. nam altero futurū, ut facilius superentur; altero, ut ne quidem adgredi venationem possint, iudicari facile potest.

DE CANVM GENERE AC FORMA, ad feras indagandas.

Quoniam autem venatus huiusmodi, quos supra diximus, triplici canum genere adsequi præcipuè homines possunt; de ijs dicamus. Vnum quidè eorū est, quod ad indagandas, propalandas, inveniendasque huiusmodi feras aptum est. aliud verò, qui quā velocissimo possunt cursu fugaces feras capiunt. Tertium id, quod animantium omnium dici potest ferocissimum. Nam in cuiusvis etiā magnitudinis feram insilit. Legimus apud Plinium, Albanie regē petenti Indiā Alexandro dono dedisse canē, cui Alexā-

dri

dri iussu damæ, urfi, aprique immissi fuerint. quorum contemptu canis iacuit immobilis, eiusque segnitie corporis offensus Alexander, eū interim iussit. quod quū regi nuntiatū esset, alterū etiā misit, addiditque in mandatis, ne parvis in feris Alexander ferociam canis experiretur. Alexander hūc in leonē immisit. quem ubi discerptū protinus vidisset, elephantum quoque iussit introduci. cuius in cervicē adulsit, artificio dimicatione belluā adflixit: ut denique tellure concussa, prona corrueret. Primū itaque de primo canū genere describendū est, quū deinde reliquæ canū species singillatim describi possint. Igitur unius, an varij coloris indagatores sint canes, parū referre videtur; nec si stature parvæ maximæve fuerint: quū ad indagandas solū feras, ut diximus, inveniendasque apti sint requirendi. Scrutantur enim sollertia quadā ac sagacitate tantū ferarū vestigia, & persequuntur: ut cauda primū, deinde rostro, dū inquisitor cōcomitatur venator, ferā demonstrēt. Nā vidimus quādoque, canes odorē captātes, ferarū cubilia perdidisse: rostro. quare satis erit, si deiectis ac propendentibus auribus, retortis sursum naribus odoratu acutissimo

d 4

fuerint : ut ne quid aliud,quàm venatū
latratu indicent. quo quidem atroci ma-
ximoque,qua incedāt feræ per nemora,
virgultaque,ac vepres, cognosci à vena-
toribus possit. atq; ita certi ferarū inda-
gatores sint,ut non ventorum strepitu,
aliarumve rerum,ad latratū invitentur:
ne falsa suspicione venatores concitent.
esseque debent ita venatorum voci pa-
rentes obœdientesq;, ut nec longissimè
progredi,nec ad venatorum tantum pe-
des consistere videantur. Id enim non
natura tantum,verum etiam arte disci-
plinaque fit, ut canes ad obœdendum
faciles efficiantur. Albi tamē coloris in-
dagatores si fuerint, laudabiliores puta-
mus: quum à ferarum generibus longè
dissimiliores sint. Memini Ferdinādum
Siciliæ regem,pacis tempore plurimum
venationibus deditum, quum instructi
& accincti aliquando ad venatum esse-
mus,dicere;nigripilos indagatores sole-
re venatores decipere, sæpius aprum ef-
se credentes,quum in nemoris exitu ca-
nis nigripilus apri similitudinem præ se
ferat. Sic etiam,si rufi,vel rubri coloris
essent canes,sæpius deceptos propterea
vena-

venatores,qui capream,vel aliud huius-
modi animal esse crederent. Qua ex re
non poterunt venatores decipi, si albi
sint canes. Visus etenim sensus plures
nobis differentias rerum demonstrat,
ut Aristoteli placet. Vnde sequitur, reli-
quis animi partibus,quæ sensus partici-
pes sunt,vifum perfectiorem esse. Sed de
his satis, quæ hoc loco tractanda non
veniunt.

DE SPECIE AC FORMA CA-
num, ad feras captandas.

Dicendum itaque de alio canum ge-
nere, qui ad magna robustaque a-
nimalia,ut apri sunt,& huiusmodi, susti-
nenda apti perhibentur, quousq; canes
fortiores & graviores advenerint; qui a-
prum sistant, ipsumq; aliquando in cur-
su mordendo impediunt. quorum qui-
dem duo sunt genera. unum enim strig-
osiorum est, qui si perniciores fuerint,
etiam velocissima sectari poterunt ani-
malia. Talis productior & longior esse
debet, capite colloque oblongo, pectore
acuto, costis inferius longis, ad imaque
paullum trahentibus. præcordijs & late-

ribus ita amplis, ut sine labore spiritus adtrahi à canibus possit. Spiritus enim eventatio, quãtò facilius in canibus fiet, tantò ad cursum velociores sunt existimandi. Angustis compressisque sint illis, ventre admodum exili, ne crassitate viscerum ad cursum impediantur. Altis cruribus, sed brachijs non adeo, ut ad lepore capiendum impedimento esse possint. Anterioribus pedibus ad felis similitudinem in rotunditate potius, quam longitudinem tendentibus ita, ut ferrati pedum digiti currendo impleri luto nequeant: posterioribus autem oblongis, adeoque ut aptiores ad corporis impulsionem, ad cursumque velociores iudicari possint. Alterum verò medium genus est. siquidem canes illi cum levioribus, strigosioribus, velocissimis, cervos eodem modo substernunt: quum strigosiorum vim morsumque; cervi parvifacere videantur. qui quidem omnium generum canes, si pedes venator fuerit, sinistra manu ducendi sunt; dextra verò, si eques: modo lancea careat, quum & adversus feras & homines commodius dextra manu pugna committatur.

D E

DE SPECIE AC FORMA CANUM, ad feras retinendas.

Est & aliud canum genus tertium, qui quamvis graviores sint, nec adeo ad velocitatem apti: eorum tamen aliqui mastini vulgò nuncupantur, quos in Dalmatia puto plures inveniri. Nasci enim solent, ut mihi relatū est, in ea parte, quam Illyrij incolunt, atque etiam Liburni. puto & in Albania aliquos inveniri, ut ex Plinio percipi potest. In Corsica autem plures eius sunt generis, qui feroces in primis sunt, atque ita, ut ad quęcumque ferarum genera invadenda capiendaque; audaciores reputentur. quamobrem eligendi sunt illi, qui atroci vultu, ceruice capiteque maximo sunt, labro superiori super inferius dependente, rubicundis oculis, apertis naribus oreque; ut flammam hiatu evomere videantur; acutis, quos habent, dentibus, tumentis collo, amploque; pectore; ita ut leonis similitudinem præferant. magnis pedibus, discretisque; digitis, duris & curvis unguibus, ut solo inherere magis possint, quo potissimè feram prosterant conculcentque. His canum generibus feras omnes superare facilius cursu, & capere venatores poterunt.

QVOMODO ET QVIBVS TEM-
poribus sit venandum.

Terrestrium animalium ad venatum duo sunt genera. pugnantium quidem unum est, alterum verò fugacium minorumque. Istud canum odoratu industriaque præcipuè, ordinatave hominum serie invenitur: illud maiorum animalium est, quorum pugnacitatem in venatu sæpius experimur. que licet canum indagatorum opera, tamè & hominum arte, sedes ipsorum stationesque perquirendo, quam maximè inveniuntur. at qui venatorum huiusmodi is ordo, ea necessitas, ac denique natura esse debet, ad ferarum vestigia insectanda: ut antelucanis horis ad nemora accedant, saltusque perlustrant: & qua feras pertransisse contigerit, sollertissimè explorent; quo ferarum mansiones certius sciri possint: adducanturque à reliquis, atque impellantur, ut à venatoribus capi valeant. Erit tamè illis animadvertendum, qui ferarum sedes explorare voluerint; ut ijs vestimentorum generibus, tamque mollibus caliciamētis utantur, ut si ad venatum propius accedere contingat, feras ipsas vestimen-

stimentorum strepitus ad fugam non inducat: maximè si flante vento vestimentorum sonitum senserint. aut inter vepres ad feras si propius sit accedendū, ne trepidare illas contingat, fugamque arripere. Quamobrem & agile temperamentumque corpus ad incessum, & pro explorandis perquirendisque feris aptas habere vestes venatorem decet. Quo autem anni tempore, qua hora venationi sit incumbendum, scribamus. Siquidem Solis æstu fervescente ad feras insectandas incedere, incōsulti venatoris esse putamus. Illico enim macilenti adeo efficerentur canes, ut eos ne butyro quidem refici posse existimemus. Optimū enim remedium est, si ter vel quater canes macie confecti butyro reficiantur. Equis etiam calor nimius adeo nocet, ut si forsitan inseguendis feris longius currendum sit; in febrem, quæ ut plurimum equis est perniciofa, incidant: ne Niseis quidem exceptis, quamvis plus ceteris calorem, æstumque, ac sitim sufferant. Quamobrem serenus ac trāquillus dies venationi aptissimus est, & hiemis maximè tempore. quippe si prorsus ventorū

turbine caruerit, ad aves ferasque capiēdas aptissimus esse censeatur. At si aëris tempestas aliqua repente obvenerit, totis viribus, arteque, & ingenio tam aucupibus, quam venatoribus adnitendum est; ut, si aquarum procellæ nimbive venatores adgressi fuerint, quavis arte tum aves, tum canes tueantur, ne imbris nimbisve lædi possint. Quod si litterarum studiosi essent, facile ab eis hæc cognoscerentur. Nam ex Ptolemæo, Virgilijque Georgicorum libris, & Pontani quoque nostri, de rebus cœlestibus, qui scripti sunt copiosius, quæ aquea, quæ frigida signa, qui planetæ calidi, urentesve, qui humidi sint, percipi potest. Sed ne pauca carmina, quæ in Vrania legimus, prætermittamus; tradentia, quemadmodum tempestates, quemadmodum venti pluviae dignosci possint; ea heic inferēda putavi. Nam de Lunæ prognosticis scribens Pontanus ait:

*Namque ubi prima novos remeando colligit ignes;
Fratrīs ab amplexu rediens, si nubila frontem
Occuluit, cornu per coelum invecta retuso:
Proh quantunt nimbi terris, pelagoque paratur.
Quanti etiam sese versent per inania venti.*

Et ne unico tantum lunæ signo conten-

tus

tus esse videretur, Solis etiam prognostica carminibus his adiecit.

— at pallida quando

*Aurora Oceano caput exferit, horridave inter
Nubila diversis rumpit sol partibus, & nunc
Obliquos effert radios, nunc pallidus ore
Delituit nimbofo: heu rupto scedere, coelum
In terras ruet, & sævum per inane rotata
Præcipitant nimborum acies.*

Quæ cognita signa si non suffecerint, repenteque tempestas advenerit: quanto fieri poterit celerius, ad tecta speluncaſve, vel saltem ubi fomento ignis recreari aves possint, percurratur. Hiemis autem tēpore cibi sunt avidiores aves, eodemque à coëundi ardore magis sunt alienæ. nam fieri solet, ut si Maio mense milvos accipitres volando persequantur, silvestrium accipitrū amore ad dominū non redeāt. nam per aëra deperdi sæpius eos conspeximus. vetis tamē principiū satis accipitrum venationi aptū esse dicimus. toto enim diei spatio venari licet, quum nec continuis imbris, glacieve nimia, nec caloris æstu aves lædi possint. & co maximè tempore, quo non vaporibus feget per ortū caniculæ torrerī videtur; qua, ut in Vrania legimus,

Aegyptus, totoq; calent incendia mundo.

At verò quū florescere prata inceperint, aptius iudicandum est tempus; nec superveniente calore venatores umbram petere cogentur. Qui, si venari inclinante ad æstum vere, contingat; tribus diei primis tantum horis venandū esse sciāt. quamquam hoc veris iam declinātis tempus canibus adversum est, quum & herbarum incremento florumque, canum cursus plurimum impediri videatur; à totque generibus herbarum olfactum infici canum necesse sit. Si verò autumni tempore venatū ire cōtingat, ac senescentibus herbis floribusque simplex ferarum odor olfactui canum innotescat: id etiam aptum esse tempus dicimus. Omnium aliorum aptissimum ad venandum potius hiemem esse iudicamus, dū in luto etiam ferarum adspici vestigia solent, in niveque inprimis. Quo fit, ut ipsarum sedes à venatoribus perquisitæ, sagacius inveniuntur: maximè, quum post nivolum diem, serenus venatoribus offertur.

270.

QVOMODO CANES SINT
alendi, & qui color in canibus melior esse censeatur.

ANimadvertendum etiam venatoribus est, si velociores effici canes velint, ut non miscendos, qui nō eiusdem sint velocitatis, putet; & ut verè coeant. eo enim anni tempore cuncta videmus animalia in venerem proniora. alioqui deformes, nec ad currendum aptos, forteve nasci censemus. Velocitatem enim, formamque parētum, quod illis similes nasci necessarium sit, sequentur. Itaque qui nec albi, nec nigri sint, quod hi frigus caloremve ferre non facile possint, nec magni animi esse soleant, eligantur: illique præsertim, qui vulpium colore, luporumve, aut tigridū pilis vestiti fuerint; & quammaximè triticeæ cereivæ coloris. Cavendum tamen est, ne domesticorum animalium lacte catuli nutriantur, aut ovino: quum si vel lupæ, vel cervæ, aut (si fieri possit) leæne lacte nutriantur, aptiores ad persequendum feras futuros censemus. Velociiores enim, & animosiores illos canes fore, certum est. Canum etiam nomina ut bisyllaba sint, studen-

e

dum est: ad suefaciendūq; sunt, ut tametsi feris asperi aduersūque sint, hominibus tamen lenes ac mites esse consuecant: ne latrare si ceperint, venationis silentium, quod lege quadam indici solet, interrumpatur. Horum tamen quanta in homine sit fides, quanta reverentia, facile auctore Plinio cognosci potest. Soli namque pro dominis pugnantes, domesticam vocem adgnosunt: solis impetus ac saevitia ab homine confidente humili, mitigatur. Canis interfecto domino, cibum capere noluit atque inedia consumtus est. Canem etiam in Tiberim innatasse, cadaverque domini sustentasse, effusa Romanorum multitudine ad spectandam fidem animalis, idem Plinius commemorat. Quum igitur hæc in primis duo animalium genera canes & equi, venatorum usui convenient: omitendum non est, quin de ipsorum equorum forma docilitateque pauca scribamus.

DE FORMA EQVORVM, QUI
sint potiores ad venandum.

Q Vales ergo venatorum equi esse debeant, indicandum est. Ac scriberem

berem de equis prolixius, si tu, frater, & copiosius, & ornatus, quam à me fieri possit, de eis non scripsisses. Nam de eorum natura, de nutriendi modo, qui apti ad pugnam sint, quomodo educandi sint, & instruendi, quales etiam esse debeant, scriptum esse à te scimus. Verum quoniam Oppiani sententia est, ad venationis usum equos hos necessarios esse, quos infra describemus: hæc pauca de eis scribenda censuimus, ut intelligi possit, qui ad cursum, ad venandumque apti existimantur. Perquiri itaque, ac adpeti debet, qui longi sint corporis, musculorumque densitate nodosi, pulcherrum clunium, pectoris ampli magnique, alta habentes capita, ut si quando equum cespitare contigerit, sublevari facilius, quam domitus est, quò minus planè corruat, freno possit. Cervicem habeant arduam, collumque ad anteriorem partem declinans, rotundum quidem, ac quæ cervici iungitur, arduum: argutas aures, ac breves, latam frontem, oculos flammeos ac rotundos. Densi eorum sint crines. Aperti valde nares, ut reflare commodius possint. Largo sint ore, longoque; ne freno parum obœ-

diant. Quippe venatoribus cavendum est, ne laxis equi habenis, si currere equites oporteat, in abrupta præcipites ab equo trahantur. Scapulæ anteriorq; pars equi non carnis obesitate abundet, ne facilior equus ad cespitandum sit. Latis sit, inflexisque lateribus, ut aptior ad evagationem esse censeatur. Firmis cruribus, altis, rectisque; ita ut iuncturarum ligamenta compacta plurimum esse videantur. Tibijs tamen ita macilentis, carneque destitutis, ut velocium cervorum similitudinem præ se ferant. Duris unguibus, & altis, concavisque; ut si per saxa currendum sit, equorum palmæ minimè ledi possint. Tales igitur ad petendi sunt equi, tales (si facultas dabitur) eligendi. Tusci sunt equi, & Armeni, & Græci, in primisque Cappadoces, qui & ad venationem, & ad pugnam aptissimi iudicantur. Hi enim quò magis senium adtingunt, eò sunt ad cursum velociores. Fugienda tamen venatoribus equæ, quum si inter venantium turmas equitum, qui equis maribus insident, adsint feminae; inhiet equi necesse sit, quo fieri poterit, ut interrim feræ quam velocissimè aufugiant.

Nec

Nec etiam propter pedum teneritatem equas longius currere posse existimatur.

DE EQVORVM DOCILITATE ac natura.

QVanta autem equorum sit docilitas, quatum ad amorem hominum natura impellantur, cognosci experimento potest. Quippe auctor est Plinius, Sybaritani exercitus equitatum, ad symphoniae cantum, saltatione quadam moveri solitum, prælagire pugnam, amissos luge re dominos, lacrimas desiderio dominorum interdum fundere consuevisse; plurimis ut exemplis comprobatum sit. Tantum eorumdem ingenium esse perhibent, ut etiam tela humi lecta equiti quandoque porrigant. Ad Oppiani sententiam, qui maximis equi naturam extollit laudibus, hæc etiam adijcienda putamus, quod tubarum clangorem bellatores equi ita intelligant, ut loco stare quandoque nesciant: ac si quando retrahantur, vel iniri certamen debeat, agnoscat. Qui fuerit Alexandri equus Bucephalus, ex Græcorum scriptis intelligi potest. Nam contra hostes acerrimè pugnans

sæpius, nomen apud Græcos maximum est adsequutus. Sunt & aliæ Græcorum de equis narrationes, ex quib' facile cognoscitur, quantum equorum gloriæ à Græcis tributum sit. Quumq; mirum quiddam de equorum religione (ut ita dicam) ab Oppiano reciteretur, quin Latinis etiã mandaretur litteris, prætermittendum non censui. Equarum cuiusdam regis armentum morbo quodam consumtum prorsus fuisse narrat, una tantum equa superstite, eiusque pullo. Quem postquam veneri aptum esse armentarius existimavit, ne eiusdem omnino generis equis privatus esse videretur, matri, pullum pro admiffario destinavit. Quibus quidem coire renuentibus, fraudem etiam armentarius commentus est. Alijs enim equinis pellibus, redolenti perfusis oleo, ut ambo vestirentur, procuravit: quod odorum redolentiam excitandæ veneri esse existimaret. sequutoque demum coitu, quum externis essent denudati pellibus, fraude armentarij cognita, ita se deliquisse putarunt equi, talique sunt adfecti moerore; ut torvis sese prius oculis invicem adspi-

ciem

cientes, & lacrumabili cum utrorumque hinnitu allidentes saxo capita, mox in præcipitia acti iacuerint. Ceterum velocissimi quidam supra ceteros equi sunt. Ex his Lilybæi numerantur, & Siculi; illique præsertim, qui in Actnæo monte pascuntur, alunturque. Sunt & Armeni, qui in Euphratis ripa fluminis degunt. Sunt & protensiori iuba Parthi, qui ad cursum Siculis aptiores. Sunt & Hispani, qui Parthos cursu superant, & saltu; ita ut dici possit, eos volantem per aëra aquiam, avesque ceteras referre. Nam Favonio flante vento in regione illa impregnari equas, partumque perniciosissimum Ieri, Plinius auctor est: quamvis vires animi, corporis pernicitati non respondeat: quum longo currendi spatio, laboreque vincantur. Sunt & Numidæ, Carthagenensesque in primis, qui ad labores ferocidos censentur aptissimi. Sunt his aniaosiores, quum soli Iconis rugitum magis intrepidi expectent, Mauri. Sed quoram varijs ferarum generibus, varia ut quorum genera respondeant, cõsentaneum est: iccirco quinam ad quodvis aptiores iudicandi sint, expo-

c 4

namus. Quorum pedes diverforum pilorum generibus distincti sunt, ita ut nigripilum sit reliquum equi corpus, aeneive coloris, aut flavum, extrema crurum parte, sinistra maximè, alba: hi ad insectandos corvos idonei dicuntur. Qui nigros oculos habuerint, ursos; quibus rubicundi fuerint oculi, pardos persequi debent. Quibus autem oculi pulchri magnique fuerint, pro leonibus feriendis aptissimi iudicandi sunt. Nicei verò, quo pulchritudine ceteros equos excellere scripsit Oppianus, non ad venationem tantum apti sunt: verum etiam inclit reges, maximè si aurei coloris pilos habuerint, brevioraque capite sint, & protensiore iuba super collum extensa, eisdem nequitare consueverunt. Sunt & alij, de quibus Oppianum consulc. Et quoniam de generibus equorum à te quoque scriptum copiosius est, hætenus ista dixisse sufficiat. Poterunt, si qui equorum studiosiores fuerint, opus tuum, frater, perlegere; de quo intelligent, quidquid de equis cognosci amplissime poterit.

DE

Accidūt autem canibus morbi quidam, quibus adhibenda remedia sunt. ut si scabie, pruritu, leprave adfecti fuerint, maiores crurum venæ, ad exteriorē partem descendētes, unde mitti sanguis possit, aperiendæ sunt. Aqua deinde marina, vel cum sale mista, vel in qua lupini cocti sint, canes abluantur. Extenuatur etiam scabies, trito allio defricto. Canū vulneribus si vermes inhæserint, citrinū stichados ad canis collum suspendito. quo quidem exsiccato, mori vermes venatorum experimento comprobatum est. Si autem canum vulnera intumuerint, butyro inungito. nam eo tumores depelli creduntur, si plurimum lingere vulnera consuecant, id quod perutile canibus est; senationibus præsertim tritis, cum axungia, vel hircino sevo, adpositis. Solent & spinis plurimum canes ledi, quas hirundinum pulvere, si in olla torreantur, sæpius extractas esse comperimus. At verò si macilenti nimium fuerint, nec butyro quater exhibito reficiantur: sub lingua vermes esse censeto. Qui-

c 3

bus si acu extractis minimè refici videatur, mortem eos incurrere necesse est. Solent & canum aures muscis exulcerari adeo, ut totas quandoque amittant. Quod ne fiat, amaris nucibus contritis linendæ sunt. Pulicibus etiam infestari canes contingit, & remedia sunt, si sumatur cuminum tritum, pari pondere cum veratro ex aqua mistum, atque inlitum: seu cucumeris anguinei succus. Amurca etiam veteri per corpus infusa, expelli canum pulices, auctor est Columella. Accidit etiam quandoque rabies canibus, cui quamvis fimo gallinaceo, cibis canum immisto, mederi quem posse putetur: cavendum tamen est, si eorum quis rabiosus effici contingat, ne à ceteris non separetur; quum & huiusce ægritudinis medicamenta fallacia reperiantur, & à rabioso cane morsos ceteros, effici rabiosos, sæpius perspexerimus. De qua ægritudine pænè nullos evadere canes, compertum est; homines etiam rarius. Si tamen aliquem venatorum à rabioso cane morderi contingat, silvestris rosæ radix præsentaneum

neum remedium erit, alio præsertim vulnere imposito.

DE QUIBUSDAM EQVORUM morbis sanandis.

Accidunt etiam equis quædam, quibus nisi venator provideat, venationis usus aliquando ne impediatur, verendum sit. Quamobrem de his tantum, quæ in venatione casu evenire possunt, scribendum est. Nam, ut diximus, in tuo de re equestri opere copiosius, quæ ad equos pertinent, contineri scimus. Quoniam verò à feris vulnerari equos quandoque contingit, quo fieri solet, ut incisa equi vena, manet ad eò sanguis, ut nisi citius provideatur, inhiberi sanguis nequeat: à venatore quæ fieri debeant, ne sanguis omnino profluat, neve plus iusto equus exanimetur, paucis complectemur. Igitur equinum stercus fluenti venæ admotum, fascijs adligetur; vel combustum filtrum urticæ succo madidum, venæque impositum, optimum remedium erit. Ne tamen lunari lumine vulneratus equus offendantur, caveto. Nam sæpius equum mortem

oppetere, lunaribus radijs offensum, experimento comprobatum est. Mederi deinde vulneri debes, liquida pice, atq; oleo; quū & expurgari his, & repleri vulnera soleant. Si autem muscis infestaretur vulnus, pice, oleoq; ac unguine, eas submoveri, Columella refert.

DE CAPTURA FERARUM
atrocium,

Feras bestias, & animalia venatu capienda, quibusdam in locis asperis inveniri certum est, quæ equorum cursu vinci superariq; nec iaculis peti, nec canum ferocia capi possunt. Quare quo venationis genere utendum sit, scribere oportet; ne astu, vel viribus feræ evadât. Nam vepribus, virgultisque, vel alicuius loci natura impediri canes ad currendum, equosque videmus. Quin & pedū pernecitati feræ quædam, quædam ex institutione naturæ calliditati, quædam etiam viribus confidunt. Quæ quidem omnia hominum ingenijs quo pacto superari possint, querendum est. Retibus itaque, vel laqueis, quibus fugaces feræ illaqueari queant, ut capi facilius, interficive

ficive possint, uti venator debet: observato prius ventorum flatu præcipuè; atque ita, ut nec ferarum auribus hominum voces, quū retia explicântur, nec vestigia sentiri ab ipsis possint. Nec enim minus ventorum flatus à venatore considerandus est, quam à gubernatoribus navium considerari solet: qui si ventos negligere cõlueverint, submergi sæpius naves necesse est. Sic & retro feras cessisse perspeximus, nulla ventorum ratione habita; quum quidem nec hominum vocibus impetuq; nec impulsu cõtineri, ne retro fugerent, possent. Quamobrem si auster flaverit, ubi residere feras cõtigerit, aquilonem versus retia ponenda sunt. itidem currendum à feris, si flaverit curus, zephyrum versus; si aquilo, versus austrum, comperimus.

DE CAPTURA LEONVM.

Sunt & alia ferarum atrociora immaturaq; genera, quas retibus haud illaqueandas censemus. Harum ingressus ad nemora, egressusq; & qua transeant, à venatoribus inquiri studiosius debet. Natura quidem earū hæc esse solet,

ut ad pascua, ubi semel accesserint, revertantur. Quo faciliè cognito, subterranei faciendi sunt cuniculi, fossæve, levibus vigminibus contextæ, coopertæq; frondibus: ut fallente vestigio, qua fera trāsiverit, intus cadere eam necesse sit, unde discedere nequaquam possit. Quod ut melius adsequi venator queat, in fossæ medio lignea columna, ab imo præacuta, ut terræ infigi cōmodius possit, dimensa ad altitudinē fossæ, adponenda est: cuius supra frontē agnus pro esca imponatur. Quem postquam leo lupusve senserit, vel adfecerit, ut escam capiat, adgreditur: cadentemque venator feram aspiciens, capit interficitque. Hoc enim venandi modo in Libya venatores uti solere, Oppianus refert. At verò qui fluminis ripam Euphratis incolunt, alio venandi genere in leones uti consuefcunt. Nam paratis equis, quos supra diximus solos leonum fremitum impetumque exspectare, quum ceterorum artus equorum tremere, si leonem senserint, soleant, ipsiusque aciem oculorum ferre nequeant; ad ipsarum ferarum venatum equites accinguntur: venatoresq; pedites

pedites expansis retibus, quorum extrema ad Lunæ modū in ortu quarto cornutæ parari debent, tres in insidijs collocant. Extremas retium partes duo, tertio mediam tenet observatque: ac eo distāt intervallo, ut eorum audiri voces à singulis ipsorum possint. pedites autem reliqui accensis facibus populeis, vitigenisve, quas pice illitas dextera tenent, sinistra scutum gerentes, in leones insiliunt. Natura enim splendorem ignis fixius intueri leones nequeunt. Hoc modo clamore sublato, quatientes scuta, equitibus simul turmatim insequeñtibus, leonem cedere, retiaque petere cogunt: nec aliter, quàm piscis à piscatore per ignis in aqua reflexum lumen, ad ipsa retia ferarum rex compellitur. Est & alius, quo Aethiopes uti solent, leonē vincēdi modus: qui quidem ut fortibus viris dignior, ita & mirabilior reputandus est. Nā Aethiopes, qui plurimū viribus cōfident, rotūdis scutis fortiter cōtextis, bonisq; pellib⁹ coopertis, ut nec leonū unguibus, nec truculentis dentib⁹, discerni quassariive possint, ipsi vestiti pellibus, armati capite, ita ut non nisi oculi, labia &

nares adspici possint, leonem audacissime adgrediuntur. qui ante speluncam rugiens, aperto ore, igneis oculis fulmineisque contra Aethiopes velut turbo movetur, humana velci carne avidius adpetens. Aethiopes imperterriti, leonis ferociam vimque expectant; quorum si quem inermem invenerit, acutis unguibus ferreisque lacerat. Si autem venatorem alium exclamantem audiverit, priore dimisso, petit alterum. Sic alternatim clamantes, pugnantisque, leonis laborem casum ostendunt, quum unguibus scuta, dentibusve discerpi nullo modo possint. Nimirum ut in pugna miles ab hostium multitudine circumfessus, nunc heic, nunc illic pugnare non desinit, tandemque labore victus, pluribus illatis acceptisque vulneribus, humi deiectus, ab hostium agmine devincitur: sic leo labore defessus, multorumque lanceis confossus occiditur. Quamobrem in hominibus & animi vires, & corporis, adeo sunt admirandae; ut facile cognosci possit, nihil tam ferox, arduum, forte, magnumque, quin ab homine superetur, inveniri.

D E

Pardos etiam hominum ingenio capi compertum est. Siquidem ut supra diximus subterraneis coopertis foveis leones venatorum fraude deceptos, ad vorandum agnum columnae impositum alligatumque accedentes, capi sic & pardi, latrarum quum senserint catuli, qui pudendis fortius constrictis dolore adfectus latrare non desinit, eodem quo leones modo in foveam illecti cadunt. Venatoris tamen cuiusdam inventu & alio capi pardos modo accepimus. Nam in siticulosa Lybiae partibus fons oritur, e quo nigra scaturit aqua, ibique scaturiens desinere, haenaque absorberi creditur. Quo quum pardi accesserint, saturari aqua solent. Et quum id venator adspexerit, ad fontem antelucanis horis accedens; vino aquae illi immixto, a fonte sedet: pellibusque vestitus, quum ne quidem arborum frondibus occultari possit, in insidijs regitur. infestatusque tandem siti pardus, ad fontem rediens, ea inebriatur potione; qua & gravari; & alienari mente plerosque videmus.

f

Quo fit, ut sine dimicatione aliqua capi pardos, & homines efferrari quandoque necesse sit.

DE CAPTURA URSORVM.

ARmeniam verò qui incolunt, urforum venatum invenerunt. In sylvis enim, quibus urfos insidere compertum est, venatores accedunt, canibus loro ductis, qui urforum vestigia odore perscrutantes, quum ad ipsorum cubilia stationesque adpropinquarint, latratu feram indicant. Hos loris venator detinens, rediensque quo loco ursus resideat, venatoribus reliquis aperit. Quamobrem flantis ventiratione habita, locique; ut qua urso transeundum sit, retibus impediatur, retia expandunt: duobus tantum relictis viris, qui ad retium extrema stantes, in retia feram impellant, ne evadere ullo modo possit, extenso prius fune, quo expansa tenentur retia, nec quidem nisi ad hominis umbilicum altè protensa. Cornu autem dextero retium, sinistroque, funes extenduntur alij, qui vulturum, cicóniarum, similiumve avium pennis dependentibus involuti, esse terrori urso possint. Quibus ita peractis, dispositisque

que pari intervallo, nec longo tamen (ut alter alteri auxilio esse possit) per retia reliquis, retrò venatorum cornua canunt tubæque, clamatur ab omnibus, ipsa fera huc atque illuc, qua progredi debeat, prospiciente. Sic venatorum vocibus, latratu canum, impetuque, dispositi funis miraculo, rei que novitate perterritus ursus, retia versus iter dirigit trepidans, ubi lineis eum insidijs capi necesse est. Quod quidem ut certius adsequi venatores queant, si vivum maxime ursum capere concupiverint, binis retibus duplatisque utuntur; ut si primis inharens, unguibus & dentibus ea laceret, alijs etiam secundis involvatur. Viribus quippe suis plurimum confidens ursus, non hominem solum, verum etiam feras invadit, ac taurum aperto Marte adgreditur. Nam ubi pugna conficitur, consternit se resupinum, dumque taurus ferire conatur, brachijs suis ursus complectens cornua, ore morsum harnis defigit, prosternitque adversarium. Etiam ingredi, duobus innitens pedibus, erectus solet; ut commodius pugnare possit. Audivimus e-

tiam nuper à Sigismundi Poloniae regis legato, in Sarinatis quodam venandi genere ad urfos vivos capiendos venatores uti. Nam tribus aut quatuor hominum millibus nemus, ubi urfos residerere compertum est, circumdatur: adeoque, ut non amplius spatij, quam hominis cubitus sit, inter se distent. Quo peracto, à venatorum magistris eodem temporis momento, ubi cornua tubæq; cecinere, arboribus ac lignis eodem impetu statim per secures incisus, atque ita dispositis, raptimque contextis, ut quasi murus elevatus circum esse videatur; venatores reliqui, qui furcas quasdam manibus tenent, quum urfis adpropinquarint inventis, alij caput, alij brachia, alij pedes urfi furcillis ipsis impediunt, atque adeo, ut ligari os, palmae, pedes, urfusque totus tutissime possit: quem ad regem ligatum deferunt, canibus & armis hominum interficiendum vel si deferre nequiverint, trahunt.

DE

Restat nunc, ut de timidorum animalium, astutorumque venatione scribamus: quæ tametsi venatorum arte capi haud dubiè possint, strigosiorum tamen viribus canum, currendiq; pernicitate, delectabilius capiuntur. Neque enim scorpionibus tantum, quæ nunc ballistæ vulgò nuncupantur, subterrancive foveis, reticulive, aut alijs venationum instrumentis, ut superius dictum est, verum etiam præcipuè canibus, qui cursu feras vincere conantur, necari possunt. Quapropter ut venationum usui respondere venatores possint, quo magis fieri potest, soli ab eis planicies est petenda: quæ si sylvis ac nemoribus vicinior sit, ipsorum arte ingenioque currendi commoditas & equis præstabitur, & canibus. Nam quantò planior, virgultisque nudior locus erit, tantò venatoribus delectabilior offeretur. Quorum quidem studiū esse debet, ut si lepores persequantur, nec adè strigosioribus fidendum canibus putaverint; in collis declivum fugere leporem cogant, quum si versus

colles acclives leporem fugere contingat, (colles enim naturæ instituto petere lepus solet) difficilius capiatur. Nam brevibus anterioribus tibijs, & posterioribus oblongis cruribus ascendere semper lepores currendo adnituntur: quum si declives ferantur, impediri eorum cursus ob dictorum crurium longitudinem sit necesse. Animadvertendum tamen est, si in vulpes canes cucurrerint, ut ventus à venatoribus inspiciatur: quum vento quasi impelli ad cursum vulpes videantur. Quo fiet, ut nec caliditate astute, nec pernecitate evadere canum morsus, qui capiuntur discerpanturque, possint. Si vero capreae cervique fuerint, ut experimento saepius comprobatum est, quum quasi flantem vètrum petere currendo soleant, ut refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint: ad venti flatum canes collocandi sunt. Adtrahendum enim ita à vento cervi solent, capreaeque; ut nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnitantur. Quae verò de cervis ab Oppiano fabulosè scripta sunt, omittimus: quum hæc ab ijs, qui de animalium natura prolixius scripserunt, me

re memoriæ prodita sciamus. Illud autè, quod mirum videri omnibus potest, quin referrem, facere non potui. Legimus cervorum vitam longissimam esse. nam eos adpellant. quos quidem tot annis vivere perhibent, ut etiam Virgilius dixerit:

Et quater egreditur cornicis tempora cervus.

Si verò Græciam, quod aiunt, mēdacem esse non putamus, duplicem illā vitam cervos agere, in mari unam, in terris alteram, narrat. Migrantibus autem per æquora cervis, quum primum nare inceperint, ordinata serie singillatim secant undas; & capitibus super clunes aliorum impositis, ne ob gravitatem cornuum submergi eos necesse sit, omnes progrediuntur. ductore tandem defesso, ultimi clunibus caput ipse superimponit, relicto altero, qui gregem ducat; donec lassitudine nandi eo modo alternatim vagantes per æquora, terram petant.

Vento autem, an aquis, piscibusve vivant nequaquam legimus. Eis tamen cum serpentibus ex institutione naturæ pugnam esse, hoc potissimum exemplo comprobatur. Nam inve-

stigantes serpentum cavernas cervi, naturam spiritum renitentes etiam eos extrahant: adeoque natura ipsa invicem sibi contrarii sunt, & adversantur, ut fumo cornu cervini fugari serpentes videamus. Inveniuntur autem in Libyæ regionibus cervi, quos super harenam incubantes serpentum multitudo aggreditur: illorumque propter veneni vim (nam infixi cervorum corporibus pendent) ne fugere quidem posse scribitur. Itaque serpentes nunc ore, nunc unguibus dissecant. Hinc vulnerum venenosorum multitudine fluentibus venis iam se mori putantes, petito fluvio, quò fieri potest celerius, cancris vescuntur. Nam veneni præsentaneum id esse remedium constat. Quibus ex causis longiorem esse cervorum vitam putamus. Nam serpentum in cibo frequenti usu, hominùm quoque vitam renovari, fama est.

B E L I.

BELISARII NERITII

NORVM DVCIS

libellus

DE AVCVPIO.

Possent & multis animalium pugnae describi. quæ apud Oppianum legere si quis volet, scripta reperiet. Natura enim fit, ut quemadmodum amore sese invicem prosequuntur, licet expertia rationis sint: ita vicissim alia quoque sint alijs inimica. Experimento videmus, olores aquilis, ut Plinius ait, corvos milvis, & pleraque avium genera quibusdam alijs adversari, esseque animantibus, quamvis ratione carentibus, bella amicitiasque: ut quædam etiam quibusdam auxiliari videantur; quædam verò adeo dissideant, ut nec pugnae finis ante mortem sit. Rursus amica nonnulla, ut turtures, & psittaci, pavones & columbi. Et pleraque alia, quæ Plinius scripsit, contra vulpium omne genus communes inimicitias gerunt. Sed quum ad rem ista non pertineant, prætermittimus; & pauca tantum, quæ in quibusdam libris invenimus, de venatione accipitrum,

quos falcones vulgò nuncupamus, scribenda arbitramur. Porrò promiserat Oppianus, se de aëria venatione scripturum. Nec tamen illud scriptum invenimus. Nam fragmenta nobis operum ipsius oblata sunt. Quare addendum id esse censui, ne prætermissum quis queratur. Igitur accipitrum plura genera Plinius commemorat. Alij namque non nisi de terra rapiunt avem, alij non nisi circa arbores volantem, aliqui in sublimi sedentem, aliqui volantem in aperto. Horum itaque naturam accipitrum describendam censui, quos partim ex auctororum scriptis, partim verò experimentis probatos habemus. At quoniam adeo Latinitati studere non possumus, ut singillatim accipitrū nomina latinius exprimi à nobis queant; & accipitrum generali vocabulo si utamur, ipsorum describendæ species intelligi nequaquam possint; vulgaria imponemus eis nomina, ne species singulorum ignoretur. Abstinentium igitur à Latinitate nobis erit, dum vulgaribus vocabulis utimur. Id enim ut à lectoribus intelligi apertius possimus, fieri necesse est. Inveniuntur

tur igitur accipitrum sex genera, quum de ceteris nihil scribere in animum induxerimus. Horum aliqui hierifalcones, alij sacri, quos in Britannia ut plurimum nasci legimus, alij peregrini, alij nobiles gentilesve vulgò, alij mediani (ut quidam dicunt) nuncupantur. nam inter peregrinos & gentiles medium genus esse fertur. alios denique villanos barbarè adpellamus. Horum omnium præcipuum genus est femineum, formaque ac magnitudine corporum maribus maiores sunt, & ad prædas capiendas ita natura fortiores, ut aves sustinere unguibus commodius possint. Quæ quidem natura sunt ita lenes & mites, ita ad parendum hominum vocibus promptæ; ut aëriæ libertatis quasi oblitæ videantur. Callidiores tamen sunt mares, formaque minores; nec audaces ad eò, quamvis naturale maribus sit, ut ad omnia audenda sint promptiores. Hi venatorum vocibus altis & prolixioribus, ut ab acuto in gravius procedant, longius adsuæfaciendi sunt: ad eosque redire, quum venatores voluerint, vel

fame,vel consuetudine coguntur.

DE ACCIPITRIBVS, QVI
vulgò hierifalcones nominantur.

DE hierifalconibus itaque scribere aliquid incipiamus, quos ideo duplici vocabulo nominari credimus, quia forma maiores alijs falconū generibus esse videantur. Hi ut rarius inveniuntur, ita etiam pulchriores accipitribus ceteris sunt. Nam & præter corporis formā, eo standi modo erecti permanent, eaq; membrorum compositione hominum oculos delectant, ut quamdam aucupandi maiestatem præ se ferant. Ultima Germaniæ pars ad septentrionem vergēs, quæ Norduegia nuncupatur, eorum patria est. Nidificant etiam in insula, quam Hirlandiam, vulgò nominant, adeoque præ ceteris frigidissima est regio, ut aliorum ibi generū accipitres non inveniuntur: infertilissima quidem, altissimisq; montibus, & faxis plurimis, geluq; nimio inhabitabilis. Quamobrem nullius ibi frumenti genus reperiri potest, nec nisi siccatis in aëre piscibus homines vivūt. Insulæ latus unum ad orientem spectās, quod

quod mari adluitur, tantummodo habitabile est. alia, quæ ad occidentē, septentrionem, & meridiem spectant, in via, frigidibusq; nimis inhabitata. Novembri mēse, decembriq; duabus tantum horis sol conspicitur. Sed Iunio & Quintili mensibus dies ibi continuus. Nec mirum quòd frigidissima præ ceteris illa sit regio, quū solares ibi radij semper oblique feriant, solq; illa incedens, supra eorum caput non feratur: nec Solis unquam rectis radijs insula feriatur. Mercatores, qui insulam adeunt, frumenti farinæve parum, ac vilissimas merces important; quæ siccis piscibus commutantur. Hi quidem hierifalcones ad Germanorum Imperatorem deferunt, quorum pennæ magis albæ, formaq; maiores qui ceteris sunt. Nam qui è Norvegia transportantur, non albi sunt, nec adeo magni, quamvis illos meliores putemus. In ijs tamen duabus solùm mundi partibus hierifalcones nidificare compertum est. Quare natura putatur adeo frigidus eorum esse motus, pigrosq; ut edocti venatorum & ingenio, & arte, altissimos avium volatus persequi solcāt.

Quod quidem volandi indies adfuerit, dine, exercitioque & venatorum opera quoque magis ac magis adsequi possunt. Sed quoniam primum omnium satis constat, ex pennarum coloribus accipitrum cognosci animos facile posse, fulvum ac lucidum, auroque similem dicimus ceteris esse preferendum. Nam audacem, facilem, mitem, placidamque naturam eorum, qui sic pennati sunt, experimento venatores cognovere. Illū deinde, qui ad albedinem tendit, (fortē enim, robustumque propterea accipitrem iudicant) post alium meliorem dicunt. Rubri item coloris accipitrum penne si fuerint, superbum, audacem, iracundum, dyscolum, atque difficilē eum iudicāt. At si ad flavū rubedo declinet, placidum, magnique accipitrem æstimant. Si verò ad nigredinem quoquo modo tendant penne, immitem, pertinacem, & robustum tamen, experiuntur. Nigros autem, & eos maximè, qui fuliginē sunt, deteriores dixere. Et licet accipitrum natura habitudoque ex pennarum colore potissimum diiudicetur, nec aliter, quam ea, quæ aliorum accidentium medijs cog-

cognoscuntur: non tamen eiusmodi hoc est, ut ex coelestium quandoque corporum influxu in alijs accipitrū generibus fieri aliter non possit. Sed animadvertendum est, eo perfectiorem pennarum colorem esse reputandum, quo vivaciorem lucidioremque ipsum iudicamus. atque ita clarissimum, ut ambiguitas à venatorum sensibus omnis penitus removeri videatur. Nam si varijs adspicientium iudicijs color varius indicetur, in dubiumque color pennarum venerit; accipitris imperfectiorem facile cognoscimus. Sed quoniam pennarum colore accipitris habitudinem, animique vires, & naturam, dignosci posse quammaximè diximus; de corporis verò forma, magnitudineve, volatum avium levem, earumque vires æstimari: pennarum imprimis colorintendus est, plurisque faciendus. Nam quanto animi vires corporis viribus præstant, tanto pennarum colorem accipitris formæ præferendū esse censemus. Argumento est illud, quod in agronibus cōspicitur. Quippe quū accipitres aliqui eos persequuntur, naturę instinctu fit, ut si

accipitrem cognoverint agrones occidere decrevisse; quamvis adniti etiam ad fugam possent, eo tamen modo degenerant, atque ita volandi viribus deficiunt, ut in aquam se inmergere omniconatu agrones studeant. Sed ad hierifalcones redeamus. Sint rostro adunco, non tamen nimis magno. quippe non prætermittendum, quin dicamus, accipitrum omnium rostra non nimis esse magna debere. Nam si ad ipsorum corporum formam inconvenientia sint, coniectari potest, id esse ex abundantia humorum nimia, nec quidem necessaria; quum ex his & rostra gigni, & unguis crescere, ut in hominibus quoque, conspiciamus. Quare non adeo leves & agiles iudicandi accipitres erunt, si huiusmodi fuerint, ut humiditate nimia abundant. Unguibus robustis sint, posterioribus maxime: planis cruribus, nodosisque; nec longis: cauda pro corporis forma decenti. Alarum vero summitates, ita sint robustæ, ut ex ipsis facile iudicari possit, in volatu eos valde posse persistere. Vidimus tempestate nostrâ peregrinos sacrosque accipitres adnites, ut agrones volando persequerentur,

sentur, relictis agronibus venatorum vocibus altis ad eos redisse: emissumque tandem è venatoris manu hierifalconem ita citatissimo volatu vagantem per æra in girum, crebriori alarum percussione, perspeximus, ut filo in sublime tractum censeret; agronem ab alijs derelictum quasi ad sidera vicisse, cœpisseque. Adsuæfaciendi tamen sunt, ac paulatim hierifalcones instruendi, ut si volatu ceteris prævalent, avium diebus singulis saginentur sanguine. Nam interficiendi aves consuetudine, animosiores efficiuntur. Adsequentur idem, si parvas etiam iugulare aves consueverint: quum si postea magnæ oblatae fuerint, eas volatu vincere, atque audacius capere valeant. Est enim eis in more, naturaque sic ducuntur, ut dedignari parvas, persequi magnas aves soleant. Quare tum quia delicatissimi sunt, tum etiam quia quod magis naturam imitari accipitrum venatores consueverunt, eò saniores avidioresque prædæ accipitres efficiuntur; vivis avibus, levibusque nutriendi sunt: quippe natura vitalem calorem conservare student, quum per similia conservari quæque

constet.namque cibari, silvestres quum sint, aviū cordibus, cordive propinquis captarum avium carnibus solent.nec nisi semel tantum,quum eos vesci eisdem altero die,nequaquam compertum sit. Dandi itaque præcipue calidi sunt accipitribus cibi,vivisque pascendi sunt avibus,eo præfertim tempore, quo pennas mutant.quippe arte iuvari debere naturam accepimus.Aviū verò pennas per ætates mutari, Theodoro interprete, Aristot. auctor est. ac quotiens acriora frigora urgent,volucrum pennas unicolors esse: postea verò, è nigris, nigriusculisve,albiores singulis annis fieri,solidioresque,ac firmiores,videmus.Calore autem fit,ut apertis invisibilibus foraminibus, accipitrum pennæ mutantur. ac ne frigescant, & iptorum ut pennæ firmiores,pulchrioresque nascantur; calidis nutriendi sunt cibus. Opera tamen inprimis est danda, ut quum accipitres pennis veteribus spoliandi sunt, à vento, ubi eos residere contigerit, locus sit remotissimus.Nam frigore,vêtove nimio, foramina invisibilia claudi solent, è quibus pennulæ recentes proveniunt. Nec etiam

etiam terrentium rerum strepitus accipitres sentiant,quo pennarum exitus retardetur. Solet enim fieri,ut natura sapius ex aliquibus adfectionibus animi, que inopinatè accidunt,impediatur.Sed ne alia quædam, quæ ad cibationem accipitrum pertinent,prætermittantur; hæc etiam addenda putamus. considerari videlicet inprimis debere,naturam avium ad volandum esse dispositam, pluribusque diebus accipitres, quum pennas mutant,quiescere; præter naturam esse:atque ut ventri tantum studere videantur.qua ex re morbi quandoque plures, quibus non facile mederi licet,quum eo tempore prorsus exercitatione careant, ipsis accidunt.Vnde facile fit,ut pennarum exitus impediatur.quod si parcitate cibi laborabunt,marcescere;sin cibo nimio repleantur,cruditatibus eos infestari,satiatateque,necesse est. Tenendū ergo temperamentum erit,ut & pulchrioribus solidioribus pennis vestiantur, & saniores accipitres reddi possint; neve maxime pingues adeo fiant,ut volare postea nequeant. Alternis ergo diebus,solidioribus quandoque cibus, quandoque verò

fluidis pascendi sunt. Quum vero alarū pennas principaliores mutaverint, solidiores dandi sunt cibi, ossaque vesperidummodo accipitris deinde guttur, differtis avium collis, impleatur. Ipsorum tamen aliqui pinguiores si facti sint, nimioque satiati cibo, adeoque ut cibum respuant; ex parvulis columbulis, qui nō omnino pennati sunt, cibus eis dandus est: tum quia gustu ceteris avibus sunt meliores, magisque delectantur; tum etiam, quod quanto tenerior fluidiorque cibus est, tanto ad concoctionem aptior reputetur.

DE ACCIPITRIBVS, QUI SACRI
*appellatur: deq; milvorum
 natura.*

SACRI, qui multorum opinione, aliorū Somnium volacissimi sunt; acrinī à quibusdam nuncupantur. quidam autem *αεροφίλος* eos vocant, quasi aerem amantes. Nam & ex pennarum colore arguitur, ad ignis similitudinem pennati quī sint, leves & agiles eos esse. bilis enim colorem in pennis præferunt. quare calidi cordis esse putandi sunt, irascique nimium,
 si præ-

si præda fraudari se aliquo modo senserint, magisque quam alij solent. ideoque acres potius dicendos putamus. Volare consuecunt bini ternive, quum aliorum generum accipitres ignobiles persequuntur, ut milvi sunt, & ceteri huiusmodi. Nam quum manibus sint parvis, hostisque fortior, ad volatumque persistens nimium; una ut alteri auxilio sit, necesse est: maxime, si nigri capiendi sint à falconibus milvi: quorū quidē duo sunt genera, quos tempestate nostra regales alteros, alteros verò nigros adpellamus. Hi quidē robustiores sunt, ita ut quamvis etiam ad terram usque sacris à falconibus acti, per aera descendant: è falconum tamen manibus quandoque evadant. quoniam cauda utuntur in aere flexili, gubernandi artem monstrantes in imo, relictis in terra falconibus, qui ob aeris densitatem huiusmodi generis milvos amplius insequi minimè possunt, in aera iterum soluti sacrorum unguibus falconum, ad sidera tolli videntur. Qua ex re indignari falcones, dimissa præda, inter sese rixantes, ac sese invicem aduncis unguibus feriētes, sæpius vidimus: adeo-

que, ut aucupandi animum reliquisse videantur. Quod uti cavere venatores, iniuriasque sacri oblivisci possint: omni cura studeant venatores, ut simul & unâ sacri nutriantur, simulque sedcant, & quiescant; simul, quum à venatore ad vescendum invitantur, instrumento volubili, avem aliquam quasi præ se ferente, resideant: ut communi carnis alimento nutrirî sociatim adsuescant. Hoc enim præcipuè fieri debet, ne prædandi errore in volatu decipi capiendò queant. Frigoribus autem, vêtove, aut imbribus magis, quàm cetera falconum genera, resistunt. Quamobrem nec mirum est, Ferdinandum olim Siciliæ regem huic venationis generi magis deditum fuisse: tum quia plurimum generum avibus officere magis sacri videntur, tum etiã quia ventis ac imbribus prohiberi huiusmodi aviû venatio nullo modo possit. Maximilianum Cæsarem nuper audivimus è suis quosdã ad extremas Sarmatarum oras, quos Polonos nominamus, exploratum misisse; ut accipitres hos è proprijs nidis ad se deferrent, quos quidem in illis partibus nidificare in arboribus minimè proceris inven-

venerunt. Vnde non parvis hos accipitres avibus vesci, facile adparet; quum ex hac ipsa nidificatione colligatur, eos magnas aves capere solere. itidem è nidis adductos, non volantissimos adeo, ut eiusdem generis ceteros, experimur. Credimus tamen, ad grues capiendas animosiores & aptiores esse: quum diuturna canum consuetudine fiat, qui accipitribus his esse auxilio solent, ut maiores aves capere, atque unguibus detinere canis ope facilius possint. quamvis aliqui venatores sint, qui existimant aves quædam in sublimi propterea non nidificare, quod omnium generum cadaveribus pasci toleant. Inveni enim aliquando sunt huiusmodi sacri accipitres animalium cadaveribus vescentes. Quamobrè an quod magnis avibus, an quod cadaveribus vescantur, aliter non nidificent; aliorum iudicio relinquamus.

DE ACCIPITRIBVS

peregrinis.

Sicut etiam peregrini accipitres, quorum duo genera sunt. Alterum est colore nigrius, ut quasi gætilis adpareat, de quo paulò post dicemus. Alterum verò

illud est, quod pennis colorē aëreum præse fert, in singulisque pennarum capitibus ad coronæ modum albedine singillatim distincte penne quasi picturâ quâdam ostendunt. Hos omnes eodem volare modo, eodemque ferire videmus. Nam supra paludes altius ita volare dicuntur, ut anates anseresque, & quandoque ceteras aquatiles aves aduncis unguibus feriant: quum de sublimi in pronum velocissimè descendant, ac eo animo viribusque, ut unica posteriorum unguium percussione, ictuque eodem mortuam per aëra delapsam esse victam avem quandoque perspexerimus. Horum natura ita mitis est, ut quodam modo irasci nesciant, ad hominumque nutus magnitudine quadam animi potius, quam famis maceratione inediae aucupentur. Quippe venatorum ingenio & arte instituuntur, eorumque vocibus atque nutibus adeo parent; ut, si macilenti non sint, enixissimos avium volatus altissimosque adgredi peregrinos hosce accipitres posse, venatores adfirmare audeant. Patria eorum ignoratur, nec quomodo, aut ubi nascantur, sci-

ri

ri hucusque potuit. Qua ex re peregrinos nominari putamus, qui quidem delicatius nutriendi sunt, atque ita pinguioribus conservandi, ut cum volantissimis etiam, magnisque avibus audacter fortiterque inire non expavecant: & morbis, qui ex macilentia falconibus evenire solent, provideri melius, ne accidant, expedit. quamvis si agrones, cuiusve generis alias aves, quas natura falcones non persequuntur, peregrinos volando venatores aucupari debere censuerint, fame ac cibi parcitate abstinentiaque inducendi sunt, ne agronum vocibus terreantur, nec ineptam eorum formam, letalesque rostrorum ictus pertimescant. quod ut facilius adsequi venator possit, ter, aut quater, alterius vicibus, agrones vivi falconum manibus adtractandi sunt, deplumandi que: ne turpis magnitudine formæ, neve insolitis peregrini agronum vocibus terreantur. Curandumque, cibato prius levioribus cibus falcone, ut bambicina offula, plumæve saltem, vesperi, si postero die venandum sit, aucupaturæ avi sollertius offeratur.

g 5

ESt & alterum eiusmodi accipitrum genus, quos itidem peregrinos, ceu dictū est, nominamus. in Norvegiæ partibus hi nidificant. colore sunt nigri. ad rubedinem tamē tendunt pennæ, in Britanniaque, minores nigrioresque nasci solent. Quare medianos hos potius dicere putamus. At verò qui in Belgis nidificare consueverunt, priores alijs eiusdem generis à venatorib. iudicantur. Nam perdiees aucupari tantū modo solent. Quocirca considerandum est, quò frigidioribus in regionibus nascantur; eò meliores accipitres experimento reperiri. maximè tamen aliquos, qui nō adeo forma, nec pennarum colore præstantes, ut alij quidem, sunt; meliores sæpenumero videmus.

DE ACCIPITRIBVS GENEROSIS,
qui vulgò gentiles nuncupantur.

DE gentilibus autem, quum paulò minores forma sint peregrinis, dubiterurque à venatoribus quandoq; peregrini ne sint, quum eiusdem sint quasi formæ, eodemque pennarum colore distincti, pauca dicenda putamus. De volatu po-

tu potissimè iudicari potest, an peregrini sint, crebriore. Nam motus alarū spissior & crebrior inter volandum, gētiles esse demōstrat: quum peregrinorum alæ, remorum in triremibus motum referant. Anianosiores adeo sunt, ut ad omnia avium magnarum genera audacissimi iudicentur. Differunt tamen à peregrinis plurimum, quòd nec adeo veloces sunt, nec animi generositate aliqua, sed fame potius prædam insectari consueverunt. nihilominus eo sunt animo, ijsque viribus animi præstant; ut etiam ante, quam aves alias cognoverint, & adhuc ad hominum manus è nigris egressi pervenerint, nō anseres solū, verum etiam grues capere maiores audeant: quæ docti velocissimi que canis auxilio, donec venator advenerit, detinendæ sunt. nam frequentia visus, & falconem apud canes cibandi adfuetudine fit; ut ab alijs avibus falconem canes discernant.

DE IGNOBILIBVS, QVOS VVLGO
villanos vocant, accipitribus.

Villanos audim⁹ in Gallia reperiri optimos. q̄ an venatorum arte industriave, an ipsarum aviū natura eveniat;

non comperimus. Fieri quidem potest, ut quum frigidior sit Gallia regio, (nam frigore fit, quemadmodum superius diximus, ut aves cibi magis sint adpetentes) duci propterea possint, ut sociatim magis ferire aucuparique aves aliqua videantur. Vnum tamē scire possumus, illarum istic operam avium proprietati nominis respondere: quum in regione nostra nec animo viribusque, nec volatu valeant. adeoque superiorum accipitrum genera, quae perscripsimus, meliora sunt ad aucupandum, aptioraque apud nos inveniuntur.

DE QVIBVSDAM ACCIPITRVM
morbis sanandis.

Accidunt accipitribus quandoque morbi; quos venatorum diligentia sanari facilius posse cōpertum est. Nam aliqui morbo capitis laborant, alij oculorum gravedine, ita ut palpebrae quasi coeant; alij ex unguium aliarum avium puncturis; alij denique intestinorum restrictione, induratis facibus, molestantur; ut accedēte febrili morbo, mori eos quandoque necesse sit. qui quidem omnium

nium morbi si naturae tantum efficacitati dimittendi censeantur, fortunae potius eventu, quam venantium ingenio aucupandum erit. Duplex ergo tenendus est modus. unus quidem, ne quis fallacibus morbus accidat. nam paucitate cibi nimia si macrescunt; morbos evenire necesse est. alter verò, ut quantum magis fieri poterit, sanationis eorum habeatur ratio. Primum itaque cavendum est, ne fumo, vento ve nimio, ubi eos reside-re cōtigerit, neve alia re quapiam caput eorum gravetur atque laedatur. quod quidem vel de palpebrarum & oculorum occlusionē, vel lacrumarum ab oculis destillatione, vel narium constrictione, ipso praesertim accipitre caput hinc inde movēte, facilius adgnoscutur. cui quidem morbo mederi quis potest, si vel cū lardo piperis pulvis cibo immistus detur; alternisque diebus ex aloë offa eius ori immissa fuerit: vel quandoque aperto rostro, alicibusque evenientibus spissis. Nam id alarum spissa extensio patefacit. alternisque vicibus si pedē rostro percusserit, stilo tunc aureo argēteove provideri, ut dilatentur narium foramina,

debet; butyro cicatrice inuncta. atque hoc remediū etsi perutile sit, experimento tamen cognoscimus, huiusmodi accipitres, quibus narium foramina sic dilatata sunt, altissimos volatus aviū persequi non posse. nam vento, qui per dilatata ingredi foramina solet, ne altius ascendat, prohiberi eos putamus. Si autē aquam naribus emiserint, grana piperis tria, saxifragiæq; tantum dē, aceto miscbis, & bambice (quod xylon adpellatum invenimus, ut intelligamur) in eis tincta, falconū nares inungito. At verò si falconum oculis maculæ evenerint, vel parū piperis, aloesq; tantumdem superponatur. vel si silvestrium spinarum pruna haberi poterunt, (sunt autem coloris rubri) earum succus levis oculis instilletur. Puncturæ verò aviū, oleum cum ovi albo mistum superponatur: cavendumq; ne in vulnus aqua ingrediatur. Si verò medicamentū rursus hulceri admoveri aliud contingat, vino prius calido vulnus abluito. thure postea, resinaq; ac sevo, & cera, pari pondere, igniq; unguento adposito ac liquato, perungi locum curato. Carnositati verò evenienti superflua,

urtica

urtica græca superponatur. qua carnositate conrosa, ex cerusa, oleo rosaceo immista, camphoræq; modico vulnus inungito. Solent etiam accipitres lumbricis adfligi, qui sæpius nascuntur è cruditatibus. Quare danda plurimum est opera, ut bene concoquant. quod ut fiat, levioribus cibis, pullis scilicet gallinaceis, non bubula carne, aut his similibus, cibandi sunt accipitres. Si autem contigerit, ut in eorum ventre, vel intestinis, lumbrici nascantur, quod ex emisso cibo digesto facile cognoscitur; caro suilla, squamis ferri superpositis, accipitribus dāda est. vel sume passerum stercus, piscisq; pellis cruda, cui tinca nomen est, combustum pulverem, eboris rasuram, & squamā ferri, pari pondere, suino cordi impositam, superq; sparsam accipitribus dato. At verò si tinca depennari accipitres videantur, quod quū macrescunt, evenire plurimū solet, quādo primæ accipitrū partes sunt, ut bene pennati sint: myrobalanis, sale gemmato, arabico gummi, granisq; tritici, aceto infusis omnibus acriori, per dies novem accipitrem morbosum lavato. ac etiam extrahi tincas, balsamo peruncto

demum foramine, ex quo extracta sit pēna, præsentaneum remedium est. Podagra quoque pedes accipitrum infirmari plurimum solēt. cui quidem morbo butyrum medetur, cum oleo & aloe pari quantitate mistum, ac tumēti accipitris pedi illitum, felis carne cibati. quo pacto tribus sanari diebus scribitur. Plura dici possent, quæ venatorum experimentis relinquimus. pauca tamen hæc dicta sunt, ne omnino de aëria venatione nihil scripsisse videremur.

EPILOGVS.

HAbent itaque virorum nobilium, principum, regumq; filij, quæ pro eorum institutione lectitare poterunt. nam quemadmodum educari debeant, & quid ipsos deceat, scripsimus. habent etiam venationis modum, quem de Oppiani fragmentis excerpimus. nec de terrestri venatione, quæ principibus maxime viris peculiaris esse solet, aliquid nobili viro dignum à me prætermisum esse videtur. Hoc unum tamen scribendum restat, venationem nec pace, nec bello parvi faciendam esse negligendam:
tum

tum quia venationis exercitio locorum angustia, prærupta montium, insidiandi ars, regionis denique agnitio magis à venatoribus percipi potest: tum etiā, quòd equitandi usu, consuetudineque venandi aptiores ad pugnam equites, si quandoque pugnare contigerit, fiēt. Vt enim in bello, si legibus imperatoris milites non paruerint, pœnitentiam pro criminis insolentia statim sequi necesse est: sic in venādo, nō parentē venationū legib⁹, illico pœnitebit. Quippe si silendum sit, non seruato silentio, retrocedere fera cōspicitur, quæ adventura existimabatur: adnitentibusque cunctis, effici, ne retrofugiat, nullo modo potest. Et quanquam tot virorum illustrium, tot maximorum auctorum exstant opera, quibus si vacandum principes putaverint, ipsorumque librorum studiosissimi fuerint, meas (ut ita dicā) ineptias legere dedignabuntur; eorum tamē intererit, si legendi forsitan eos satietas caperet, in hoc paruo volumine illa tantum, quæ eis sint usui, perlegere: quibus & delectari, & instrui eorū animus quoquo modo poterit. idque eò magis, quod quemadmodum militan-

dum,imperandumve sit,& quemadmodum disceptationes causæque decerni militares debeant, scribere decreverim? Quum autem summam in te militaris esse rei peritiam cognoverimus, ut etiã de illa præcepta dare possis, & summum in unaquaq; re ingenium, qui ætatis maiorem partẽ in regum aulis consumisisti, quumq; solitus sit, uti diximus, Ferdinãdus Siciliæ rex, à quo institutus es, venationi plurimum incumbere: tam ea, quæ ad militiam, quàm quæ ad venationem pertinet, tibi destinamus; ut si qua videbuntur addenda, pro earum rerum, quas scripsimus, condimento addere peritius possis.

BELISARII A Q V I V L
VI, NERITINORVM DVCIS, AD

Illustrem Hadriensium Ducem, Andream

Mattheum fratrem,

DE RE MILITARI.

Non minus turpe ducimus, eos milites, qui à primis annis litteras didicerint, in otioque versentur, nõ mandare litteris, quæ rei militari conveniant: quàm patricium virum togatum, suæ

sua civitatis iura nescire; atque artifices artium, quas exercent, rationes ignorare. Quum itaque pluribus annis post adolescentiæ tẽpus militiæ vacaverimus, nunc autem fati acerbitate, totque fortunæ ictibus perculsi, otium ac litteras amplexati simus: quando maximo optimoque deo ita placuit, ne otio torpere, ac ventri tantum, ut Salustius ait, somnoque dediti, vitam sicuti peregrinantes transire videamur: de rebus, quæ ad militarem disciplinam pertinent, scribendum mihi esse arbitror. quæ tamen ab alijs forsitan scripta copiosius sint, tamẽ & nos exercitationis gratia de iisdẽ commentari decrevimus. Nec enim hæc scribimus, ut tanquam temporibus irati, nostras calamitates deploremus: sed ea potius, quæ professionis nostræ sunt, silẽtio præterire nolumus. Quo fit, ut quum de his rebus differimus, vel cum hostibus propemodum manũ conferere, vel cum nostris Neapolitanis nobilibus colloqui & disceptare videamur: qui quidem ita de pugnantium causis iniurijsque sæpe disputant, ut in maximis ducant rebus, de militari inter se loqui possẽ discipli-

na: quā nihil militia præstātius, nihil laudabilius, nobiliusq; nihil honorificētius inveniatur. Quare omnia, quæ inter nos sæpenumero agitata sunt, ad te scribim? destinamusq; ut quæ huic operi addēda videbuntur, tamquā militaris disciplinæ peritissimus addere haud iniuria possis.

DE MILITIAE LAVDIBVS.

QUum itaque duo pugnandi genera inveniuntur, quorum alterum est, quod imperatorum ducumve iussu à militibus exercetur; alterū verò, quod certamen singulare dicitur, quando ex provocatione duo vel plures inter se iniurijs laessiti decertant: primū pleraque ducibus, exercitibus, militibusque convenientia mihi scribenda videntur. Sed si prius de militiae dignitate à nobis aliquid dicatur, (etenim quā magna sit, scribi à me nequit) verendum est, ne eius ipsius laudi, si pauca dixerimus, detrahatur. Vnum tamen prætermittere nolumus, honorē (ut Aristoteles ait) maximum esse præmium virtutis. Quare quum militibus honor præcipuum præmium sit, virtutem ipsam præcipuam esse rem militarem censebimus. Tanta
verò

verò militiae dignitas est, tantumque ab omnibus ei tribuitur: ut etiam obscurissimo loco natos, eam ipsam exercendo, cottidiè illustriores fieri videamus. quippe in antiquis legibus scriptum est, eos, qui aliquo iudicio publico dānati sint, adulterive fuerint, inter milites recipiendos non esse. Si quis verò militum in aliquod flagitium conspirarit, vel si legio defecerit: exauctorari. Qui stationis munus reliquerit, è militia gradu rejici. Qui sacerdotem interfecerint, à militia repellendos esse. Sed in furcam, aliquo facinore comperto, non damnandos. Vnde facile iudicari potest, tanti militiam fieri, ut pro gravissimis etiā criminibus poena constituta sit, ut militiae gradu tantū miles deiciatur. Quin & indigni militia iudicati sunt, qui in curijs procuratione uterentur, propterea quod illiberale videtur, alijs, quā ducibus præfectisque suis milites inservire. Nec minus & ij, qui mercaturæ operam dare deprehendantur, seque vilioribus eiusmodi negotijs deturpent, ex ipso militiae gradu pellendi putantur. Quod si aliqui tempestate nostra mercari milites solent, excusandi

erunt: quum ab illis militia nunc interdum exerceatur, qui vitam utilitate, non decore metiuntur. Sed adhuc dedecus ac turpitudinem à militia removimus. nondum enim laudes eius ac gloriam recensuimus. Cicero quum pro L. Murena orationem habuit, rei militaris virtutem ceteris præstare dixit. Ipsa namque populo Romano æternam gloriam peperit: ipsa Romanorum imperio terrarum orbem parere coëgit: omnia que in tutela & præsidio tandem bellicæ virtutis ponenda esse commemorat. Quod autem imperium sine militum arte viribusque stare diu potest? aut quod regnum esse stabile? Et si animi præcipue virtute, tamen etiam viribus corporis augeri retinerique imperia videmus. Nunc autem qualis esse debeat imperator, videamus.

IMPERATOR QUALIS.

Ingenium, animique vires imprimis imperatorem habere decet. Nam sine ingenio si corporis vires imperatoribus suppeditarint, multos exercitus pessumdatum iri non est dubium. Primum igitur imperator, duxve copiarum, aut qui

regit

regit exercitum, ijs moribus præditus esse debet; ut nulli magis confidendum, cum nullo magis audendum milites censeant. quippe nullo labore nec corpus eius fatigari, nec animus vinci debet. Nam eius exemplo adducti milites, promptiores in tolerandis laboribus, & animosiores efficientur. Bonus autem imperator is dicendus est, qui in omni re temperari continentisque viri officio fungitur: ut nec nimius, nec temerarius esse videatur; sed in omnibus rebus temperiem ac modum servare putetur. Sit sobrius, robustus, laborum omnium patientissimus, acer ingenio, fortis & magni animi, comis, facilis; non adeo tamen, ut à suis postea, quod plerumque fieri solet, contemti habeatur; nec adeo durus, acerbisque, ut odium sui concitet. Non etiam lucri cupidus. Qui enim auri, argenti, aliarumque rerum cupiditate non tenebitur, is magnifice rebus omnibus administrandis præsidere putabitur. Stipendium, quod militibus promissum est, persolvendum curet: quum stipendio defraudari milites non debeant. Nam si negari sibi miles salarium viderit, tantas concipere animo

perturbationes solet; ut imperatoris sui præcepta non audiat, & antè in castra insultare hostes patiatur, quàm capere arma velit. Huius tamen extimationis Hispani tempestate nostra haberi voluerunt. Nam in regem suum, quamvis longius abesset, ea fide, eoq; amore usi sunt; ut licet, quam sæpissimè stipendium eis persolutum non esset, & summa victus tenuitate laborarent, alacres tamen in prælium, tantisque animi viribus profecti sint, ut nullum quandoque hostibus salutis locum reliquerint. Tantum apud illos proprii honoris ac famæ respectus valuit. Sæpe etenim vidimus Cōsalvum Ferdinandum in singulos menses singulis militibus quaternos aut quinos pollicitum: & tamen post binos menses, sine ullo stipendio, nec præda facta, non nisi dimidium unius aurei singulis persolvisse: illos autem patientissimè, quòd dabatur, accepisse; ac sine ulla detractioe prælium iniisse. quod quidem tantò mirabilius videri debet, quantò reliquæ externarum gètium nationes rarius ita se gerere solènt. sed de his hæcenus. ad rem redeamus. Sit etiam ingenio imperator,

litte.

litterisque pollens, ut ad dicendum ac persuadendum aptissimus habeatur. si quidem nō tam ad arma capeffenda insonans auribus tubarum clangor militū animos erigere, atq; ad incūdā pugnā impellere poterit: quam adposita, & pro tempore accommodata imperatoris oratio. Exemplo sunt antiquorum plurimi. Romani etenim imperatores oratione sua militum animos adeo accendebant, adeoque pericula milites exhortationibus ipsorum moti contemnebant: ut quasi vitam pro vincendi gloria quodam odio prosequerentur. Legimus Federicum Vrbinatum ducē temporibus nostris ea litterarum disciplina valuisse: ut inter Italiae imperatores primum obfinere locum diceretur. Litteris enim adeo incumbendum censebat, ut Aristotelis tui, & historicorum libros semper in manibus haberet: quòd ei videretur, nulla in exsequendis rebus uti deliberatione imperatorem posse, si virtutum ipsarum effectus ei cogniti non essent. Dicere autem solebat, multò magis ratione atq; artibus, quàm minis milites imperatoris dicto audientes effici. Det igi-

h 5

tur operam imperator, primùm ne milites imperij contemtores efficiantur, nimia præsertim ipsius indulgentia: quum ad cõtinentiam eum redire difficile sit, qui impune turpia facere consuevit. Aureliani imperatoris epistola ad tribunum nescio quem scripta facilè nos admonet, usque adeo debere milites ab inhonestis turpibusque rebus contineri, tamque severè in ipsos, si à militari officio discesserint, animadvertendum esse: ut si imperatoris dicto minimè audientes fore sese ostendant, militari plectendos poena arbitretur. Is namque, Pontani nostri ut verbis utar, cui plus equo indulgetur, violare adsuecit, rapere, cum hostibus colloqui, ex pacato prædas agere: quem ubi continere imperator voluerit, aut contemnet imperium, aut ad hostes transfugiet. Erit etiam imperatoris, præcipuè diliberatione rebus in omnibus uti: ut, si cum hoste pugnandum sit, quomodo acies instruantur. Vbi etiã castrametandũ, quandoq; deniq; quiescendũ, quando congregiendum videatur. Id enim præcipuè si adsequi imperatores volent, sine prudẽtia rerũ magistra nequam

quam adsequi poterunt; quũ habitus sit agendi prudentia, deliberandiq; ea, quæ bona sunt, aut mala. Prudens igitur imperator in primis sit, magniq; animi. quippe si corpus, cui prudentia deest, consilio destituatur: & animus virib. destitutus, nihil rectè perficiet. Quum autè magna sit prudentiæ pars, imperatorẽ tutò comodeque castrametari: pauca quidem, quæ ad locanda castra pertinere censeamus, scribenda videntur.

QVA RATIONE SIT CASTRAMETANDUM.

PRimum castrorũ locus ab imperatore deligendus est, in quo intra vallũ ita tuti milites reddi possint: ut etiã si hostis obsideat, quasi in civitate mœnibus circumdata habitare credãtur. Quod si natura loci nequiverit imperator adsequi, arte saltè efficiatur. Vallo etenim, fossa, turriculis, undè ex transverso tormentorum generibus castra tutari liceat, munienda sunt. Sic Alphonsus Calabriae Dux Iulij patris nostri consilio apud Rocam castra muniti iussit. q̄ quũ ab uno tantũ latere mari tutissima redderentur, planiciesque ab alijs lateribus maxima inter hostiũ urbem Hydruntũ, nostrorumq;

castra intercederet: ita tandem vallo, fossa, aggeribusque, ac turriculis terreis circumdata sunt, ut barbaris ipsis, qui amplius viginti millia fuere, à tribus solum millibus peditum, milleque equitibus resisteretur. Nam æneis tormentis, que globosos lapides emittunt, hostium militibus adeo castrorum adgressus prohibebatur: ut etiam ad visenda nostrorum castra milites hostium accedere non auderent. In castris autem abunde ut comestus importari possint, ab imperatore studendum est: qui si quandoque defuerint, ut sæpenumero contingit, non imperatoris voluntate, sed vivendi necessitate pugnare forsitan exercitus compelletur. quo fieri etiam solet, ut maximi plerumque duces, & fortissimi exercitus, inordinatam pugnam inire coacti, ad iniquam pugnandi condicionem adducantur. Quanti autem imperatoris solertia providentiaque in hac re fieri debeat, exemplo est C. Cæsar, quem ceteris Romanorum imperatoribus præferendum censeo. Is omni devicta Gallia, quæ à tot hominum millibus oppugnari suos quandoque animadverteret, & quum res-

sisti,

sisti, tum etiam quandoque cædi vidisset, numquam exercitum suum moveri passus est, quin prius magnam frumenti copiam comparasset, ne invitus ad pugnandum cogi posset. Castra igitur collocanda sunt, quanto commodius fieri poterit, ubi aquatio propinqua sit, nec pabulatio defuit, lignorumque copia. Et, si necessitas non cogat, ubi aëris intemperie milites offendi nequeant: ut corpora ipsorum ægritudinibus morbisve quam minimum lædantur. quod quidem malarum aquarum vitio sæpius accidit. Unde sequi necesse est, ut morbis correpti milites, à pugnis abstinere cogantur. Male enim actum cum ijs erit si quum pugnare contigerit, ægritudine detineantur. Animadvertendum etiam imperatori, ne locum castris eum deligat, qui hostibus, si forte illi alium occuparent, subiectus esse posset. ut quum vicinus mors altior offertur. Nam ex superioribus missa locis tela magis offendunt læduntque. Evenit hoc Herculi Estensi Florentinorum Imperatori, qui quum in Hetruria munitis castris in imperiali monte confidisset: Hadriensium Ducis Iulij Aquil-

vivi, patris nostri consilio, Alphonfus Calabriae Dux, cum Federico Vrbinatū duce, copias suas, quā amplius viginti passuū millia ab hostium copijs abfuerant, nocturno itinere, hostibusque nescientibus, prope ipsorum castra admōvit. Quumque Alphōsini pedites ex altiori mōtis loco sese hostes adgressuros ostenderēt, quōd inde facilius tela in hostes mitti poterāt: à latere cū equitibus Iulius pater hostiliū castrorū portas eo adgressus est animo; ut prius intra ipsa pugnari castra Florentini milites sēserint, quā suas cohortes explicare possent. Quo factum est, ut dū acrius à nostris pugnaretur, terga hostes dare coacti sint: eosque Iulius acerrimē insequens, pluribus in facie acceptis vulneribus, victoriā est adsequutus. descendentibusque de superiori monte, qui cū Alphonso & Federico erāt, militibus; & unā Iulius pater castra ingressus erat, insequentibus: cum ingēti gloria nostri castris hostium potiti sunt. Quare faciliē cognosci potest imperatori cavendum, ut ubi castrametandum putaverit, altior locus offendere nequeat. nam aquarum etiam torrētibus inundari possent, unde

sine

sine ordine discedendum esset. Signa autem vexillave in medio castrorum, locotutissimo, ante imperatoris tentoria, collocanda sunt. quibus quidem tanta prestanda est reverentia, ut si quis sub signis commilitonem ferire praesumpserit, capite puniendus censeatur.

QUEMADMODUM SEDITIO-
nes tollendae sunt.

Solent saepe numero in castris tumultus exoriri, ex quibus seditiones proveniunt quamsepiissime; quae & tristitia militibus, & hostibus victoriā pariunt. Quamobrem ea perscribere non praetermitteremus, de quibus seditiones evenire solent, ut apud Aristotelem legimus. Sunt enim honor, lucrum, atque his contraria, damnum & dedecus, contumelia, metus, incrementi excessus, pudor, contentus, negligentia, pusillanimitas, imparitas, & corum, qui praecipiant, superbia & avaritia. Nam haec duo contra imperatorem milites provocant. Solet etiam fieri, ut qui potestas formidant, ob maleficia commissa, seditioni efficiantur. Quod ut evitari possit,

imperatorū prudentia statim dissolventæ seditiones sunt, à principijsque cavendum, quum principium totius dimidiū sit, atque ita instruendus exercitus ab ipso est, ut ab omni prorsus seditione abstineat: quæ profectò plurimum ex otio lasciviæque militum exoriri solet, qui dū in suis tabernaculis lautè otioseque vivunt, ludis lasciviæque intēti, verborum quandoque obscœnitate impulsī, ad arma in suos concitantur. Sæpius autem in castris videmus exortam militum seditionē, hostium adventu sedari, tumultuarieque certamen iniri, ac vehementer trepidasse multos cōspeximus. Quare seditiosi homines à castris removendi, vel saltem peragendorum operū aut negotiorum specie aliquò ablegandi erunt. Quod si honestè fieri non poterit, in ipsos potius seditionis auctores, ut ad paucos pœna perveniat, vindicari; quàm paucorum culpa exercitum omnem periclitari oportet. Exemplo erit Africanus Scipio, quem veluti præclarę virtutis imaginem, imperatoribus atque ducibus universis imitandum existimo. Is seditionis tantum auctores, apud Sucronem ex-

ortæ,

ortæ, non autem exercitum omnem puniendum censuit. Et ut illos tantum ad palum deligari, ac securi percuti iussit: ita exercitū reliquum, quamvis ad Umbrium Atium, & Calenum Albium imperium detulerat, longa vehementique oratione castigavit; ut ad paucos pœna, ad multos autem exemplum perveniret. Quamobrem in eos, à quibus orta tumultuum initia sunt, animadvertendū: reliquis verò ignoscendum imperator existimet.

QVID IN CASTRIS FACIENDUM SIT.

Debet imperatorem nō solum optimè scire castrametari, verum etiam talem in castris se militibus exhibere, ut ipsius exemplo ad omnia, quæ usui videbuntur, milites adducantur. idem non in danda solum, sed etiam in observanda exsequendaque militari disciplina promptiorem ostendere se debet. Militibus parcissimè commeatum è castris dare convenit, ubi maximè privato opere, piscatione, venatione ve milites utantur. Nam in disciplina sua arbitrabatur Au-

gustus, militibus non esse permittendum, ut aliquo negotio non sint occupati; ne pro meo vel tuo dissensiones oriantur, ubi modus servari non potuerit. Quare tales tribuni ab imperatore sunt eligendi, qui milites in castris continere, & ad agendarum rerum exercitationem perducere valeant. exercitata enim corpora, ubi laborandum fuerit, minus à viribus destituuntur: quæ augeri ipsa exercitatione solent, quam quidem & ad laborum tolerantiam, & ad militum sanitatem vehementer conducere putamus. Per noctem vigiliis obeant, maximè quæ intra vallum habentur. interdiu verò equites, qui pro castrorum custodia ponuntur, alij mane, alij post meridiem, propter hominum equorumque; fatigationem, tribunorum ordinatione mutandi sunt. Iidem mensurarum fraudem coercerent, commilitonum querelas audiant, valetudinarios inspiciant. Tales autem cohortium præfecti eligendi sunt, ut si quandoque in consilium ab imperatore arcessiti fuerint, optimè de peragendis rebus consulere possint. Et quoniam legati ac tribunorum officium est, ad imperatoris omnia præscriptum agere; imperatoris

toris autem, liberè ad summam rerum consulere: omnia planè imperatoris præscripta servanda erunt. Neque enim inter est militis scire, quale sit, quod imperator iusserit: sed illud capeffere, atque implere. Castrorum motus, quò magis fieri poterit, occultandus esse videtur. Tutissimum etenim in expeditionibus creditur, quando castra movenda sint, ignorari: ne ab exploratoribus, qui quam sæpissimè intra ipsa commorantur castra, hostibus nuntiari res queat; unde forsitan exercitus insidijs circumveniri posset. Securius enim, ut Vegetius ait, progredi milites poterunt, quum ab hostibus ipsorum iter, ac quid agendum sit, ignorabitur.

Q U O M O D O A C I E S I N S T R V A N T U R, quid etiam in pugna sit agendum.

Q Uum autem moveri castra iusserit imperator, tuba signum dabitur, ut equitum turmae, peditum acies instrui, militesque præfectos suos subequi possint. Nam cautissimi ducis est, militarique discipline observatissimi, providere semper, ordines ne confundantur, etiamsi longissimè hostis aberit; ne quis casus aliquando

imparatum offendat. Primùm igitur equites expediti progrediantur, à quibus & viarum angustia, & nemora silvæque perlustrētur; ne quid per insidias in ipso itinere pari exercitus possit: explorentq; ne inter viarum amfractus aliqua cavæ rupes intersint, quibus hostium equites peditesve in insidijs lateāt. Si autē hostes adpropinquare imperator intellexerit, considerandum est, utrum peditibus, an equitibus plus exercitus valeat. Nam si plus equitatu valebit, in campos planiciemque pro viribus descendendum erit: sin autem peditibus abundabit, angusta fossis loca, vepribus arboribusque impedita, si facultas dabitur, erunt eligenda, in quibus pugna committatur. At verò si ad phalangis cuneive formam peditatus, quod tempestate nostra fieri solet, instructus procedat; ita ut hastatis circumducta sagittariorum sit multitudo, à qua tuto in hostes tela mittantur: quòd ita densatis peditum ordinibus, instructaque lancearum serie, qua equitibus hostium in ipsos peditum ordines penetrandi & ingrediendi facultas adimitur, equis resisti omnino potest: (securius autē

pu-

igna committitur, quum quamplurimū hostibus officere conamur) planiciem profectò ab imperatore, quo magis fieri potest, eligēdam putamus; ne præsertim arborum densitate peditum acies instructa seriesque perturbetur. In primis tamen levis armaturæ equites progrediantur. Postea delectæ cohortes cum præfectis singulæ à lateribus procedant, omnisque generis tormenta, quæ haberi possunt, ante ipsas collocentur. Signa verò, vexillave, in medio militum agmine roboreque procedant. Nam sicuti voce sola regi multitudo non potest, ita quòd solus imperator utile ex sententia sua iudicat, totus per signa adgnoscat exercitus, & sequitur. Postremò à reliqua militum multitudine totum agmen exercitusque claudatur. Impedimēta cum calionibus & pueris, currusque, ad militum exemplum, sub quibusdam signis, ne pugnam impedian, in latere, quò hostibus difficilis transitus esse possit, cum aliqua militum cohorte, quæ ipsis custodiæ sit, collocari poterunt. Hoc enim ordine incedendum est, si victoriam, quum pugnare contigerit, imperator adipisci vo-

i 3

luerit. Optimum tamē esset prius, quān exercitus iter facere incipiat, per exploratores hostium ad pugnam adventum ab imperatore intelligi: ut & cuncta ordine disponat, & militum ad pugnam animos sua oratione accendat, quō alacrius pugnēt. Itidem postea suos milites adhortetur, pugnantis suis subveniat, ac strenui militis pariter, imperatorisquē optimi officio fungatur, si maximē collatis signis milites suos vulneribus fatigatos confectosque adspexerit. Militibus etiam nominatim adpellatis, victoriam ē manibus hostium extorqueat, victorquē gloria potiatur. Conatus es tu, mi frater, id facere in eo certamine, quod unā cū Hispanis, Gallici belli tempore susceptū fuit. potius enim mori velle, quān ē pugna turpiter discedere cōtendisti, modō hos, modō illos nominatim adpellando, & ne turpi fuga vitam dehonestarent, obtestando. Sed quum id adsequi nequivisses, ac prae timore ceteri omnes terga dedissent: tu tamē fortissimē solus dimicando, pluribus adverso pectore vulneribus acceptis, & cruribus equo praecisis, ad pedatum multitudine tandem captus

es:

es: memor illius Homericī, decorum esse, homines in pugna fortiter occumbere, ferroque iacere. At verō si fato retrocedendum aliquando sit, non similis fugae profectio videatur; omniaque prius imperatori experiunda, quān ē praelio discedat: ut omnium confessione laudandus potius, quān reprehendendus esse videatur. Id Hannibal in extremo illo praelio fecit, quod cum Scipione conferuit; ut posteris exemplū de se relinqueret, priusquam ē proelio excedatur, omnia tētanda esse, nihilque praetermittendum, si modō quis reprehensione carere voluerit. Quamvis enim saepē militum virtus imperatorum laudi adscribatur, saepius tamen ipsorum inobedientia, vel aliud, quodcumque sit, peccatum ducibus ignominiam parit. Quare imperatori opera danda est, ut quae agenda, quae nō agenda sint ab exercitu, diligenter praevideat: ad ipsumque potius periculorū circumspicientiam, quān ad milites pertinere, existimet. Nam sicuti miles, si cepta pugna periculorum contemtor non fuerit, fortis nullo modo dicetur: ita quoque si dux, aut exercitus imperator, quae in

i 4

prælio evenire queant, non præviderit; temeritatis aut ignavię nomine accusari poterit.

QVID VICTOREM DECEAT
Imperatorem, quid victum.

ET quoniam eventus belli varios esse, dicrum singulorum exemplis videmus, quum nusquam minus, quam in bello, eventus respondeat: quid victum, quid etiam victorem deceat, ut à cunctis merito commendetur, indicandum arbitror. Quippe ob victoriam efferrī non debet, qui se hominem esse meminerit; quum fortunę casibus quilibet subiectus sit. Multa iam exempla sunt, quibus fortunę vicissitudo comprobari posset. Sed ne modum excedere videamur, paucis recentioribus, quæ ad rem pertinere videntur, utemur. Nemo quidē est, qui nesciat, Calabriae Ducem Alphonsum tantum sibi glorię vindicasse; ut quocumq; cum militibus suis proficiscendum censeret, Ferdinando Siciliae regi, patri suo ceterisque certissimam victorię spem, præberet: quum ea uti in bello fortuna soleret, eoq; animo ac viribus, ut numquam

quam de ipsius virtute desperandum homines arbitrarentur. Ut autem eventus fortunę varij nobis, qui nunc sumus, hominibus clarius innotescerēt; patre mortuo rex creatus est. ac paulò post militibus fortissimis, munitissimis arcibus, regnoq; cessit. Ludovicus Gallorum rex, qui tot victorias de Julio secundo, Pontifice maximo, deq; Venetis & Hispanis in Galliam ex Italia reportarat, quū adeo victoria insolescerent Galli, ut ne pueris quidē, virginibusq; immò nec sacris parcendum ædibus existimarent; paucis post ingentem illam in agro Ravennate partam victoriam diebus interpositis, Italia omni cedere coactus est. Et ne historiam scribere videamur, prætermitto quemadmodū Raymundus Cardona, cuius imperio Aragonū regis nostri milites subsunt, quum in ipso prælio nostrorum inobedientia præfectorum militum, Gallis cessisset; paucis post diebus sua ipsius industria, regisq; nostri auspicijs, ac Pontificis Max. conatu prudentiaq; illos, qui de Hispanis se triumphaturos crediderant, apud Brixium obsederit; & post paucos menses in deditio-

nem venire coëgerit, & ijs quidem conditionibus; ut dedita Italiae omnis munitissima Vrbe Brixia, quæ regionis illius arx & armamentarium esse dicitur, in qua omnis etiam adparatus belli, ac omnis generis tormenta aderant, in Galliam sese recipere. Franciscus Gallorum rex, qui Ludovico successit in regnum, quum Gallos Italia omni paucis ante annis expulsos conspiceret, maximum in Gallia exercitum comparavit, superatisque alpium iugis, ac multis partim opidis in descensu alpium in deditiõnem acceptis, partim verò vi captis: in conspectu tandem hostiũ, prope Mediolanensium urbẽ, ubi amplius triginta Helvetiorũ millia aderant, castra posuit. Quod postquam Helvetij cognovere, prælium parare, atque manum cum hostibus conferere statuerunt. quippe qui nunquam antea hostibus cedere soliti erant, victoriam omnino se adsequuturos crediderant. Quare magno impetu Gallos invadentes, primam ac secundam Gallorum aciem trepidare compulerunt, eorumque parte tormentorum vi capta, multis hominum millibus caesis fugatisque,

ad

ad regiam cohortem pervenere. Quam dum urgeri ab hostibus rex animadverteret; cohortatus suos ut in eius conspectu victoriam ex hostium manibus eriperent, & equo innixus, ea vi animi, eoque impetu in hostem insiliit: ut sequentibus alijs, strenuè fortiterque pugnans, hostes, qui numquam antea vinci soliti fuerant, terga dare coëgerit. Quos Alavianus, Venetorum imperator cum suis etiam à latere adgressus est, ac multis undique Helvetiorum ita caesis trucidatisque; ut non amplius decem hominum millia ex tanta multitudine superessent; cum ingenti tandem gloria Gallorum rex paucis post diebus Mediolanensium urbe potitus est. Cæsar, ut antiquiora repetantur, quum Nervios superavit domuitque, plurimum laudis adeptus est; quum victos supplices, qui maximo Romanorum periculo copias adduxerant, propè ut de exercitus salute desperandum videretur, confecto prælio superstites misericordia motus diligentissimè servavit, suis opidis uti, suosque omnes ab eorum iniurijs abstinere iussit. Scribit Cicero, eos qui armis positis ad im-

peratorum fidem confugerant, quamvis murū etiam aries percussisset, receptos à Romanis esse. Eos etiam, qui nationes bello victas recepissent, earum effectos fuisse patronos. Tantum ex mansuetudine decotis adsequi se credebant. quid enim laudabilius, quidve honorificentius homini accidere potest, quam si de victis hostibus clementia utatur? Porro senatui populoque Romano non minus gloriae clementia peperit, quam tot de Pœnis victoriae: à quibus quum ad internicionem usque Romanum nomen deductum esset, victis tandem Carthaginensibus, & inclinatis eorum ad pacem animis, quum ad senatum ab ipsis legati mitterentur, tali erga eos misericordia senatus est usus; ut & Carthaginensibus parcendum, & qui in urbe Roma captivi detinerentur, sine ullo pretio Carthaginem remittendos decreverit. Nam meminisse videbatur, plus parcendo victis, quam vincendo, Romanum imperium auctum esse. In secundis enim rebus, & adversis, rectè consulere; prudentium esse virorum existimabant. Clades Cannensis, ut Livius ait, Varronē consulem non deter-

derruit, quò minus exercitus reliquias colligeret, nec animo frangi ullo modo visus est. Collega consule, totque hominum millibus occidione occisis, quinq; Romanis imperatoribus, totque consularibus exercitibus fufis fugatis, tot Italiae populis, Capuaque; in primis, quæ post afflictam rem Romanam caput Italiae dici poterat, ad Hannibalem ac Pœnos deficientibus, quum magno animo Urbem Varro ingressus esset: gratiæ etiam ei à Romanis actæ sunt, quòd de republica non desperasset. Accedit ad hæc illa divina Pyrrhi sententia, non effertur parta victoria imperatoris animum debere; quam Cicero refert. Quorum enim virtuti belli fortuna peperisset, eorundem libertati parcendum existimabat. Quamobrem illos laudandos arbitror, qui nec insolescere victoria elati, nec si prælio victi sint, frangi animis ac mollescere videntur. Semper memoria tenendum, res humanas ita comparatas esse, ut in victoria gloriari, in adversis rebus tristari homines minimè debeant. Cadentium virtutem, magnam reverentiæ partem habere: contra verò, fortunatam ignaviam

vituperatione non carere.

QVID MILITES DEBEAT.

Scrisimus brevius, quàm tantæ rei materia p̄stulat, quid imperatorem ducemve deceat. Nunc pauca quædam, in quibus etiam milites deficere videntur, indicanda sunt. Itaque militum duo sunt genera, unum equites, alterum pedites adpellamus. quorum inprimis utrumque robustum strenuum, ac imperatoris præfectorumque suorum dicto audiens esse debet; ut omnia, quæ præcepta fuerint, diligentissimè peragat. Pessimum enim in proelijs est, imperatorem vereri, si quid præcipiat, an id milites sint exequuturi. Quanta autem severitate animadverti in eos debeat, qui imperij contemptores sunt, quum alia permulta, tum hoc inprimis docere nos potest, quòd Aulus Manlius Torquatus filium, quamquam victorem, tamen quia contra imperium suum in hostem pugnasset, securi percusi iusserit. Quid enim aliud Romanos tot exercituum victores, tot nationum dominos fecit; quàm exercitatus, & dicto præcipuè parens miles? cuius

cuius pugnacitas si obœdientia caruerit, temeritas quædam erit, quæ si in omni vitæ genere periculosa habetur, in bello sanè periculosissima est. Quare Romanorum legibus cautum est, ut contumaces capitali pœna, militibus exceptis, non puniantur. Tanti enim militum inobœdientiam fieri debere existimaverunt, ut morte etiam plectendos dicto non audientes milites censuerint. Equites verò suorum etiam equorum non minus, quàm propriæ salutis curam habere debet. quippe malè se dimicaturos cum hostibus existiment, si ipsorum negligentia equi malè tractentur. Quòd si in certamè aliquândo non descenderint, imaginariam tamè equitando pugnam exerceant, ne pigrescere segnioreseq; fieri consuescant. Pedites autem ad omnia, quæ in castris facièda videbuntur, promtiores sint: ut exercitati, postea & in itineribus, & in pugna minus laboris sentiant. Stipendium verò, quod ab imperatore per solutum numeratumque fuerit, non nisi pro victu & alimentis, ac pro se armandis expendant: & turpissimum esse existiment, pecunia stipendioq; ita

malè uti, ut ad vendenda demum arma ire cogantur, si socijs suis pecunias furto subtrahere nolint. quæ ex re sæpenumero fit, ut ea adficiantur pœna, quæ non modò ipsis vitam turpiter adimat: sed etiam ipsi militiæ dedecus adferat. Militis igitur officium erit, procedere, adoriri, ferire, sistere, regredi, aliaque pro ducis imperio agere, ac præfectorum dictis obœdire. Perniciosa namque militis pugnacitas erit, si ubi pes referendus est, & tuba receptui canit, acrior tunc in hostes feratur: aut ubi iussus in aciem cõfertissimam semet inferre, pedem statim referat. Quæ igitur militis sint partes, quæ ducis; quod equitum, quod peditum sit officium, diximus. Experientiâ tamen omnia melius docet. Neque enim voce, aut librorum copia; sed militandi exercitio, armorumque usû, quæ ipsis magis conveniant, consequi milites rectius poterunt. Marius, qui tanta belli gloria floruit, filium (ut apud Plutarchum legim⁹) senex instruens, imaginaria pugna utebatur; ut si ad vera certamina filius devenisset, audaciori animo cuncta gereret. Multa dici possent, in quibus tam tirones,

rones, quàm veterani milites delinquere videntur. Tamen ne longiores simus, dicendi finem faciemus. Si quis autem scire volet, quænam res sint, à quibus cavere militem oportet, ne infamis habeatur: is digestorum libros, ubi de militû delictis tractatur, legat. Nam ibi causas, ob quas infamia milites notantur, addisct; & quæ cavenda sint, intelliget.

BELISARII NERITL
NORVM DVCIS DE RE
MILITARI LIBER II.

DE ALIO GENERE PVGNANDI,
& in quibus casibus singulare certamen permittatur.

DE his, quæ ad publicam militiã, & ad imperatorem, militesque pertinere viderentur, hæctenus dictum sit. Nunc de reliqua disciplinæ militaris parte, dicendum est: ut si nobilium aliqui, militumve, hæc legere voluerint, quid in certamine singulari evenire soleat, à me prætermissum esse nō videatur. Et licet tam iure divino, quàm hu-

k

mano; tam iure gentium, quàm naturæ, non permittatur: (horret enim natura mortem, & in vita diutius permanere cupit) tamē quum à nobis famæ potius, ac gloriæ, quàm vitæ ratio habenda sit, quòd præstet honestè mori, quàm turpiter cum ignominia vivere: permitti singulare certamen poterit, & in duobus quidē casibus, secundum regni nostri constitutiones; atq; etiā in alijs quibusdam, ubi Longobardorum consuetudo legum vice viget. Pluribus è contrario modis iniustum singulare certamen dici poterit: & ut reliquos prætermittamus, permittendū non erit, si quis iniustā causam fovere velle videatur. Cōtrā verò, singulare certamen permitti potest, si eius rei, quæ in dubium venit, veritas alio modo probari nequit. Nam si quis læsæ maiestatis crimine ab altero insimulatus fuerit, & qui insimulaverit, aliter probare non possit; armis cū accusato decernendum est, an verum sit crimen. Itidē si cui obijciatur, quòd patrē interemerit, quòd duratibus indutijs aliquem interfecerit, q̄ prostrata eius pudicitia fuerit, quique alienam uxorē in viri morte criminatus fuerit,

fuerit; adulteramve dixerit; ad singulare certamen compellari poterit: quum optimi sit militis, mulierum dignitati & honori cōsulere. qua de causa Britannorum regem Arcturum maximā sibi laudem comparasse accepimus, quòd etiā lege promulgata sanctum esse voluerit, ut essent qui Garreterā (sic enim vocāt) pro mulierum defendenda fama ferrēt. Et quòd in ornandis cōsocijs iureiurando cos adstringere solitus fuisset, etiam posteri reges fœdere quodā suos adstringunt, ut promittant, se pro mulierum fama defendenda semper fortissimè dimicatuuros. Permittitur item singulare certamen, quum quis adulterij accusatur, quòd alicuius uxorem turpiter cognoverit. Si cui furti crimen obiectum fuerit. Si quis non soluto debito, neget se quidquam alteri debere. Si quis uxorem suam adulteram dixerit, vel alicuius criminis eam per suspicionem accusaverit. Qui iurisiurandi religionem ruperit. Qui scriptum falsum fecerit. Qui falsum testimonium dixerit. Qui depositam pecuniam negaverit. Si infra xxx annos malè quis possedisse dicetur.

Si de incendio facto accusetur. Si filius patri debeat. Permitti demum singulare certamen de Italorum, Hispanorum, Gallorum, ac Germanorum more poterit, ubicumque alicui principi cum procerum, vel commilitonum consilio, tutandi honoris gratia visum fuerit.

IUSTAM ESSE DEBERE PVGNANDI CAUSAM, ET QUOMODO QUIS AD SINGULARE CERTAMEN PROVOCETUR.

Iusta pugnandi esse debet ratio, ut maiorum nostrorum exemplis sæpius est comprobatum. namque Romanorum mos erat, ut si quando publicum alicui bellum esset indicendum, non temere, sed ex bonorum virorum sententia indiceretur. Deos autem immortales, ipsumque Iovem optimum maximum obtestabantur, ut quando iustum ipsi forent bellum, favere sibi eo in bello vellent. ac ne quid adversi accideret, orabant. Eventus enim belli, velut equus iudex, ubi plurimum iuris est, ibi victoriam concedit. Quare qui ad pugnam alterum invitare volet, aliqua laceratus esse iniuria debet. Provocatio tamen ab eo, qui passus iniu-

iniuriam fuerit; non autem ab eo, qui iniuriam intulerit, facienda est. Vtrum autem provocans dici possit is, à quo alteri pugna indicitur; an is, qui prius iniuriam fecerit; aliorum iudicio relinquamus. Aristotelis tamen sententia est, non illum incipere, qui faciat ex ira; sed qui provocaverit eum ad iram. Is igitur, cui illata iniuria esse videbitur, pro honore suo defendendo, vel iniuriæ propulsandæ, vel alicuius alterius rei probandæ causa illum ipsum, à quo iniuriam passus est, ad decertandum invitare cogitur. Quod si absens fuerit, per litteras, in quibus declarata contentionis causa fuerit, idem facere poterit. Ne qua verò fraus committi possit, (nam sæpius aliæ pro alijs recitantur) neve quid vel addi, vel detrahi possit: duplex earum exemplum in eodem folio scribi oportebit, & in ipso medio intervallo A B C litteræ, per quas sectio fiat, internotandæ erunt; ut unum exemplum apud provocatorem remaneat, alterum ad provocatum mittatur. atque ut sine tabellarij periculo id fiat, ferialibus (qui nunc barbarè Haraldi, vel armorum reges vulgò nuncupantur) tra-

dendæ committendæque hinc inde litteræ erunt, ut fidelius omnia pertractentur, militumque dignitas conservari magis possit. Si autem is, qui iniuria læcessitus, provocatusque est, chirothecã, (quod belli pignus dici solet) sanguineã maxime, acceperit: quamvis etiam litteræ nullæ præcesserint, pugnam provocatus renuere nullo modo debet. Quin & provocatorem suum, si fortè pugnam detrectaret, ad pugnam cogere poterit. At verò si abijciendum pignus putaverit, tunc provocator ipse vel ab incepto desistere, si volet, honestè poterit: vel per loca publica pugnam renuentis imaginem depingendam curabit, ut ob eam infamiã ille omnino decertare cogatur. Quod si nihilo minus pugnam renuerit, proculdubio infamia notandus esse videbitur.

AB EO, QUI PROVOCATUS
fit, iudicem, locum & arma eligenda esse.

Simile civili iudicio dici potest certamen singulare, quum ex probate negantèque consistat. nam sicut iudicium tunc rectum dicitur, quum ex actore, reo, & iudi-

& iudice constat: ita etiam nõ rectè procederet pugna, quamvis armis decerneretur, si de pugnantium dubijs aliquis non iudicaret. Quare videndum est, an provocato iudicis electio danda sit, quum haud dubiè locum & arma eum eligere censeatur. Et quoniam certum est, leges & iura rationibus gubernari: mihi quidem videtur, & iudicis electionem provocato dandam. ne qua fortè causa provocator eum iudicem eligat, qui merito suspectus, aut aliquo modo alteri esse infensus possit. ob hanc etiam causam armorum electio provocantibus est deneganda, quòd talia eligi armorum genera possent, quæ ab altero ignorarètur, aut commodè tractari non possent. Solum pugnandi tempus utriusque commune est. Nam si sex mensium spatio provocatus pugnam produxerit, & quò minus committeretur, causas adinvenerit: poterit & provocator eam sex alios menses pro arbitrio suo producere. Quòd si ne sic quidem terminari causa potuerit, tunc iudicis arbitrio remittenda est, ut quando ei videbitur, terminari pugna possit. Nec enim mirum videri debet,

si plura provocato concedantur, Provocatus enim provocatorem vel invitum ad pugnam trahere potest. Et ut Federici secundi Romanorum imperatoris constitutione cautum est, antiquarum legū consilio, si quo corporis membro provocatus ad pugnam destitutus mancusve sit, eodem & provocator carere, nec ullo modo in ipsa pugna uti debet. Ac pedes si fuerit provocatus, eques verò, qui provocaverit: ille hunc pedestri certamine ut secum decertet, compellere poterit. adeo potius qui in discrimen rapitur, quàm qui rapit, favorabilior est: ut reo potius, quàm actori, iura succurrunt.

QUALIS DEBEAT ESSE IUDEX.

Dictum est, provocati, non provocantis esse, locum, arma, iudicem eligere. Credibile est, si ad provocantem spectaret iudicis electio, non alium sibi iudicem, quam amicum, vel qui suæ potius, quàm alterius causæ faveret, (unde sæpius homines ad provocationem ducerentur) electurum. atque ita leges adnituntur hominum vitæ consulere, quū id provocati non tribuatur. Quamobrem & is à provo-

provocato iudex eligendus est, qui refelli prorsus à provocante nequeat, & qui iuris militaris peritissimus habeatur. Sed quoniam iuris civilis legibus militare ius non subijcitur, (precepit enim, ut quæ tibi profint, hosti nocitura sint, coneris; optimosque milites semper id agere debere, quod hostibus officiat) iccirco provocatum par est, quò magis fieri poterit, eligere iudicem, cui primum cōfidere penitus possit. Nam si malè elegerit, ab seipso deceptum se sciat. Quis autem iudex eligi debet? isne, qui absoluta; an qui regulata uti queat potestate, quum duplex esse dicatur? Mihi quidem videtur, si quispiam læsæ maiestatis crimine sit accusatus, ad eum spectare iudicium, qui provinciæ præsit, (frustra enim leges volunt precibus implorari, quod à iure permittitur) deque criminibus ritè iudicando cognoscere possit. Si verò militibus singulari certamine sit depugnandum, multorum opinio est; ad equitum magistrum, exercitusve ducem iudiciū pertinere. Sed quoniam in ipso certamine plurimos evenire casus non ignoramus, is pro iudice princeps eligatur, cui

dominii iure non subditus sit provocatus. De rege dubitatio omnis tollenda est, etiamsi causa regis esset propria: quā alteri rex suomet nomine delegare causam possit. Studendum tamen in primis est, ne avariciæ lucre deditum principem quis eligat; sed disciplinæ militaris peritissimum, quique suo, non alieno iure vivat; nec alij subijciatur. Hic enim poterit & locum, si nō tutus esse videbitur, fide sua reddere tutiorem.

*QVOD NON OMNES PRINCIPES
pugnandi facultatem dare possint. & quod principis
iniussu miles pugnare non debeat.*

NEque verò alicui regis filio etiam primogenito, vicariove regio, si rex absit, permissum est pugnandi potestatem concedere: quum id munus ad liberum tantummodo principem spectet. quamquā nostra tempestate multi principum, qui sui omnino iuris non sunt, & alienæ potestati parent, contra facere, temereque securum decertaturis campū dare videantur: quum nec liberum principem deceat sine gravi aliqua causa id ipsum permittere. Ne quis autem in pu-

blico

blico etiam bello laceffitus licere sibi pugnare sine principis atque imperatoris auctoritate adversus provocantem existimet; multa Romanorū exempla sunt. sed ne longiores simus, duo sufficere poterunt. Vnum Quinctij Crispini militis, quem quum Badius Campanus iniuria lacefferet, ut si vir esset, cōgrederetur: tantum cunctatus moratusque est, dum imperatorem consuleret; ne proprio cōsilio cum provocante congregari videretur. Alterum Titi Manlij, qui quā à Gallo provocaretur, dictatorem adloquutus, inquit: Iniussu tuo, imperator, extra ordinem numquā pugnaverim, non si certam victoriam videam. Si tu permittis, ibo provocatus; ut ex ea me familia ortū ostendam, quæ Gallorum agmē ex Tarpeia rupe deiecit. Quare non permittente principe ad singularem pugnam quis devenire non debet.

*DE IUDICIS ELECTI OFFICIO,
& quod insurandum ab eo decertaturis
dandum sit.*

DEbebit autem princeps omni opera studioque conari, ne certamen fiat,

& ut sine discrimine controversia tollatur. Sed si hoc efficere non poterit; & decertandi potestatem dare coactus fuerit priusquam in harenam descendatur, debet ab ambobus iusiurandum exigere, se non aliam ob causam pugnuros, nisi ut veritas illucescat; nec ullo odio vel similitate, nisi sola honoris sui servandi ac tuendi gratia. quamquam nonnulli iusiurandum ipsum provocati, non autem & provocato deferendum esse putarunt.

AN QUISPIAM VIR NOBILIS CVM
aliquo principe sit committendus.

Multa in utramque partem dici possent, an dignitatis gradus servandi sint. Inter æquales enim singularis pugna permitti solet. Verum enim verò duplex dignitas dici potest. Vna quidem propria, absolutave. altera impropria & regulata. Absoluta dignitas est, quæ quis proprio fungitur officio. ut si dux, aut princeps, & huiusmodi homines liberi sint: quorum interest & leges condere, & quæ liberorum hominum sunt, exercere. Impropria verò & regulata dicitur, quum

quum quis dignitatis tantum nomen à regibus est adsequutus, alij tamē subest, cui parere penitus teneatur. Dux igitur, aut princeps quicumque, propriam dignitatem obtinens, si ab eo, qui alteri pareat, provocetur; cogi ad pugnam nequaquam potest: quum tanta dignitatis inter eos dissimilitudo existimetur, ut in certamine æqualitas nullo modo servari queat. Dux autem, & princeps, qui regis imperio subiectus est, atque in illis urbibus dominatur, ubi suprema causarum cognitio ad regē pertinet, non tantum ab eo, qui populum aliquem sibi subditum habet: verumetiam à quovis nobili antiquo, cuius & avorum & proavorum dignitas servata sit, atque honestis ipse qui moribus ac virtutibus polleat; (maximè si regi suo carus contubernalisve fuerit) provocari ad pugnam poterit. Nihil enim in homine nec nobilitate dignius, nec virtute præstantius esse potest. Quare si pro honore, statuque suo servando, nobilis ille ducem aut principem provocaverit; si fortè provocationem illi reiecerint, infamia notandos esse censebimus.

QUI SINT II, QUI OB INFAMIAM à certamine arceantur.

Diximus eos, qui aliquo flagitio publico damnati sint, militum munere nequaquam posse. Quòd si maximè Romanorū hoc legibus comprobaretur, tamen quia patet apertè, quòd cumq; delictum honores excludere, infamesque omnes à principis conspectu repellendos esse; quum coram principe cõmitti certamen debeat, videtur quòscumque iure vel facto infames, à nobili viro quocumque refelli posse. nam qui & vitæ, & morum turpitudine notantur; sicut in civili iudicio non admittuntur; ita etiam à singulari certamine sunt reijciendi, quòd inter pares, ut diximus, & coram principe committi solet. Quocirca fit, ut qui contra maiestatem, & contra proprium dominum crimen admiserit; qui seditiosus tumultuariusve miles, contra rempublicani steterit; exercitusve sui defertor, ad hostes defecerit; (nam hic in proditorum numero haberi, furcaque suspendi debet) qui questuariæ mulieri infervierit, eamque pro sua custodiverit; qui cauponariam exercue-

rit;

rit; qui è militari sacramento discesserit; qui capite damnatus fuerit; qui pro exploratore missus, cum hostibus remanserit; qui quæ suo in exercitu fierent, hostibus renuntiaverit; qui in proelio dimicantem dominum deseruerit; qui mercenarius colonus, villicusve fuerit; qui litis in foro vitandæ causa, in fraudem se militiæ dederit; deniq; qui quòdcumq; crimen, quo capite, vel deportationis poena puniendus esset; perpetraverit; refelli meritò potest. Prætermitto ea, quæ Pontificij iuris sunt, quo iure singularis pugna nullo modo permittitur. Si quis tamè hæresicos crimine accusetur, armis decerni posse conceditur; ne religionis intantia quis labefactari videatur. Hoc autem concludendum est, infamem aliquem nullo modo ad pugnam eum, qui sine labe sit, nobilè provocare posse: quum per infamiam nobilitas prorsus omnis deperdatur. Arbitror tamen, qui semel provocatus ad pugnam sit, refelli amplius à provocante nequaquam posse: quia perspicere debuerit, antequam provocaret; an ille, qui provocandus erat, infamia notatus esset.

AN EIVS, QUI PROVOCATUS EST,
*nomine quis alius decertare possit. qui si fortè
 victus fuerit, an & is, qui hunc subroga-
 vit, victus dicatur.*

Parem diximus esse debere pugnan-
 tium cōdicionem. Quia verò sapius
 accidit, quod suprà diximus, ut poten-
 tiores à minus potentibus in certamen
 descendere cogantur, quod pro suo de-
 core illi detrectare nullo modo possunt:
 videndū erit, si ab ignobili nobilis, eques
 à pedite, à privato princeps ad pugnam
 trahatur, an illorum nomine subrogari
 alius possit. atque hic si victus sit, an is,
 qui eum subrogaverit, victus existimari
 debeat. Nec dubium, quin ab ignobili-
 ori provocatus, alterum, qui suo nomine
 pugnet, substituere possit: non tamen, si
 nobilior ipse, ignobiliorem provocarit.
 Nam, ut supra diximus, qui semel provo-
 catus est, refelli amplius à provocate nō
 potest: quum semper is, qui alterum pro-
 vocaturus est, antequam provocet, eius,
 quem provocare velit, condicionem re-
 spicere debeat. Poterit autem unusquis-
 que provocatus alterum sibi subrogare;
 si quintum & vicesimum annum necdū
 atti-

adtrigerit, sexagesimūve excefferit: quod
 alter imperfecta, alter verò imbecilla ni-
 mis ætate laborare existimetur. Item si à
 servo dominus in libertatem provocan-
 te invitetur, si sacris quis intersit, si mu-
 lier adulterij, si servus absens furti crimi-
 ne accusetur, si testes sibi ipsis contrarij
 sint. Videndum restat, si fortè hic, qui al-
 terius nomine pugnaverit, devictus sit,
 an & alter ille, cuius vice pugnatum sit,
 in ea causa, pro qua certamen commif-
 sum fuit, succubuisse dicatur. Ego sic exi-
 stimo, quoniam optimum is vicarium
 eligere potuit; & qui per alterum facit,
 per seipsum facere videatur: si fortè hūc,
 qui subrogatus fuit, vinci contigerit; etiā
 eum, qui subrogaverit, victum videri.

SI QVIS EXTRA VALLVM STE-
*tisse visus sit, an pro victo sit habendus; & de non-
 nullis alijs casibus, qui venire in du-
 bium solent.*

Quoniam autem in omni singulari
 certamine vel pugnantium pacto,
 vel principis edicto caveri solet, ne quis
 extra vallum pugnet; & qui sic pugnare
 visus sit, ut pro victo habeatur: queri so-

let, si alterius quidem caput, alterius verò manus vel pedes extra septum ipsum deprehendantur; utri potius victoria tribuenda sit. Haud enim dubium est, quin si alter expulsus extra vallum sit, ipsum pro victo reputandum esse. nam conventiones ac pacta servanda sunt. & adversus principum edicta fieri nihil debet. itaque si quis edicto parere noluerit, secundum eam poenam, quæ in ipso edicto continetur, puniendus est. Etenim voluntas tantum à lege respicitur; quum peccatum voluntarium sit. qua quidem ex causa fit, ut si quis hominem interfecerit, idque casu eveniat, non capite puniendum interfectorem leges censeant. Si autem pactum conventum intercesserit, quum libera sit hominum voluntas, pactum conventum servari debebit. Quod si nulla pugnantis culpa eveniret, verbi gratia, si datus equus pro bono, vitiosus ac freno inobediens reperiatur, ut vallum transgredi necesse fuerit, atque id omnium iudicio comprobetur: victus profecto dici eques non poterit. Quare ad pugnam iterum reducendus est. siquidem & lege cavetur, si ventorum impulsu navis ad portum delata sit, quò

fit, quò perveniendum nauta non putaverat; portorium fisco solvi non oportere. At verò si alterius viribus factum sit, ut extra loci limites, ubi pugnatur, alter expulsus sit; sine dubio qui sic expulsus est, quamvis statim perditum locum recuperaverit, atque intra vallum redierit, victus intelligetur: quanquam alij aliter senserint, arbitrati que sint, si maioribus viribus ille protinus adversarium reiciens, intra vallum resilierit, victum dici nullo modo posse. nam de genere victoriae, vim adpellari leges volunt. Quum autem caput ceteris membris tamquam civitati arx praesideat, si quo modo extra septum alterius impulsu stetit visum fuerit, quum nobilior pars corporis sit, totum ipsum corpus ibi stetit dicendum est. quare victum censebimus. Accidere quoque potest, ut ensis de provocantis manu subtractus sit, nec tamen à provocato, qui subtraxerat, alter vinci potuerit; quum tanta esset eius solertia, tamque diu pugnae laborem sustineret, ut ante nox veniret, certamenque dirimeret, (quia iure fit, ut

pugnæ finis ipso diei spatio terminetur) quàm vel capi, vel ad deditiōē faciendam cogi posset. In dubium ergo venire solet, utrum hic, de cuius manu subtrahus ensis fuerit, tamquam decertator armis tantummodo spoliatus, an tamquàm provocator, qui vel vincere, vel adversarium ab se provocatū capere debuisset, victus dici posse videatur? Equidem sic arbitror, si pactum cōventum inter eos, ad sentiēte principe, fuerit; causam ipsam morte, vel alterius confessione finire oportere: provocantem ipsum pro victo declarandum. Contrà verò, si fortè provocator nec vincere, nec adversarium capere potuerit, sed tantummodo de manu eius gladium eripuerit; quandoquidem hoc futuræ victoriæ signum est, victoriam ei tribuendam omnino censemus. Plurima verò eiusmodi evenire solent, quæ singillatim à me perscribi nequeunt, ac potius ipsius iudicis prudentiæ sunt relinquēda. ideoque talis iudex est eligendus, qui omnium eventuum prudentissimus sit, & singula oculis diligentissimè intuēdo notare possit: quum multò plures casus quàm leges reperiātur.

AN

AN LICEAT INTER PVGNANDVM
*causam mutare, semelq; victum aliquem
 alterum provocare.*

SI quis autem ad pugnæ locum accesserit, ac decertando cōtempletur, iniustam se causam fovere, dixeritque ex nova causa, aliave oblata iniuria se pugnare velle: quæsitum est, an id belli iure fieri queat. Ac responderi quidem sic poterit, si certamen incognita à principe causa nullo pacto permittendum est, immò quum eum, qui sic pugnaverit, capite plectendum esse leges censeant: quantum magis si princeps pugnandi causam non audiverit, pugna sequi non potest? Quamobrem in ipso certamine si pugne causam à provocatore mutari contigerit, ea adficiendus poena esse videbitur, ac si numquam à principe decertandi potestatem accepisset, ac sine illius auctoritate in campum venisset. Accidit autē in Britannia, ut inter pugnandum provocato à provocatore alia inferretur iniuria. quæ verba quum provocatus arripere, qui alioqui causam iniustam fovere videbatur, factum est, ut provocatus cum ingenti gloria victor evaderet. Sed

I 3

mihī non iure id factum esse videtur. si quidem à prima pugnandi causa discedere non amplius ei licebat; postquā tunc, quum debuerat, ante ipsam pugnā causā primum esse cedendū nō existimavit. Quæritur item, an is, qui in aliquo singulari certamine victus sit, provocare alterum ad pugnā possit? ego quidem sic arbitror, quandoquidem infamia notatus est, & è militiæ gradu rejiciendus esse videtur, quia cōtra iusiurandum, quod ante pugnam (ut supra diximus) à principe deferri solet, fecisse visus sit, unde & per iurus dici meritò possit: (nam & ab ipso principe quum victum eum esse declaratur, iniustam causam fovisse iudicatus est) nullo pacto ei concedendum, ut alterum ad pugnā provocare possit. Si tamē provocatus ab alio ipse sit, non dubiū est id, quod superius de nobili atq; ignobili milite dictū est, quin à certamine rejici amplius nullo modo possit: quū provocatoris sit, antequā provocet, eius quem provocare voluerit, statum & conditionem diligenter inspicere.

A N

A N I S, Q V I N O N D V B I A L A
*cessitus iniuria sit, meritò possit
 decertare.*

EVenit sæpenuerò, ut qui verborū contumelia laceffitus est, eo ipso crimine, quod ei subiectū est, apertè laborare credatur. Vidēdum ergo, num is provocare possit eum, à quo eam contumeliam acceperit? Heic variae sunt inter civiles ac militaris iuris consultos opiniones ac sententiæ. Nam alteri nullo modo permittendā esse hanc pugnam adferūt, quòd iniquū sit, de ea re, quæ publicè nota sit, armis negādo decertare: quòdque qui rem falsam & iniustā tuetur, victoriā adipisci nullo modo debeat, quū victoria semper divinitus procedere existimetur. Alteri verò contrā, permittendam esse prorsus adseverant; quòd minime deceat contumeliæ causa cuiquam illud obijcere, quod vel à natura, vel fato datum alicui sit. Verbi gratia, si quis vel strabo natus sit, vel aliqua ægritudine laboret, vel alterum oculum amiserit, vel crus, vel brachium, vel aliquod aliud membrum infirmum habuerit. nam & fortissimi duces, Pompeij magni

pater, Agesilaus Spartanus, Philippus Macedo, & Hannibal Carthaginienſis, cum magno decore talia paſſi fuerunt. Non dubitabo tamen & meam auctoritatem interponere. arbitror enim, quum præſertim de militari diſciplina ſcribamus, militarem hanc ſententiam potiorẽ eſſe; ut eo modo laceſſitus provocare conviciatorem ſuum ita denique poſſit, ſi dixerit, eum non rectè feciſſe, qui contumeliam intulerit, & abſtinere maledicto non potuerit. Sic enim iuſtiſſimam cauſam fovere videbitur. Quæſitum eſt etiam, mulier, quæ antea proſtituta, ac demum matrimonio iuncta ſit alicui, cum viroque pudicè vivat, ſi meretrix adpellata ſit, an iuſtè defendi armis à viro, alijsve ſuis poſſit? Mihi quidẽ videtur, quoniam conſtet, meretricem dici non poſſe, quæ marito copulata ſit, quæve pudicè vivat; & à viro poſſe, & à quocumque alio rectè defendi. Eorum enim, quæ antea fuerunt, nec quidẽ nunc ſunt, ratio habenda non eſt. Quare conviciator ab eo, qui cõvicium tulit, ad pugnam provocari poterit; & eiufmodi certamen à principe denegari non debebit.

F R A

F R A T R E M, Q V I F O R T E P V G N A N T I
*fratri adverſus principis edictum aliquo verbo
 favorit, minime puniendum eſſe.*

Quantus autem, mi frater, fraternus amor ſit, vel ex hoc intelligi poteſt, quod in ſingulari certamine, antequam iniri pugna cepta ſit, præconis voce palàm edici ſolet, ne quis dum pugnatur, verbum ullum ſignumve faciat. qui fecerit, capitis poena multandum. Et tamẽ ſæpiſſimè viſum eſt, quod pugnantis alicuius frater in medio certamine ſeſe cõtinere non poſſet, quin contra principis edictum apertè fratri ſuo favoreret, ſuæque ſalutis oblitus, fraternam reſpiceret. Hoc ergo quum acciderit, frater, qui contra principis edictum fratri favorit, puniri nullo modo debet: quum naturali iure, quod potentiffimum eſt, id facere cogatur. Tanta verò eius vis eſt, ut vel mutos ipſos loquentes facere poſſit. Cræſi filiũ ſcribit, ut ſcis, Herodotus ita mutum fuiſſe: ut ne vocis quidem humanæ veſtigium in eo adpareret. Et tamen quum pater prælio victus eſſet, videretque filius hoſtem à tergo patrem ſequi, & iam iam cum gladio inſtare: metuens, ne pa-

1 5

ter occideretur, in hæc verba prorupit: O homo, noli Cræsum interficere. Quare cognosci facile potest, quamdam inesse vim naturæ, ut aliter fieri nō possit, quin ab ipsa natura inviti etiam homines ad faciendā quædam & ducantur, & impellantur. Quippe difficillimum est, si non etiam impossibile, aliquo modo naturæ ipsi repugnare. Quemadmodum autem bina singulis in corporibus membra pleaque artifex natura conformavit, oculos, manus, brachia, pedes, & huiusmodi, ut alterum ab altero iuvaretur, totique corpori rectius meliusque deservirent: ita plures etiam fratres gignere conata est, ut alter alteri auxilio esse possit. Si quis aliena potius, quam sui fratris opera iuvare se posse dicat, dicet etiam, si altero pede truncatus sit, modò ligneum pedem addiderit, multo quidē commodius ac melius se ligneo pede uti, quam suo usus antea fuisset. Quamobrem iure laudandam mulierculam illam censeo, quæ fratrem potius, quam filium incolu mem sibi deprecata est: quum filios se habere alios multos, fratrem verò nullū alium sibi nasci posse videret. Sicut enim

nim manus, si prorsus incisæ sint, haud amplius consolidari poterunt: ita etiam, si deperditus frater fuerit, recuperari amplius nullo modo potest. Et ut antiquissima repetatur, Pollux ipse Iovis, ut aiunt, filius præcipuos honores consequutus est, quòd immortalitatem suam cum Castore fratre partiri voluerit: & potius cū fratre dimidiam, quam solus integram divinitatem retinere cupiverit. Quamquam ergo principum edicto parèdum omnino est, nec fieri potest, quin dicto non parentes multandi acrius sint: at tamen ea in fraternam illam pietatem elementia princeps ipse uti debebit, ut multum de rigore remissum esse videatur. Ab ipsis siquidem legibus tantum naturæ tributum est, ut nullo pacto licere censeant, fratri fratrem, aut filio patrem accusare. Quinetiam si pater fugientem filium, qui capite puniri deberet, magistratui obtulerit: ne paterna pietas violari videatur, filium morte multari, non æquum censuerunt. . .

AN CONCEDENDA DECERTATIO
*fit, si verbis propulsata contumelia videatur: & quis
 provocans, quisve provocatus sit
 dicendus.*

Diximus in duobus tantum casibus per regiam legem permitti singulare certamen posse. Longobardorum tamen institutis, aliorumque populorum moribus, semper quodammodo permittitur: verumtamen quo magis fieri poterit, quum pugnantium vita in medio posita sit, adnituntur leges, nisi quum aliter fieri non potest, pro decore servando, ut pugna nullo modo permittatur. Quamobrem si quis ab altero laceffi iniuria videatur, quod fur proditorve sit adpellatus, aliove quo tali nomine; illi- que mentiri respondeatur: honori penitus satisfacisse se sciat, nec decertando conetur iniuriam alio modo propulsare, immo potius illius, cui sic responsum est, intererit; ne labem contrahat, alterum per iniuriam ad pugnam provocando. Satis enim honori fecisse suo putandus est, qui simplici verbo alterius iniuriam propulsaverit, maxime si alterum mentitum esse, coram respoderit. nam alioqui dici

dici solet; epistolam non erubescere. Cavendum tamen est, ne qui hoc responso aliquem iniuria laceffiverit, verborum excessu alterum laedat: quum non propulsare tantum, verumetiam inferre iniuriam videatur. Vnde fit, ut iniustissimam causam fovere tandem is existimetur. Nonnullorum autem opinio est, provocatum dici illum debere, cui responsum est, futurum ut iniuria illata fortasse depellatur. Verbi gratia, Dico te mentiri, si adferis eo nobilitatis genere te decorari, quo ipse decoror. Rursus responderet alter, Hoc quidem minime a me ad certum est. At si dices, me non aequè ac teobilem esse, mentiri te aio. Quæritur ergo, quis istorum provocatus dici merito possit. Ego autem ita censeo, quum negativa omnis non omnino probetur, qui alteri iniuriam intulit, quamvis etiam armis se obtulerit defensurum, provocantem esse dicendum: quum ob simplex hoc defensionis verbum censeri non debeat, ipsius arbitrio remittendum esse, ut provocati officium usurpet. Nam armorum electio ad provocatum spectat. Etenim, uti scripsimus, Aristoteles ait, non

illum incipere, qui tale quid facit ira; sed etiam, qui provocavit ad iram, quum maximè verbis inconvenientibus usus esse videatur. Si autem res aliquando in dubium adeo veniret, ut nullo modo quis provocans sit, quis provocatus, discerni possit: Vlpiani iuriscōsulti præstātissimi opinio est, si ad iudicium de hac re ambobus provocent, sorte discerni rem debere.

A N E I, QVI VICTVS AVT CAPTIVS factus sit, turpia & inhonesta præcipi à victore, suo domino, possint.

Superius dictum est, nec victorem imperatorem efferri victoria, nec victū animo frangi oportere. Alterum enim superbiam, imprudentiamque; alterum vilitati timiditatisque tribuendum. Quamobrem definiendum arbitror, an victor omnia, quæ ex animo sententiaque sua imperare victo proposuerit, vel belli iure, vel victoriae causa, facere debeat? quum multi sint, qui ita existiment, licere ijs, qui vicerint, omnia crudelitatis genera in victos exercere. quod captivorum condicio eadem sit, ac servorum; qui nec hominum quidem numero habeantur;

tur, & quidquid à domino ijs iniunctum præceptumque sit, facere cogatur. quod quidem ut forsitan iustum, ita etiam immanissimum esse censemus. nam sceleratissima quæque, & homine indigna, à victoribus præcipienda nullo modo sunt: nec efferari adeo victoris animus debet, ut id licere sibi existimet, quod nec principibus quidem ipsis facere permissum est. Senecæ quidem sententia est, non ita etiam in servos esse animadvertendum, ut homines nos esse, obliti videamur, illosque non eodem frui coelo, æquè vivere, æquè mori, & eisdem seminibus ortos esse putemus. Victis igitur à victoribus id debere præcipi existimandum est, quod honestum sit, & quod necessario hic imperare cum dignitate, alter exsequi videatur: ita ut præcipiendi asperitas omnino coercetur. Quare obsequendum potius, quàm serviendum victo esse arbitramur. Non enim victus nobilis à victore domino compelli potest, ut agrum colat feratque, ut terram fodiat, ut pecora custodiat; ut servile opus, quod ei dedecori esse possit, faciat: &

si non fecerit, minimè fustibus facere compellatur. qui mos barbarissimorum hominū est, & à nostris moribus abhorret. Porro de multis patet legibus, nefas esse, homini hominē insidiari. & quamquam priscis temporibus necis etiā potestas in servos à dominis haberetur, quum iure gentium id permissum esset; nostrorum tamen imperatorum decreto cautū est, ne crudeliter in eos animadvertatur, nec ad impudicitiam compellantur. Etenim cognationem quamdam inter nos natura constituit, ut victorias, si progrediendum severius in victos censuerint, omni penitus laude carere existimentur. Quibus ex causis intelligēdum est, si nobilis, aliufve quis miles, aut etiā maiori præditus dignitate princeps ab aliquo vinceretur: eadem in eos uti auctoritate victorem posse, qua in subditos suos uti dominis permissum est. Nam sicut ad præstanda dominis obsequia iurifurandi fidei subditi adiguntur: ita etiam post adeptam victoriam eodem iure compelli victus à victore potest. Neq; enim is, qui in singulari pugna victus est, servi loco est reputandus, quum ad tur-

pia

inhonestaq; compelli non possit: puta, ut ad hostes unà profugiat, ut proditioni fa-
veat, & huiusmodi. quum & naturali, & militari iure, quamvis variæ multorum sententiæ sint, ita decernendum esse arbitrer, ut ab ipso victore adversus hostē suum, si victus, hoc est, moribundus in arena relictus sit, minimè sæviatur, nec a superioribus ei verbis insultetur. Si verò eum mori non contigerit, hoc est, si captivus tantummodo factus sit, ne nimia etiam adversus huic insolentia victor utatur. Magni quippe animi est, & eius, qui præter honorem cuncta despicit, & à maledictis atque convicijs omnibus abstinere, & devictis seseque deditibus parcere: quum nihil indignius sit, quàm post acquisitam victoriā, quasi post obductam cicatricem vulnera refricare; nihilque dignius, quàm clementia uti. Quare appositissimè à Claudiano dictū est,

—nam quum vincamur in omni

Munere, sola deos æquat clementia nobis.

Nicocreon, ut scis, quem Plutarchus in opusculo de virtute morali, quod tu de Græco latinum facis, cōmemorat; quamvis Philemonem iratus laceffitusque ser-

reis cæthenis conftriétum, virgisque cæsum detinuit, tamen licitori præcepit, ut remoto gladio, quem illius cervici adposuerat, incolumem Philemonem servaret: ut vicisse tantum velle, non in hostis grassari sanguinem Nicocreon videatur. Illud tamen dubium non est, si victus discedendi veniam à victore acceperit, fidemque præstiterit, se, quum ille velit, reversurum; quin quotiens revocatur, reverti ad eum debeat, nisi quum victor vel proditoris, vel læsæ maiestatis reus factus fuerit. Ea enim est illorum criminum infamia, ut statim eos, qui notati sunt, omni penitus proprio privet iure. Si eodem tempore victum à domino suo vocari contingat, quò ab absente victore revocatur: domino potius, quàm victori parendum esse, leges censuere propterea, quòd regi dominoque suo prius, quàm alteri, iureiurando devinctus fuerit; quòd ipsum & liberorum nomine præstari dominis solet. Itaque si dominus eius, qui captivus factus est, opera se uti velle dicat, præcipiatque, ne ad victoris arbitrium revertatur: excusari præcepto domini victus poterit. Si tamẽ

eum

eum dominus pugnare permisit, quoniã pugna victus est, nullus accedendi ad requirentem victorem excusationis locus relinquitur. Iuri etenim suo cessisse dominum dici potest.

SI QVIS EX PUGNATVRIS AD
*constitutum pugnae locum non venerit, quid
 sit decernendum.*

SI quis ad constitutum pugnae locum die dicta non accesserit, quia vel morbo correptus, vel tempestatibus interclusus, fluminibusque detentus, vel à domino magistratuque aliquo prohibitus venire non potuit: dubitare nonnulli solent, an eiusmodi excusatio sit admittenda. Mihi quidẽ videtur, quia vis omnis, omnis fortuitus casus, fatique necessitas, sub certam cadere rationem, & legibus humanis subijci non possunt; talem excusationem omnino admittendam esse. Si autem antè, quã decertetur, alter morte præventus fuerit, discernique nequeat, provocantisne, an provocati iustior pugnae causa fuerit: puto inspicere oportere mortis genus. Ac si imminente morbo vita cessisse videbitur, iudicandum id casu evenisse: quum vitam nostram mille

casibus cottidiè subiectam esse videamus. At verò si nullo imminente morbo, propemodum in ipso pugnae termino alter moriatur: vel timiditatis indicium præmortuus erit, vel dei iudicio declaratum esse pugnam censebimus. quippe qui sciamus, aliquot in Iapygia viros solo barbarorum adspectu exanimatos concidisse. Quamobrem si timiditate aliqua, deive optimi maximi iudicio, quo pugnandi causa declarari solet, alter decessisse videbitur: erit eius, qui ad pugnam superstes manserit, protestari; non accidisse culpa sua, quod iustiorum causam suam dimicando probare non potuerit, quum dei iudicio mortem alteri evenisse constet. Tali etiam cautione apud principem uti poterit is, qui ad pugnae locum accesserit, neque hostem suum aliqua iustiore causa impeditum adinvenit: ne sibi ullo modo defuisse videatur.

FIDEM DATAM NVLLO PACTO

violandam esse.

Fidem semel datam nullo pacto violandam esse, omnes iam homines arbitrati sunt, idque ita esse, etiam antiquissimorum

morum exempla testantur. mortem enim potius oppetendam esse duxerunt, quam ut à fide data deficere aliquo pacto viderentur. Saguntinorum quidem, ut alia præmittam, memorandum facinus declaravit, quantum sit fidei tribuendum: qui ne datam Romanis fidem violasse viderentur, quum orator eis ab Hannibale missus esset, ut de civitate Carthaginiensibus dedenda cum ipsis ageret: argento auroque omni in unum locum collato, in ignem potius ad id celerrimè factum seipsum conijcere, quam à Romanorum fide deficere maluerunt. Marcum Regulum crudele expectatumque supplicium non detinuit, quin Carthaginem rediret, ne promissa fides violaretur: quum nullum, ut ait Cicero, vinculum iureiurando sit antiquius. Romanorum miles quidam, qui ad Hannibalem se rediturum iureiurando promiserat, quum egressus castris, mox ad castra per occasionem rei relictae reverteretur, atque ob id religione se exsolutum crederet, Romae remanere conabatur. Id verò quum senatui relatum esset, comprehendendum & custodiis publicè datis ad Hannibalem

deducendum omnes censuerunt. Tanta apud eos fidei observatio, tantum iurando tribui debere existimabāt. Quamobrem poterit etiam militari iure decerni, si quis in singulari certamine alterius captivus factus sit, & à victore suo sub ea fide cōmeatū acceperit, ut quādocumq; accersit⁹ fuerit, redeat: ad omne victoris ut arbitriū hic necessariò revertatur. Videndum nunc restat, si fortè nobilis tantummodo, privatusq; miles, dū captivus sic abest, in aliquem publicū magistratū creatus, aut princeps effectus fuerit, an ut redeat ad victorē suum, compelli possit. Pleriq; iurisperitorū arbitrati sunt non posse, præsertim si exceptio illa facta nō fuerit, Nisi ad victorem accessus prohibebitur. Ego tamen sic arbitror, quum captivo principi grave aliquod in corp⁹ servitium iniungi, uti suprā dictū est, non debeat: pecunia redimi oportere. Illam autem pecuniam, si fortè prius, quā soluta sit, victorem ipsū, cui debebatur, perire cōtingerit: eius ipsius filio persolvendam esse iudicamus. Nam sicuti patris infamia, si victus sit; ita & gloria, si victor evaserit, ad filiū pervenire debet.

Et pa-

Et ut patris victoria filius gaudere, sic & infamia dolere consuevit.

QVI CAPTIVVS SEMEL DONO DATUS alicui sit, eum amplius repeti non posse.

Solent sæpenumerò victores victum in singulari certamine suum hostem principi donare, & tamen illum pro captivo reputare: quod quidem iniquissimum videtur. Neque enim quod tui iuris amplius nō sit, repetere potes. Quod semel donatum sit, repetendum nō esse credimus. multa possent exempla colligi. sed unum illud narrabimus, quod in Transpadana regione nuper evenit. Victor quendam à se victū & captivū dono Ferrariensium duci dederat, & quum pecunia se iuvare à victo peteret, negaret alter se quidquam illi debere, atque ille vicissim instaret: tamē insidijs à victo circumvētus, & ferro necatus est. Quāobrem facilè iudicari potest, q̄ iniuste petitur, si non alio modo, aliquo tamē evētu declarari. Videndū etiam est, an is, qui dono illum accepit, pro redemptione pecuniam ab eo, qui dono datus est, petere possit: quū in victoris locum successisse

videatur. Respondendum arbitror, pecuniam ab eo peti nullo modo debere, quum semel gratis dono datus fuerit. Hominum autem mercaturas fieri, leges quammaximè vetant. Neque enim homo hominem vendere potest. Servos autem hominum numero habendos esse non placuit, atque ita tamquam belluæ venundari possunt.

SI CONCVRRENTES EQVITES VNO eodemq; ictu mutuo ex equis ambo deiecti sint, uter eorum iudicandus sit victor.

Solet autem sæpius evenire, ut ex hastarum incurfu mutuis ictibus in terram ambo deijciantur. Vnde maxima quæstio oriri solet, uter ex eis victor iudicandus sit, provocansne, qui alterum se devicturum promiserat, an provocatus: Equidem ita sentio, civile nos iudicium sequi debere. Quemadmodum enim in civilibus causis non probante causam suam actore, reus absolvitur; immò & ipse actor, qui malè rem adtentavit, damnatur: sic & provocans, qui non modò non obtinuit, verum etiam dubiam victoriam reliquit, pro victo reputandus erit.

erit. Etenim reum non probante actore leges absolvi volunt; & in dubijs, actorem esse damnandum. nisi fortè simplex ad pugnam provocatio facta sit, his verbis; Est, non est. tunc enim redintegrandam esse pugnam censemus. Sed quum in omni re finis quàm maximè considerandus sit, præcipuè autem in prælio, in quo sæpissimè propius fuere periculo, qui vicerunt: non debet iudex antè certamen ipsum dirimere, quàm decertandi finis factus sit. Sæpius enim hoc evenisse vidimus, ut quos victos iam esse crederes, victores tandem evaderent. Tam multi sunt militaris ac bellicæ fortunæ casus. quos omnes enumerare, prolixum fuerit. illud autem iterum iterumq; monebo, talem ab ipsis pugnantibus iudicem eligi debere, qui nullo animi affectu in alterutram partem propendat, sed bellica tantummodo disciplina, atq; ipsa magistræ rerum experientia metiri eventus omnes, ac decernere valeat: quum in prælio sæpius evenire soleat, ut quos vicisse crederes, ceu dictum est, victores tandem eventu quodam evasisse compertum sit. nam in pugna nihil tam est

leve, quod non magnę interdum rei momentum facere possit. quapropter ne amplius circa ea, quę fortunę casibus subiiciuntur, immorari videamur: dicimus talem debere principem & iudicem a pugnantibus eligi, qui sine adfectu aliquo eventus rerum decernere bellicę artis disciplina, experientiaque, ac magistrarum rerum prudentia possit.

Satis hætenus à nobis de re militari dictum. quãdoquidem multa præclarissimorum hominum ingenia, multos disciplinę militaris peritissimos viros de hac eadem re scripturos arbitramur. quibus ne scribendı materiam præripuisse videamur, sinem heic faciundum cęsum: quum præsertim infiniti evenire casus possint, qui peritorum iudicio poterunt declarari. Nam ego ne ne profus torpesceret ingenium, exercitationis volui gratia hæc paucula litteris mandare. Poterunt autem ceteri & ingenijs, & artis bellicę disciplina præstantes viri, quod ipsis addendum videbitur, artificiosius addere. qua quidem re fiet, ut & illi maiorem ingenij laudem consequantur; & nos à nostrā, maiorumque nostrorum disciplina discessisse minimę videamur.

A D

DE SING. CERTAM. 187
AD ILLVSTREM BELLISARII
(arimæ Nevitinarum Ducem, Antonius Galateus.

NEsis expers meorum scriptorum, illustris vir, sæpe in libellis meis adpellaberis. quoniã temper solitus es meas esse aliquid putare nugas. In præsentia nihil occurrit, nisi ut sententiã meam de armorum litterarumque, & de contemplativę & activę vitę dignitate, quã Brancatio nostro olim scripserã, tibi quoque impartiar. Tu qui & arma, & litteras novisti, poteris meliù aut laudare, aut refellere sententiã, ut qui utriusque peritiam habes egregiam. Eum optimum iudicem putavit Aristoteles, qui earum rerum, de quibus iudicium ferre voluerit, cognitionẽ habet. eam ob rem existimo humanis in reb' tã varias esse opiniones atque sententiã, quod aut nemo, aut pauci admodũ id, de quo indicãt, satis cognoscunt. quod si huic malo accedat, ut quilibet nesciat, se scire pertinacissimę putet: tunc & pestilentissima species ignorantie oritur, quę totum ferẽ orbẽ pervertit. Duplex ab Aristot. ponitur ignorantia. negationis altera dicitur, quę nõ adeo prava est: altera, malę dispositionis. hæc est, de qua nunc

loquor, hæc nos deteriores, hæc indociles & protervos facit. hæc peritiores contemnere, hæc nostra laudare, aliena despiciere. Secus tu, vir illustris & integer, & optimo atque humanissimo ingenio prædite. utramq; enim rem, de qua est quaestio, satis cognoscis. litterarum enim ab incunte ætate studiosissimus, & amantissimus semper fuisti: atque eos, qui in aliqua doctrina præstare tibi visi sunt, maximo semper honore prosequutus es. In re bellica quantum valeas, omnes novērunt. In bello Gallico virum fortem semper egisti, Ferdinandum regem extrema per omnia, ut ait poëta, sequutus es. Unde inter regni proceres magnam gloriã es adeptus. Quapropter Ferdinãdo mortuo, Federicus rex te ob ingentia merita tua pulcherrimæ & celeberrimæ urbis Neriti titulo decoravit. In bello Veneto apud Salentinos pæne puer sub fratre tuo, qui ætate nostra & armorum & litterarum gloria pollet, militasti; atque ita te gessisti, ut facilè omnes cognoscerent, te nihil degenerasse à paterna atque avita virtute. Pater enim tuus, Julius Dux, fortis & strenuus, & tam Italis quàm bar

baris

baris notissimus, omnes ætatis suæ duces armorum gloria superavit: gloriosamq; vitam honestissima morte insignivit, quando à tot Turcarum millibus circumseptus, pro Christo, proque suo rege, non procul ab Hydrunto fortissimè dimicans cæsus est. Quamobrem magnanimus ille heros, corporis & animi viribus insignis Christi martyr, & fratri tuo, animæ meæ domino, & tibi, totique familię vestrę tam pulcherrimi facti perpetuam memoriam, omni auro, omnibusque gemmis pretiosiorẽ hereditatem reliquit. Transeo tuorum laudes inclytas. neq; enim hac de re nunc agitur. Hoc tamen ex his, quę dixi, velim intelligas; quod sicut nihil lucri, ita nihil damni ex lata mea sententia reportabis. nam ex illa nec victor, nec victus eris. Si altera pars viccrit, necesse est, ut in altera succubas, ut qui utriusq; simul es particeps. & quoniam ἀντιρροπον seu reciprocum est hoc argumētationis genus, concludendum ut libet. aut victor solum aut victus eris: aut neque victor, neque victus: aut partim victor, partim victus. Securus igitur lege, & lauda sententiam, nec refel-

le. novi ingenium tuum. quoniam parvo labore, si velis, potes refellere. nam nihil est tam difficile, quin dicendo fiat probabile. & non nulla, ut ait Aristoteles, falsa sunt probabiliora veris, præcipue quum inter præclaras res est controversia, & multitudinem pro iudice habemus: cui sæpe divini poetæ, ut ait Plato, sapientiæ duces, nec non & rethores, populares sapientes, plerumq; serviunt. Vale felix.

BELISARIÛS A QVIVIVVS

Meritorum Dux, Galateo suo S.

QUOD in libellis tuis me sæpius appellare promittis, facies pro cõsuetudine tua, pro instituto, p̄ tua in me benivolentia, memor Ciceroniani illius, amicitia propinquitati semper esse præferendã. nam ex propinquitate benivolentia tolli, ex amicitia autem nullo modo potest. Quod verò scribis, parvo labore, si velim, ex ingenij mei acumine de armorũ litterarumve præstantia sententiã tuã refelli posse, eamq; petis à me laudari: facerem, ni fatis mihi præiudicasse viderer, quum tanta sit auctoritas tua, tantus verborum ornatus, ac in scribendo senten-

sententiarum gravitas, ut contradicere Galateo non faciliè quisquam possit. Ne tamen à nostra, nostrorumq; professione discedere videamur, (ignoscas rogo, si tibi aliquo modo morẽ non gesserò) arma litteris p̄ponenda esse cõsensem. Hoc enim uno præcipue argumẽto cõiectari licet, rãtò præstantiorẽ armorũ dignitatẽ esse habendã, quantò maiori dignos laude, qui animi simul & corporis virib. p̄stant, quã eos, qui tantũ animo serviũt, existimamus. Censuit Aristot. circa difficultius artẽ & virtutẽ versari. Sed ne litterarum, neve armorũ dignitati detrahamus, eum qui & arma, & litteras pariter amplexatur, maiori dignum laude iudicamus. Etenim accidere aliquando potest, ut vel præ morbis, vel senio, vel alijs animi perturbationibus arma tractari nequeant. Quare ad litteras recurrendũ esse, quis neget? quando præsertim ad animi oblectationem & ornamentum præcipue litteras plurimũ facere videamus. Pro regendis enim civitatibus rebusq; publicis adeo magnificiẽdas esse Plato cõsult, ut beatas fore republ. si reges philosophiã vacarẽt, vel philosophi

regnarent, sit arbitratus. Sic etiam de a-
ctivæ & contemplativæ vitæ dignitate
dicendum est, exemplo tui, vir optime,
qui utramque simul exerces. quando qui-
dem eæ sunt in exercenda medicina a-
ctiones tuæ, ad hominum salutē, ad mor-
bos à corporibus hominum removen-
dos; ut facile iudicari possit, ex hoc non
parū te laudis indies adsequi. In contem-
platione vero litterarum quis sis, scripta
penitus tua ostendunt. Semper enim A-
ristotelis tui memor, qui ex altera Dijs
similes nos effici censuit, alteram verò,
qua societas hominum coniunctioque
servatur, plurimum conferre humano
generi existimat; utramque amplectaris.
Quo fit, ut non utriusque modò partici-
pem te, verum etiam in utraque præstan-
tem iudicemus. Optimum esse, atque uni-
cuique incundissimū Aristoteles putat,
quod à mente proficiscitur: esseque vicif-
sim activam vitam, tamquam utilem &
necessariam, omni iure ab omnibus lau-
dandam. Quibus ex causis unicuique ad-
nitendū est, ut & arma & litteras ample-
ctatur ac veneretur: ut in altero quis de-
ficere nullo modo videatur.

P E.

PETRVS GRAVINA IL-
lustri Belisario Aquivivio Neritanorum
Duci, & foris & domi præstantissimo,
felicitem optat.

EDidisti in lucem felicissima fetura
gemellos œconomicos, Peripateti-
ca oriundos familia, illosque Romanis o-
culis atque auribus donasti: qui quidem
tametsi iā adolescentes, adeo simili sunt
facie & venustate, ut nisi nascēdi ac pro-
cedendi ordine distincti essent, non sine
difficultate prior genitus dignosceretur.
eadem utrique statura, eadem forma, par
suavitas oris, par ingressus, idem adipe-
ctus, idem vocis sonus, par denique cul-
tus, & ornatus. Vbi primum vidi, & inspe-
xi, exosculatus sum, ut quos animadver-
tebā generosæ stirpis alumnos esse, eos-
demque non modò multum nativæ pul-
chritudinis, sed multum quoque gem-
marum in fronte, & in pectore præ se fer-
re. adeoque illos præ gaudio & admira-
tione inconnivens intuebar, ut non po-
tuerim præsentis voluptate fatiari. Ac-
cedebat ad hæc morum concinnitas, &
senilis quædam maturitas, quæ me avi-

11

dum, semperque aliquid novi expectantem, dum loquerentur, detinebat. Quibus præceptis imbutos vidi? quibus instructos exemplis? quàm breviter & dilucidè animorum sensa exprimunt? quàm sine morositate quod proposuere, concludunt? quanta lenitas oris? quanta sermonis æqualitas? quàm bene & honorificè de parentibus sentiunt? quàm benignè, nec prudenter minus, cùm servis conveniunt? ut non modò non corrigendi, quod tu mihi tuis ornatissimis litteris faciendum demandasti; sed tantum sapere videantur, ut instruere seniores possint. Tu verò, illustri Dux, quando fratrem tuum non modò in rei bellicę laudibus, sed etiã in rei litterarię gloria & sequeris, & æmularis; noli cessare, quum te ita fecundum natura genuerit, utriusque rei seminarium augere: ut quę poscentibus fatis consuevisti Martem ipsum strenuè sequi, ita ne pigeat Minervam quoque, quę & ipsa galeata hastam vibrat, & ægida concutit, toto pectore, quod iam facis, feliciter amplecti & venerari. Vale procerum decus.

P E.

Belisario Aquivivo Aragonio, Neritiorum Duci, S. P. D.

Per vetusta quidem querela est, atque utinam non nimis iusta, generose Dux, litterarum & bonarum artium studia præter instituta maiorum ita esse à regibus ac principibus viris derelicta, ut quę liberales olim sunt artes dictę, nunc à senatoria illa sublimitate in vulgus atque in plebem defluxisse, ibi quę quasi in cœno atque in fæce quadam sordere videantur. Quod quę longè etiam peius est, ubi potissimum illarum usus oportunus erat, ac necessarius, illinc eas eiectas esse, procul quę exterminatas cernimus. Nam quales Plato populorum rectores velit, omnes ferè norunt. Felices tandem ille, ut nosti, populos putat, quibus à philosophia præcipuè profecta gubernandi ratio contingat. Quod quum ita sit, difficile dictu est, quantum tibi, quantum quę; Andrę Matthæo Hadriensium Duci, fratri tuo, nostra hæc omnino debeat ætas: quæ vos duo præclara, tum in re militari, tum verò in litteris, exempla videmus, quæ

n 2

nobiles & optimates excitare; atque ad tam honestam impellere imitationem possint. atque ut de fratre taceam, qui & maior te natu est, & adfiduus magis literas exercuit, in quibus, ut omittam bellicæ rei gloriam, quæ Aquivivæ familiæ peculiaris iam pridem est habita, quantum ille profecerit, non nostri tantum homines, sed & exteræ quoque nationes norunt. Tu profectò ipse, postquam per varios fortunæ impetus, longamque illius iniuriam licuit, ita nuper te litterarum studijs, quas leviter olim puer adtigeras, reddidisti; tantaque in illas aviditate, tantoque ingenio incubuisti: ut vix credibile sit, tam exiguo temporis spatio, tam multa te scire, & mox scribere potuisse. quæ quidem non tironem ulla ex parte sapiunt, sed exercitatissimū, & (ut ille ait) donatum iam rude veteranum. Accedit ad doctrinam peracere iudicium tuum, quod ego vel in primis ex eo laudaverim, quod materiā tibi in scribendo eā delegeris, quæ te digna esset, quæque proceribus ac summo loco natis conveniret. Habent iam per te, quod lectitare illi possint. Nam primum de illorum liberis

beris instituendis scribens, nihil deinde quod ad ipsorum dignitatem spectet, omisisti: dum de œconomica, de venatione, de aucupio, de re militari, deque singulari certamine ita omnino doctè exacteque disputas; ut, quod Plato cupiebat, aut moderatē populis philosophum, aut philosophantem principem in scriptis tuis videre liceat. quæ tametsi tua causa legi libenter, quum æquè in toga, atque in armis meritam tibi gloriam surgere videam; legi vel ex hoc libentius, quæ & temporibus gratulari nostris iure possum, quæ in pristinum revocari morem ceperint, & nostram quoque video professionē ab humili loco ac sordibus in veterem dignitatem ac solitum decus vindicari. Vale.

CHRYSOSTOMVS CO-
lumnus ad lectorem.

Percurrens ego nuper, mi lector candidissime, generosa hæc Belisarij Aquivivi Nericinorum Ducis de venatu & re militari opuscula, non potui primo ad spectu nostrā litterarū vicē non gravi-

ter ingemiscere. quippe quum cogitarẽ ad paucos admodum claro natos loco regna, imperia, præfecturas, opes, omnia denique fortunæ munera esse delata: unam tantum litterarum eruditionem, tamquam nostræ humilitatis solamen, & honestamētum aliquod, intuebar nobis secundæ classis hominibus esse relictum, quo magna industria, laboribus, vigiliisque parto, & natalium nostrorum obscuritatem sublustrare, & apud claros potentesque viros aliquam saltem nostri æstimationem excitare possemus.

Id ego nunc æmulari nobis principes viros, & quodammodo è manibus rapere cognoscebam, quum lepidissimos hos Belisarij libellos legens, mecum pensitabam, quanta ille prudentia, quantoque delectu primū materiam, ut ille inquit, viribus suis æquam, & dignitati congruā sumferit. deinde quòd co stilo, tanta elegantia & gravitate, tanta demum orationis maiestate, quæ sibi delegerat, explicarit; ut tum eximium scriptorẽ præstitisse adpareat, tum nobilissimo scribendi genere, nobilissimum familiæ suæ genus legētibz expresserit; immò seipsum

ante

ante oculos nostros pæne totum delineaverit. Hęc ego mecum reputans, ut iterum fatear, non poteram non iniquo animo ferre. Sed contrà, quum maturius reputassem, aut nullos, aut perquam paucos esse, in quibus vera virtutis cognitio sine litteris esse possit: mutato consilio, non dolendum nobis, sed gratulandum potius arbitrabar, quòd ij, qui populis præfunt, quorum ceteri mores imitantur, & à quibus ceu præscriptam vivendi formulam accipiunt, divinam virtutis vim atque decus per litteras adgnoscerent & in studiosis eius actionibus versari videantur. nam si quales in republica principes sunt, tales & reliquos fore putat Cicero; quàm præclaros, quàm ad unguem factos nostris temporibus videbimus viros, si ij, qui populis imperant, & rerum habenas moderantur, hac eadem, qua hic noster, ad virtutem nitentur via? Nimirum aurea expectanda sunt secula. nam qui seculis præfunt, vera seculis pariunt nomina. Quæ quum ita sint, immortales Belisario æquè gratias ac laudes deberi puto, qui non turpi otio & desidiæ, non expilandis (ut plerique) populis, non con-

n 4

gerendis pecunijs deditus; sed disciplinę litterarum, & cumulandis animi thesauris infudans, qualem principem, quibusve artibus præditū esse oporteat, & nostrę tempestatis proceribus est exēplo, & posteris erit documento. tametsi hoc ipsum munus non modò ipsius ducis, sed totius etiam Aquęvivę familię propriū est atque nativum, ut ex ea tamquam ex Acacidarū genere, vel equo illo Troiano, soboles præclarissimę indolis & rarissimę virtutis cottidię prodeat. nam præter unum illum extra omnem comparationis aleam positum, Andręã Matthæum Hadriensium, & hunc ipsum Belisarium Neritiorum Ducem, multi etiam alij ex eadem familia, quasi ex quodam bonarum artium domicilio, caput inter ceteros exserūt altius: quorum laudibus in omni virtutū genere fit, ut non modò nostrorum nos temporum non possit pœnitere; verum & hæc eadem cum præcis conferre minimè dubitemus. Gratulare igitur, lector iucundissime, temporibus nostris; & in ea natales tuos incidisse, fac læteris: speraque posthac ex talium principum provētu, omnium ordinum

dinum hominibus omnia Indies fore lætiora: quum denique Belisarij Ducis candidissima scripta legeris, tam ipsum, quàm ceteros Aquivivij nominis principes mecum ama & cole, Vale.

FINIS.

MICHAELIS MAR-
CVLLI TARCHANIOTÆ
Byzantini poematum,

DE PRINCIPVM IN-
STITVTIONE.

A Iove principium rursus cape carminis orse
Musa, decet vatem nil non Iove ritè vocato
soliri, & sanctum præfari in singula nomen.
Præsertim regem egregium bellig, domiq;
Dum damus, & primo paulatim à luminis ortu
Crescentem, varios rerum formamus in usus:
Experti, quanto imperia, & vis nescia recti
Stent populis, castiq; animi ratione potentum.
Tu modò, si meriti Delphos tot sæcla silentes,
Cortinamq; tuam, & sacrata recludimus antra,
Adsis ò Thymbrae favens pater, aviag, ausis
Pande novum nemus, & nulli sacra nota priorum.
Primus ego veterum damnato more parentum
Phæbeo vetitos culpavi in carmine lusos.

¶ 5

De hym-
nis suis lo-
quitur.

Primus in expertum mundi per inane vagatus
 Perpetuam seriem tractus telluris ad ipsos
 Ab Iove deduxi, servatoq; ordine rerum
 Suspendi solidam naturæ ex ære catenam.
 Et nunc arma strepant duri licet undiq; Martis,
 Proq; levi dextram calamo gravis hasta fatiget,
 Et terat inclusum vatis caput ærea cassis:
 Non tamen Aonidum conceptus pectore cessit
 Dulcis amor, iuvat irriguos accedere fontes
 Rursus, & intacta crinem contexere lauro,
 Inventumq; Deum, divini carminis usum,
 Post superos ipsumq; Iovem, post semina prima,
 Dicendas merito regum convertere in artes.
 Mox tamen egregias virtutes, actaq; vestra
 Exsequar, & latum effundam, vir magne, per orbem.

Principio gravidam, cum primum menstrua sextū
 Viderit, & pleno Phœbe radiaverit igni,
 (Nam quæ deinde subit, vitali innoxia partu,
 Interdum numeri natura adiuta potentis)
 Iam tum cura vigilat caræ nutricis habenda
 Excitet, & quando illecebris luxuq; profano
 Exuimus iam pridem animum, adfectusq; parentum,
 Et pudet in dulces distendere pectora natos;
 At saltem pretioq; dato, donisq; paranda
 Materno si qua ingenio velit ægra subire
 Obsequia, & blandi fastidia ferre laboris,
 Hanc neque non validam patiar, ne regius infans
 Contactu culpam trahat, & spem fallat avorum:
 Nec placet aut iam tum vergenti ignava papilla,
 Aut contra rudis, & prima quæ facta iuventa

Nesciat

Nesciat infirmi nutrix mala tædia alumni
 Sponte pati, & querulo vagitu rumpere somnos.
 Adsint præcipue mores, vitæq; probatæ
 Compositus tenor, & qualem decet esse pudentis
 Matrônæ. neque enim interdum minus ubere blandæ
 Nutricis pueri attrahimus. quàm semine ab ipso
 Matræ, & antiqua ductorum ab origine patrum.
 Ac veluti silvæ, laudatæq; poma saporis
 Degenerant, patriumq; solum mutata, recusant
 Ferre genus notum, & consuetos arbore succos:
 Sic hominum ruit in peius generosa propago
 Alitura vitio indignæ, & nisi cura resistat,
 Naturamq; novam, atque externas degener artes
 Iduuit, & gentem paulatim exsudat avitam,
 Atque ideo frugiq; animorum, acrisq; iuventa
 Insignem prius exquirunt, tum deinde salubri
 Disponunt habilem ventura ad munia victu,
 Dilutiq; mero bacchi, licet humidavina
 Ipse parum credam succis differre cicute
 In puero, nisi septennis iam solibus auctis
 Decoxit tenera conceptum ætate fluorem.
 Nam geminam mox post hiemem rude poscere pappæ
 Incipiat, puroq; buas de fonte petitas.
 Antè reformidant quæq;: & quod sæpe videmus,
 Si quando solito candens liquor ubere desit,
 Horrent lac quoq; non suctum, & ieiunia durant:
 Tantum usus valet in teneris: notæq; papillas
 Poscunt, & sicco nequidquam gutture lambunt,
 Vagituq; replent puerili concava tecta.
 Quod nisi quamprimum causa, morboq; reperto,

Occurris culpa, & mammarum claustra relaxas :
 Ne quidquam pius infantes miser abere questus,
 Flauentiq; uoles miseris succurrere capra.
 Praesertim si conceptus, properataq; damno
 Est Venus, & non ulla uteri spes arte levandi.
 Verum hac ut teneris metuenda infantibus aui,
 Ignarisq; cibi : sic postquam firmior etas
 Natura iam praesidio, & muniverit armis,
 Proderit inuitos etiam, multumq; rebelles
 Intempestivo lactis depellere ab usu:
 Paulatim tamen, & ne qua vim sentiat infans.
 Sordentiq; luto, & tactu picis ubera nigra
 Porgenda, aut aloes occulto infecta sapore:
 Sponte sua blandum ut nectar desuescat amare,
 Offensus tories suppositi fraude veneni.
 Illud in his moneo repetens, ne quando solum
 Nexibus, & tepido persusum corpora rore,
 Aut tenues vestes mutatum, atque humida lina,
 Antè crepundillis properes involuere suctis,
 Et solitis artare modis undantia membra,
 Brachia quam, surasq; breues, & cetera natè
 Membra locis aptes, studio composita fideli.
 Nam saepe incauta culpa nutricis inerti
 Vidi ego mendoso foedam distorta plicatu
 Membra notam seua traxisse in tarda senectæ
 Tempora, nec medicæ potuere avertere curæ,
 Hippocratesq; senex, et Pergameus Galenus,
 Nec suspensa Deis miseranda vota parentis.
 Quid dicam undantem qua porrectura papillam,
 Mollibus è stratis gnayum leuat impigra corpus,

Nec

Nec gremio exceptum carum nisi lactat alumnum?
 Ne superincumbens miti decepta quiete
 Suffocet tenerum, & ne quidquam vana moventem?
 Quid qua pensibilibus cunis stans ubera prebet?
 Nec tunc illa quidem aut cubito secura gravato
 Inniti, sociave gravem sine fallere noctem.
 Tanta est humanis taciti pellacia somni.
 At quum plera satur iam duxerit ubera natus,
 Inq; vicem blandus sopor adgrauat, ecce sororem
 Aduocat, & parui curam commendat alumni.
 Illa sedens dextra cunas mouet, & simul lore
 Inuitat tenues modulata ad carmina somnos.
 Nam puero modò Nestora longaua senectæ
 Sacla optat, nunc Pellæi ducis inclita regno
 Nomina, Achillea nunc fortia praelia dextra.
 Hunc non Clinia des facie, non voce Pericles
 Vincat, in hoc plebes firmet sua vota patresq;
 Ignoti q; velint populi potuisse videre.
 Interea placida vagit si fortè quiete
 Excitus, accurrit subito, & plena ubera porgit,
 Aut pictam ostentat volucrem, aut laquearia tecti
 Aurata, ac densum crepitantem ex arcu canoro
 Bracteolam, & lacrimas spectaculo avertit inani.
 Nam mihi ne quaeso quisquam laudaverit illam,
 Qua personatum puero ostentare Cyclopa
 Gaudet, & hirsuta Antiphata terrere figura,
 Crescentesq; animos puerili in pectore frangit,
 Indigna q; replens cura, miseroq; pavore:
 Nescia, quanta superstitio mortalibus ægris
 Damna ferat, primisq; haustum grave virus ab armis.

Quò magis & tenebras, & cæca silentia noctis,
 Formandi, & strepitus iam tum contemnere inanes,
 Frigorq; innocuisq; pati Spartana lavacri
 Artibus, atque habili membris dare robor a ludo,
 Sub love detectum vitta cobibente capillum.
 Nec quidquam tactu horrendum gustave putare,
 Quod non perniciem tentantibus adferat ullam.
 Nam quamquam antiquo veterum de semine patrum
 Multa modis multis cæca ratione videmus
 Influeri interdum, & seros revocare nepotes
 Naturam, gentisq; notas ac signa referre:
 Pleraq; sunt tamen altura, nec inutilis agri
 Vsq; adeo quisquam est animi, qui cernere murem
 Exiguam non sustineat, quem brassica tacta
 Ledat, & ad spectu vilis palefcat echinni;
 Aut rutam horreat balantem, atq; cytherida buxum;
 Delicias regum, & viridantis nomina silvæ,
 Multaq; præterea non dissona talia monstris:
 Si non vana parens, & nutrix vanior illa,
 Dum cupido adfectant similem ostentare parenti
 Maternumq; probant vtero graue teste pudorem;
 Singula rimata certi inclinamina alumni,
 Ingererent multa, atq; alerent ea sepe probando;
 Quæ crescente dehinc animo, crescentibus annis;
 Præsertim veteri exemplo subnixæ suorum,
 Paulatim adsumunt vires, & robore adempto
 Ima penetrati radice in pectora tendunt,
 Possessumq; agitant hominem, versantq; premento.
 Qualis vbi sepe ignoto commissus adhaesit
 Surculus, aut platani trunco, aut frondentis olive,

Graue pro
 graui, vt ma
 re pro ma
 ri positum
 inuenitur.

Ille

Ille quidem primo rudis, impatiensq; laborum,
 Et tantum attactu excussus propè simplice cuntum.
 At si fecundis adoleuit robur ab annis,
 Securus tempestatum, celiq; ruina,
 Explicat ingentes ramos, sinuosaque pandit
 Brachia, nativumq; alte nemus occupat vmbra,
 Largus opum, regnatq; immoto robore victor.
 Nam cur arua iuvat gnauus versata colonus,
 Pomaq; coguntur iussos dare mitia succos?
 Cur cadit ingenij vis insita deside vita,
 Si contra augeri nequit, & mitescere cultu,
 Nec doctrina potest speratum infundere rectum?
 Scilicet acria solius regione vagari
 Falco levis, studio adsiduo tamen atque labore
 Adsuescit vigilem paulatim ferre magistrum,
 Deiectaq; procul celsa de nube volucre,
 Rursus in obsequium solitum, & sua vincla redire:
 Nos hominem facta exceptum de matre cadentem,
 Ignarumq; sui, & tantum ad monstrata paratum,
 Speramus non admonitu, non posse moveri
 Exemplo, & prima blanda adsuetudine vitæ,
 Si modo non vana accedat cultura regentis?
 Nam cui non Cybele est collo vectata leonum
 Nota? quis eam nescit certamina gentis,
 Impositasq; arces nigrantis tergore beluæ?
 Ipse greges inter memini, atque armenta Sclavena,
 Qua deserta Rhoas etiam nunc mœnia monstrant,
 Indigenam vidisse lupum, quem matre perempta,
 Nutritumq; sero, & facta canis ubere pastor
 Miscuerat levibus Serbis, fidisq; moloësis.

Ille

Ille inter teneros versari innoxius hados,
 Custodisq; modo factas ambire capellas,
 Aut silvis errare vagus, semperq; cruentus,
 Nec nisi raptata prada cum parte redire.
 Cura tamen princeps, lupus agnitus, hunc ubi primum
 Sensit adesse, animis hostilibus ilicet ire
 Obvius, & morju primus dare vulnera, primus!
 Sternere humi pransum, atque hosti insultare iacenti,
 Cognatq; ferox letari sanguine cadis.
 Tantum humana potest longa experientia cura.
 Quo magis d' monitis huc quisq; advertite mentem,
 Infantesq; animos, monstratorumq; capaces,
 Artibus & placido iam inde exercete decoro,
 Servili dicto procul, exemploq; remoto
 Degeneri, ne commentis exercita vanis
 Concidat in primo surgens nova pectore virtus,
 Immanemq; notam venientibus adferat annis.
 Talis Achaemenium que regem Perside in alta
 Eduxit, populisq; Asia, regnisq; verendum,
 Spaco: & Rhomuleis multum laudata Latinis
 Acca parens: gratoq; pijs que munere alumni
 Nunc quoq; in Hesperia nomen * tenet advena terra.
 Talis & ipsa, sinu que quondam exserta parato
 Ithome, gravida tunc primum matris ab alvo
 Excepitq; Iovem venientem, atq; ubera parvo,
 Vbera noctareis porfit rostantia guttis.
 Et tamen exacto Pisai pulvere lustris
 Hec quoque pellenda est sensim tibi, seq; movenda,
 Tradendusq; puer iam tum vitaeq; magistro
 Spectata, & simul eloquij rerumq; perito,

Qui

Qui gravis, & dudum nervoso incoctus honesto
 Hinc arte ingenioq;, illinc praestantibus acta
 Aetatis iuvet exemplis, ne vita refuset
 Doctrinam, serpaniq; animis contagia foeda.
 Nam licet * egregie magnis doctrina decori
 Regibus, & prudens sollertis gratia lingua,
 Hortandisq; animis, deterrendisq; suorum,
 Militiaq;, domiq;, & sicubi flagrat usus
 Legatum adfari venientem, sicubi amicos
 Alloqui, & insenso socios ex hoste parare:
 Malo tamen Curiosq; rudes, parcumq; loquendi
 Spartanum; malo hinnitus praepone equinos
 Adsuetum, cithara; aut si quid vetus adtulit atas
 Horridius: quam Casarea nitida agmina lingua,
 Errantemq; annum depransa ad signa vocatum,
 Si vite quoque cum tantis mihi dotibus adfers
 Flagitia, atque malo conturbas mella veneno.
 Hinc aufe studium multi damnare politi
 Oris, & aonios animi contemnere cultus:
 Scilicet utilius multo mala gentibus agris
 Ignorare rati, quam splendida noscere factu.
 In peius quando proni sumus, ipsaq; damno
 Noticia est, si non superat respectus honesti,
 Religioq; Deum fandi memorum atque nefandi,
 Quis sine nec primi quondam potuere coire
 Illi hominum caeteris, veniens nec crescere in avum.
 Nam leges qui fixerunt; plerumq; resurgunt,
 Liber aq; est illis libiti usurpata facultas.
 Ac dum prima etiam titubat nunc sensibus atas,
 Nec capit impatiens animus maiora laborum,

Acciaolus
 putat scri-
 beadun: e-
 gregia est.

* Caieta

Profuerit tabulis virtutem & pariete picto
 Ostentare patrum, & decora enumerare parata
 Si qua domi, nam precipue mentem illa remordent,
 Cognatæq; adhibent stimulos imitamine laudis.
 Sed tamen & clari tumulo generosus Achillis
 Ploravit Macedo, Marathoniaq; acta soporem
 Rumpabant auso patriam mutare carinis.
 Nec frustra tot facta virum, effigiesq; priorum
 Celantes auro, & Gangæo elephanto
 Servabantq; foro veteres, ipsoq; senatu.
 Atque illum Geticum victa de gente vocarunt,
 Hunc Scythicum, Cretensem aliū sic Dalmata fractus,
 Sic titulis celsis victorum Alemanicus axis,
 Et toties Persis nuribus funesta Latinis.
 Omne adeo genus exempli certamine pulchro
 Excitat, egregiasq; animas spe replet honesti.
 Qualis ubi Eleo sonipes de carcere missus
 Corripuit spatium, atque ipso discrimine palma
 Tum demum accendit vires, seq; increpat ipse,
 Successu admonitus subeuntis, & ilia tendit,
 Impatiens culpa, ac vinci dolet emula virtus.
 Interea studijs musarum adsuescere debet
 Paulatim, blandiq; ediscat imagine multa
 Commenti, quæ Pierio nisi tecta lepore
 Horret adhuc animus tener, ingeniumq; recusat.
 Aspera enim via virtutum, acclivisq; recessus:
 Ducendusq; puer quasi versicolora per arva,
 Ac veluti intexendi aditus folijsq; rosaq;
 Fallendusq; labor vario oblectamine rerum.
 Ceu quum litoribus vacuis innupta puella

Pro-

Proceffit longè, & comites matremq; reliquit
 Imprudens, ludo intenta, attritusq; lapillis;
 Nec, revocata nisi, errorem vix deniq; sensit.
 Adde, quod & numerus multum, modulataq; pollet
 Iunctura, illæbiq; animo, atque illapsa teneri.
 Tu modo non tantum obscenos, opprobria Phœbi,
 Edico procul ô vates, procul inde relega,
 Dignos qui scelerum persolvant sanguine pœnas,
 Aut vivi terra in fossi, aut vivi ignibus hausti:
 Sed quoscumq; olim nihil in commune referre
 Videris, & versus apinis implere sonoros.
 Nam quæ sœda viro tactura in principe plus est
 Temporis? aut tam nulla hominum reparabilis arte?
 Cui centum hinc aures pateant licet, indeq; centum,
 Lernæiq; modo geminet capita undique monstri;
 Vix ideo fuerit rebus satis unus agendis.
 Nec facile imbutus nugis queat inde revelli,
 Vanaq; multiloquæ deponere gaudia lingue.
 Nam si quis putet utilibus conferre cavenda,
 Et velit oppositis rectum cognoscere ab ipsis:
 Id tamen haud prius, exactis nisi mollibus annis,
 Audeat; & longo compositis moribus usu,
 Quamvis tunc quoque non ullis presentibus aures
 Inquinet, ipse legat, moneo, quæ multa relatu
 Fœdæ, nec admissio violet malè teste pudorem.
 Nonne vides vitæq; graves & moribus olim
 Inter se licet alterno sermone remissos
 Non nisi contexto quadam capite inq; voluto
 Dicere? tanta bonis servati cura modesti est.
 Aut namq; est fugienda omnis lascivia prorsus,

Aut sic adtingenda, velut qui castra sequutus
 Hostica, barbati explorat catus agmina valli:
 Militiaq; acri primis consuetus ab annis,
 Marcentes epulis passim, luxuq; fluentes,
 Scortaq; craterasq; inter, patriosq; ululatus,
 Ridet; & in longum mentem vovet hostibus illam.
 Forsitan & Satyros ponam quae parte, requiris.
 Utile nimirum est virtutem audire loquentes,
 Si modo virtutem, non pessima quaeque loquuntur
 Flagitia, & foedant etiam bona si qua pudendis.
 Nam qui multa negat lingua reticenda modesta,
 Et putat in solis crimen consistere rebus,
 Aut hominem populo, ceu poma feracia testa,
 Inferit; ah tenera ne se mihi perditus auri
 Insinuet, pulchrumq; pudens canis ore lacestat:
 Nec gnarus natura hominum, quae turpia visu
 Abdidit, amoviq; oculis latitantia nostris
 Provida, in exemplum, atq; imitamina gētibus agris,
 Nec Phœbi Anidumq; novem, sortisq; professæ.
 Nam quis non videat sacrum caelestia dona
 Carmen, & ex ipsis adytis quandog; profectum,
 Non homini tribuisse deos, ne scilicet error
 Devius, & culpa scelerum pracone carerent,
 Sed neu religio divum contemta iaceret,
 Neu virtus laudata parum, neu semina prima
 Ignorata, vicesq; astrorum, & legisfer axis,
 Et quid quisq; sibi, aut patriæ, quid debet amicis.
 Sed neque vere novo quot sese floribus arbor
 Induat, autumno, refert, nisi mitia servat,
 Et totidem ramis suspendit poma gravatis:

Nec

Nec quantum tener egregia puer indole possit,
 Si non Socratica mox inflammatus amore
 Pallados, Aonijs non transfuga manserit antris
 Aetatis partem haud minimam, vetera acta priorum
 Evoluens, vitamq; educens inde futuram,
 Quoque mudo servet laudatum ad cuncta decorum.
 Nec facilis servare labor, nisi deligis artem
 Vivendi, sinemq; animo proponis habendum,
 Quoque suos actus, signo quasi, dirigat omnes
 Virtutis pulchrae memor, atque unius honesti.
 Ne veluti Ionio depraesus nocte silenti
 Ignarus caeli atque auræ, dum dextera lavis
 Perturbat, longo huc fluctu iactatus & illuc
 Actus erat, pelago & sevis ludibria ventis,
 Donec saxa vagum & scopuli exceperere Ceraunei
 Frustra iam implorantem undas, & fata querentem,
 Seq; accusantem, ab miserum, & delicta fatentem.
 At vitæ instituat quam quis genus, antè, necesse est
 Ingeniumq; capax pueri, penitusq; videre
 Naturam, & quales animorum in singula vires,
 Quid iam tum eximie, quid non feliciter audet.
 Hic salibus melior blandis, vitæ ille severe,
 Ambitione alius magis, adplausuq; Quiritum
 Tentatur, studioq; auræ popularis mani.
 Nonne vides ille ut galeas, & splendida tantum
 Trahet tela manu, placidam probet ille quietem,
 Ille nihil non dissimulet, parvosq; sodales
 Iam tum fallat, hic ingenuè putet omnia agenda,
 Indignans vicisse, palam nisi vicerit hostem
 Congressus, campoq; audax concurrerit æquo?

Has leges fatale animis venientibus astrum
 Imposuit, calig₃ adscendens hora potentis,
 Tempore quo primum gravis a pondera matris
 Formamus miseri, atq₃ alto descendere olympo
 Cogimur, humana pasuri incommoda vita.
 Ergo ubi naturam penitus perspexeris omnem,
 Ingenitasq₃ artes pueri, & clinamina prima,
 Quamvis multa magis fortasse aliena placebunt,
 Nativis tamen insistendum doribus, atque
 Audendum nihil omnino, pugnante Minerva.
 Quippe sequi id demum insipere est, quodcumq₃ nequim⁹
 Adsequi, & egregia nostrum cum laude tueri.
 Nam quid in Isthmiaco diversum agit are iuvenco
 Pulvere, & adfusa risum praeberet corona,
 Aut terram Argaei generosis scindere alumnis?
 Si qua tamen vitiosa ferunt, (nam multa novalis
 Ipsa etiam vitiosa, nec est teres undique quidquam)
 Si qua igitur vitiosa, omni de pectore cura
 Depellenda procul, vel si minus id licet omne,
 Flectenda in melius rerum, discrimine parvo
 Sape malis dirimente brevi bona calle propinqua
 Pleraq₃ vivendo minuenda, interq₃ legenda.
 Antè tamen, vives mora quam exitiosa diesq₃
 Adferat, & fibras penetret cacoethes in imas
 Mortiferum, agricolae cura monstrante sagaci,
 Agricolo, qui primum olim lactentibus herbis
 Lappas, & lolium, atque infelices paliuros
 Persequitur, sterilemq₃ vetat succrescere silvam,
 Adsiduis terram rastris, operaq₃ fatigans
 Feminea it magnum latis longo ordine campis

Agmen,

Agmen & incurvum, solatur voce laborem.
 At procul adspiciens credit pecus ire viator.
 Inprimis sedanda hiemes quasi, totaq₃ mentis
 Tempestas, motusq₃ omnes sub signa vocandi.
 Me velut effuso sessore equa trima, vagati
 Longius, abijciant rerum finemq₃ modumq₃,
 Transversumq₃ ferant hominem, nec dicta parati
 Excipere, & iussas trochleis intendere funes,
 Nec nati dare, natura prohibente recurva,
 Provadaq₃ è summa puppi torquere *guberna: *pro guber
 Sed pecudum fugere atque sequi nimis omnia ritu, nacula
 Inconsultè, incompositè: nec pectora tantum
 Atque intus turbare animum, verum extima saepe
 Membra quoque, ac vocem, & vultus mutare priores.
 Quid nisi commoti dominatrix certa furoris
 Adstet, & excussos ratio pulcherrima frenos
 Ore emordere, ac insis parere lupatis
 Cogant, nulla in praecipit tardante ruina
 Pergentes & tela, immisosq₃ urbibus ignes,
 Non scus atque olim noto reffore soluti
 Flammiferi Phaerhontis equi; quum foedera rerum
 Triste chaos, veteremq₃ expavit machina acervum,
 Audaculpa unius, votoq₃ protervo,
 Respexitq₃ suum Phlegra post fulmina telum
 Iuppiter, & missus soluit pater ignibus ignes.
 Nam ceī corporis in membris sua munera cuiq₃
 Sunt data, nec partes oculi pedis, aut oculorum
 Brachia, non humeri poscunt pulmonis anhelis;
 Sed contenta bonis natura singula degunt:
 Sic animi quoque varia est vis atq₃ potestas,

0 4

(Vna etenim imperio gemina parere tributa.)
 Cuique sua usurpanda artes, nec sorte movendum.
 Decretoque Iovis, praescripta & lege Promethei.
 Nam perhibent perfecta hominis compage, Promethei
 Continuo admisisse Deos, ipsumque tonantem,
 Regali luxu acceptos, epulisque paratis.
 Fortè aderant triplices praestanti aetate sorores,
 Cura quibus mensas struere, & dare brutia nigra.
 Sed patria Logus hanc olim pietate receptam
 Ambrosiae adsuerat divinae, & nectaris haustu:
 Illas lacte feræ Scythicis aluere sub antris.
 Hæc opere eximie laudato, atque arte magistra,
 Imò age, calicolum pater, has quoque docte Promotheu
 Adijce, ait; nec te labor, aut cura ulla retardet,
 Quin opus egregium, atque avum mirabile in omne,
 Tergeminis his virginibus quasi civibus ornes.
 Sed ne fortè dua (neque enim leve pectoris haustu
 Crimen habent, referuntque* Aesthetea fronte parente)
 Omnem animis pacem exturbent, præcordia subter
 Ponito, ventorumque dato regione secunda
 Ferre vices, magni præclaro imitamine mundi:
 Hanc autem, magnos componere sola tumultus
 Quæ sciat, & placida late reg. re omnia pace,
 Mandatricem operum media procul arce locato.
 Commento adplausere Dei, inprimisque Prometheus
 (Sensit enim quantum æternis immanè caduca
 Concedant)orat precibus ritata dicta manere
 Ergo omni exercenda opera, & sua cuique facultas
 Agnoscenda usu, & rerum adsuetudine cetera.
 Namque dabunt animos paulatim, infraactaque iusso

Colla

λογική, ἔπει-
 θυμική,
 θυμική.

*h.e. sensū
 αἰσθητικῆς
 ἀποδοτικῆς.

Colla iugo, dominamque ediscent ferre volentes.
 Frena tamen retinenda manu, pressaque catena.
 Nam neque sessor equo, longa licet arte manuque
 Edomito, totas ideo concedit habenas;
 Sed gressus regit, & stimulus saepe acribus urget,
 Exploratque fidem, & cogit meminisse magistrum.
 Nam saepe insurgunt domita, & solito arma capeffunt
 Acrius, extremum annexa quasi corpore vena,
 Aut quum deficiente alimento flamma repente
 Emicuit, luce & subita tectum omne replevit.
 Hoc ubi, dura magis contendere vincla memento,
 Spemque resistendi eripere, & compellere primis
 Imperibus, veniam orare, erroremque fateri;
 Dum servata sequi cara vestigia tandem
 Adsuescant dominae, & mandata capeffere aventes.
 Praecipue fugienda procul memorantia culpa
 Omnis, et indecorum turpes fomenta ministri.
 Nec quisquam sine delectu, sine iudice certo,
 Convictu temere cari admiscendus alumni.
 Ipse autem teneris iam tum mihi latus ab annis
 Mirari senium, & parere monentibus ultro,
 Aetatemque rudem fulcire aetate magistra,
 Ac similem quandoque Deos sibi pascere mentem.
 Nunc multos blandè adsari, atque incessere castis
 Interdum salibus; modo respondere benignè
 Omnibus, & nullum non tempore ledere dicto.
 Nam neque compellare isdem sermonibus omnes.
 Sed bello super atque armis, rogitare magistros
 Bellandi: nautas, super aequore: denique letos
 Sementum, de messe: canes nutrire paratos,

ἐυτράπελος.

ἐυόμιλος.

De canibus: peregre venientes. qua loca, & vrbes,
 Quos fluvios, quid quisq; ignoto viderit orbe.
 Alteriusq; memor facti, dictiq; probator,
 Raro nec ingenuè de se nisi nota profari:
 Quamvis expositæ cutis idem, animiq; repostis,
 Et blando illustris famæ percussus amore,
 Præferat obscuris Pelidæ funera canis,
 Præreptamq; sibi laudem gemat, acta parentis,
 Degener haud propria regno virtute parato.
 Interea seruare vicem, atque alterna modestus
 Alloquia, & ceptis finem quoq; ponere verbis,
 Plurâq; narratis audire, & condita habere
 Pectore, nec linguæ temere indulgere volucris,
 Aut studio respondendi plectus inani
 Denudare palam, melius quæ multa tacebant.
 Multum adeo placida comis pellacia vitæ,
 Blandaq; personæ vox, maiestatem retenta,
 Sæpe movent. Nec verò alia magis arte tot annos
 Vidimus infandum duro servire tyranno
 Italiam, & pelagi tabo freta marcida *Etrusci,
 Volvendisq; ducum miseranda stragis acervis.
 Et dabat occultæ documenta haud mollia mentis
 Ille quidem, toto longinqui tempore regni.
 Sed quotus alterius melior sibi quisq; periclo est?
 Quo magis est reputandum animo, quæ denique recti
 Ipsius vis, tanta potest ubi fucus inanis
 Tantum umbra sibi virtutis promittere vana,
 Atque animis hominum sese insinuare repostis.
 Quod si quis nihil, ad speciem quod spectat honesti,
 Negligat; atque decens nulla non parte requirat:

In motu

ἐλαφὲς.

εὐτακτῶ.

Derege
 Ferdinãdo.
 * hoc est,
 Tyrheni &
 Campani.
 ἕσπερος ἀνῆρ
 ἐξ ὀδῶ.

In motu quoque non minimum, gestuque virili
 Ponet, & indignos removebit corpore comtus,
 Illecebrâsque supervacuas, & Gange petitam
 Luxurie stactam imbellem, costique liquores,
 Iudice vix teneris mare non prohibenda puellis.
 Nam quid malobrato & myrrha perfusus olenti
 Vir præstare queat? quique emollire venenis
 Corpus, & Hispanæ pellem de more maritæ
 Quærat? amat propria spectari laude virilis
 Forma, nec Assyrium, quàm se: magis optat olere.
 Est etiam pars vestitus non ultima habenda,
 Non boream modò uti defendat, iniquaque flagra
 Corporibus, dubiâsque vices mutabilis anni:
 Sed quia non aliter fortunæ opibusque tuentum
 Fit satis, & tanta maiestas regia dote
 Proditæ, plebeio vilis sordescit amictu,
 Nam qui iudicium de se, & popularia vota
 Negligit, aut metui potius, quàm quærit amari;
 Demens, nec videt imperium popularibus auris
 Præcipuè, & solido vulgi constare favore:
 (Qualis erat modò, qui regni non antè ruinam
 Sensit, quàm subitis fractus successibus hostis,
 Privato caput exsilio rex obrulit ultro)
 Aut nescit contempta semel vanescere regna,
 Fortunamque quati, malè maiestate soluta.
 Nec verò ratione alia litæ templa metallo,
 Quæsitæq; olim ducibus selleg; rotæq;
 Tot pictæ, tot palmatæ, sceptrique superbum
 Insigne, & collo pendentem divite gemma.
 Sed modus optimus in rebus. tantum extera desit

Alfonso 2.

Seu levitas, seu luxuria, advectusq; peregre
 Ornatu, novitasq; animo non digna modesto.
 Nam cithara, cantusq; atque enervantia mentem
 Instrumenta lyra, & priscis quoque tibia probro,
 Illa quidem mensis interdum adhibenda potentum,
 Virtutesq; virum memoranda, & splendida facta:
 Sed non adtingenda etiam, aut sine testibus ullis
 Adtingenda domi, nec honor querendus ab illis,
 Sed requies cura brevis, ingenioq; levamen.
 Sed neque sub crotalo tenerum latus arte movere
 Regnator meus, & morum quandoque futurus
 Arbiter, Aethiopum discat saltare puellas,
 Atque Agarena sequi molles ad tympana motus.
 Aetatis licet opprobrio corrupta reclamet
 Nobilitas, choreasq; adsueta plaudere reges.
 Nam quidnam miseri non vidimus, impius ex quo
 Havarus, & Gotthis Herulus permistus, & Hunnis,
 Et rabies Longobarda, & Germanicus Albis
 Irrupit Latio, fatisq; exercita tandem
 Roma sacerdotum patuit miseranda rapinis,
 Perq; nefas divisa, ereptaq; vendit auro
 Imperia, & *partes armis variantibus orta,
 Atque animi invidia inflammata, odysq; suorum,
 Externas sibi querere opes, peregrinaq; malle
 Regna pati, quam desertis concedere fractos
 Partibus, & fastus gentilis ferre tyranni.
 Hinc veluti sordes tota rate, plurimiq; hausti
 Acquoris illuvies, imum petit, atque suo pte
 Sentinam facit ingenio: sic undique culpa
 Contracta, transversum animos egere priores,
 Virtutesq;

Papae Rom.

Guelfi &
Gibellini.

Virtutesq; mares corrumpit mollior hospes,
 Atque nefas fasq;, impunè & sacra versa profanis.
 Tantum autem culpa esse omnes mirabile non est
 Nequitiam, Venerisq; malos damna esse furores.
 Nam neque deiciat quod nos pecudum adque ferarum
 Naturam quidquam magis, aut penerrantibus imis
 Excorticis sequè & mentem de sede revellens;
 Nec tot confluxere agris mala gentibus unde,
 Atque neces, atque exilia, atque incendia saepe
 Regnorum, & simul Europae funesta Asiaq;
 Arma, decennali vertentia quaeque ruina,
 Heu malè speratis Lacedaemonijs Hymeneis.
 Nam veterum quid ego repetens exempla revolvam?
 Tarquinius, Appiq; nefas, inmanè furentis?
 Aut infelicis Messena tristia bella,
 Virtutesq; tot egregias bellicae domique
 Demetri, & rarum divinae mentis acumen,
 Spurcitra miseratq; sepulta libidine vitae?
 Quid Scyllas? quid Medea? quid Cnosida turpem?
 Quum deserta etiam post tanto Hispania bellis
 Monstret adhuc fera femineae monumenta rapinae:
 Quum Malatestarum pateant mala: quum tua Guido
 Infelix, quum Manfredi miserandis iniqui
 Exitus, & furij Lannarum exercitus orbis:
 Atque huc, atque illic, confusaq; secula ruina.
 Atque ideo puerum à cœtu, & muliebribus arcent
 Illecebris, residesq; avertunt pectore curas,
 Aut duro illum venatu, castoq; labore
 Sylvarum exercentes, aut insuitibus acris
 Aemathij, nunc Cnosiacae contendere cornu

Ioannae
 duæ reginæ
 altera ne-
 ptis Rober-
 ti, altera fo-
 ror Ladis-
 lai.

Arte rudem, visamq; procul fixisse volucrem :
 Nunc torquere manu validam iuveniliter hastam,
 Aclidaq; intorto stridentem aptare flagella.
 Saep̄ etiam saltu quatunt, durantq; palestra
 Aetha, pugnaq; adfuescunt membra futura,
 Sive laceffere opus, sive hostem exire necesse.
 Tum boream, aetivosq; docent contemnere soles,
 Sub Iove Spartanumq; Eurotam ferre Decembri.
 Nec sudore famem nisi, nec nisi pulvere somnos
 Velle pati, & iam tunc invento pascere frugi
 Naturam modicis contentam, & sponte paratis.
 Atque hac cuncta puer primis mihi regius annis
 Audeat, egregiamq; animi vim suscitet usu,
 Virtutemq; ultro atq; instantes ferre labores.
 Nam quamvis sponte, ingenij generosus, honestum
 Adpetit, agnoscisq; omnis : tamen aurea si non
 Accedit doctrina, & promovet insita cultus,
 Aegrescit praecleara habitu natura maligno
 Paulatim, culpaq; premunt, bene pectora nata,
 Atque omnem captum eripiunt : ceu febre gravatus
 Quum iacet, & venis iam se haud capit igneus ardor,
 Ille tamen Panacenaq; bonam, Phoebeaq; vina
 Aversus fugit, & sensu contraria poscit
 Corrupto miser, atque odit meliora loquutos.
 Nec tibi sit solum cura exercere, sed una
 Delige, quos socios studiorum adiungere possis
 Aequales, quos monstratis puer artibus ante
 Ire velit, contraq; obnuti intensus acer.
 Quinetiam pharetraq; leves, atq; aurea frena
 Victori statuenda, probro saq; praemia victo :

Vt quem

πανακω, ου
 γατηρ ασ-
 κληπις, ρο
 τδν.

Vt quem verus honor nondum excitat, excitet ager
 Hunc dolor, alteriusq; humeris splendentia dona,
 Acceptamque notam reputans, secum adgravet ipse
 Dedecus. & segnem lacrumis sese increpet ultro,
 Incendatque pudore animos, & suscitet ira.
 Qualis Cecropij Eridani, aut prope curva fluentae
 Ludentis, totiesque Neda vada lataplicantis,
 Armento pulsus patrio regnisque iuvenens
 Mæret inexhaustum exsilia, & rivalis amari
 Successus, plagarumque immemor atque laboris,
 Vnam secum ignominiam, amissosque hymeneos
 Mente agitat, quernoque obnixus cornua trunco,
 Iam tum hostem vocat in pugnam, martemq; laceffit,
 Ipsam animam dare iam pulchra pro laude paratus.
 Quod si quando ducem, (neq; enim non tristibus armis
 Miscendus, iam tum & vallum adfuescendus amare)
 Ergo ducem emissis si quando praeficis alis,
 Atque inimica iubes duro quaterere oppida bello;
 Non illum magno Hannibali, aut oppone Gylippo,
 Nec sine pugnacem primis inceffere Thracam
 Auspicis : Lybia manus & magis apta vehendis
 Mercibus Aegypto Venerum est credenda iuventus,
 Paulatimque augendi animi, & quasi Sarmata falco
 Ducendus, superando facillima quaeq; gradatim.
 Nam facile, exsultantem animum compescere rerum
 Noticia, docilique accessu fertilis ævi,
 Et quantum humanis hera possit Adraستا rebus:
 Nec quisquam audax est adeo, praesentia quem non
 Concutiant horrenda, & dura mortis imago
 Ante oculos faciem exsertantis, putridaque ora

Sanguines, & huic aura supremū Acherunt aminantis.
 Nam contemnere opes superūm, & Iovis acta lacertis
 Fulmina, nec scopuli venientem horrere ruinam,
 Et nulla ratione enses ruere inter, & ignem,
 Desperere id demum. quamvis plerumq; videmus
 Ante tubam tales, & adhuc procul hoste manente
 Turpia *conspicito fœdē dare terga periculo.
 Ergo ubi regrediendum homini, quòque usq; videndū.
 Haud quia non cuicumq; animanti optabile, dulcem
 Conservasse animam, & multis quoque saepe tributum
 Eximia laudi, fato cessisse ruenti,
 Nec potuisse leves rumores ante salutem:
 Sed quòd multa dies varius, voluendaq; rerum
 Fert series, quum seu patria poscente iuvanda
 Officio, seu tutandorum fortē suorum,
 Vitandave nota, turpe est sibi parcere forti,
 Et vitam egregio non impendisse decoro.

* al. vicino

ACCIAIOLVS LECTORI.

Hactenus inveni scriptum in archetypo
 Marulli libro, multis lituris
 scribillato.

INDEX RERVM PRAE-

cipuarum quae in his opusculis
 continentur.

A	Accipitres ex pen- narū colorib ⁹ quomodo dju dicentur 94	Accipitres quum pennis spoliandi, à vento sint remoti 98
	Accipitres fulvi quales 94 albi, rubri, flavi, nigri. ib.	Accipitres quiescere quū pennas mutant præter naturam 99
	Accipitres gentiles ex vo- latu cognoscuntur 107.	Accipitres qui sacri dicitur omnium volacissimū mi 100
	animosi: ibid. à peregrini- nis quid differant: ibid.	Accipitrum rostra in ge- nere qualia 96
	Accipitrum genitū fœmī- neum quale 91	Accipitres sacri nonnulli animalium cadaverib ⁹ vescuntur 103
	Accipitrum genera 90. 91	Accipitres villani quales 107
	Accipitrum medianorum locus, color 106	Adolescens cum apro cer- tans 52
	Accipitrum morbi quidā quomodo sanctur 108.	Adolescentibus inest im- becillitas consilij 34
	quomodo præcavendi 109	Adulatio multa regna se- pe evertit 13
	Accipitres peregrini duo- rum generum 103	Adulatio pestis animi 14
	eorū patria ignoratur 105	Adulatione principes de- cipiuntur 14
	Accipitres peregrini qua- re sic dicantur 105	Adulatorē qui audit suus non est 14
	Accipitres podagra labo- rant: quomodo curētur 112	Affectu non utendum in legū interpretatione 33

I N D E X.

Alexandri clementia	27	Arma quorūdam animarū	
Alexandri pedagogus	6	lium	51
Alphonsus Calabriae dux		Assentator et ingeniosus	
fortunam inconstantē		pedagogus cōferuntur	14
expertus	136	Avaritia multorum ma-	
Alphonsus Calabriae dux		lorum causa	31
prudens in muniendis		Avaritiae suspicio princi-	
castris	123, 124	pi fugienda	28
Anaxarchi responsum de		Aves hyemis tempore cibi	
lexandro	15	avidiores sunt	63
Animae partes duae	21	Avium penna per aetatem	
Animalium divisio	52.	mutantur	98
53		Aulus Manlius filiū se-	
Animalia inimica	89. az	curi percuti iussit	142
mica	ibid.	Aureliani imperatoris se-	
Animaliū inimicitia	89	veritas in milites ino-	
Animalium terrestrium		bedientes	122
venationes duplices	60	Autumni tempus venat-	
Antiquorum libri quare		ioni quoque aptū	64
legendi	12. 13		
Antonij Galatei studia			
192			
Apri quare non facile lae-			
di possint	53		
Arcturus Britannorum			
rex laudabile ducit mu-			
lierum famam defen-			
dere	147		
Arragonum rex Christiano-			
nos nunquam bello la-			
cessivit	8		
Argumentū totius libri	1		
Arma literis praeposenda			
191			

B

Belisarij animus virtu-	
tis studiosus	2
Belisarius de re militari	
quare scribat	2
Belisarij diversum in scri-	
bendo ab alijs ordinem	
observat	3
Belisarij laus	188
Belisarij liberale ingenium	
115	
Belisarius maiores imita-	
tur	2
Belisarius quare haec scri-	
pserit	

I N D E X.

pserit	1	Elephantum	59
Bonus imperator quis	119	Canis in Tiberim innatas	
Bucephalus Alexandri		cadaver domini susten-	
69		tans	66
		Canes lenes laudantur	66
		Canes pulicibus infestati	
		ut sanentur	74
		Canes qua ducendi manū	
		58	
		Canes quo lacte nutriendi	
		65	
		Canes quomodo reficiendi	
		61	
		Canes rabiosi à cateris se-	
		parandi	74
		Canibus scabies quomodo	
		curetur	73
		Canum morbi & remedia	
		73	
		Canum nomina sint bisyla-	
		laba	65
		Canum secūdi generis des-	
		criptio	58
		Canes spinis laesi ut curentur	73
		Canum tertij generis des-	
		criptio	59
		Canes velociores cum alijs	
		non permiscendi	65
		Canes venatorij ne imbria-	
		bis ledantur cavendū	62
		Canum vulnera quomodo	
		curanda	73

I N D E X.

Canum vulnibus se ver-	gna	87
mes inhaerint quid az-	Cervi per mare nautes	87
gendum 73	Cervorum vita	87
Caprae corvique quomodo	Cives quomodo coercendi	24
capiantur 86	Clementiae laus	177
Carthaginensium legato-	Clementia principes Deo	
rum clementia 27	similes efficit	27
Castor iaculis ferire docuit	Comitas homines maxi-	
feras 46	me allicit	39
Castrorum locus commo-	Commeatus diligens ratio	
dus 125	habenda in castris	124
Castrorum locus diligen-	Consulvi Ferdinandi fraus	
tissime deligendus 123	in stipendijs militum sol-	
Castra quando movenda sint	vendis 120	
occultandum diligen-	Continentia Scipionis lau-	
ter 131	dabilis 30	
Castra quomodo munien-	Corporis robur sine virtute	
da 123	in temeritatem de gene-	
Castra quum moventur	rat 18	
quale sit dandum signum	Corfica quales canes pro-	
131	ducat 59	
Cato Graeca senex didicit	Craesi filius mutus loqui-	
12	tur 169	
Certamen singulare iudic-	Crudelitas inimica huma-	
io simile 150	no generi 31	
Certamen singulare quan-	Cyri humanitas 29	
do permittatur 146.	Cyri studium in ferendis	
147	laboribus 29	
Certamine in singulari		
qui nam rejciendi 158		
Cervi a serpentes vul-	D amnati iudicio pu-	
nerati quomodo sanctur	blico inter milites	
88	non recipiendi 117	
Cervis cum serpentibus pu-	Dei nutu omnia regun-	
	tu	

I N D E X.

tur 8	erga homines 69
Digestorum libri militum	Equorum ex Oppiano reli-
delicta tractant 145	gio 70
Dignitas absoluta quid	Equorum ingenium 69
156	Equorum morbi 75
Dignitas duplex 156	Equos clangor tubarum ex-
Dignitas non tantum na-	ciat 69
tura sed arte compara-	Equus venationi aptus
tur 41	quis 67
Dignitas regulata 156	Euphratis ripam incolen-
Dispositionis mala ignorā-	tes quomodo leones cap-
tia 188	piant 78
Divitiarum inconstantia	Exempla plurimum docet 7
28	Exercitus hostilis si equi-
Ducis diligentis officium	tatu valeat quis locus
131	eligendus 132
Dux aut princeps regis im-	Experientia quomodo com-
perio subiectus provo-	paretur 34
cat ⁹ parere cogitur 157	
E	F
Letitio unde pcedat 21	Alconum venatio 90
Equi laboriosissimi	Febris equis pernicio-
qui 71	61
Equi qui, animalibus qui-	Federicus Vrbinatus dux
bis persequendis cove-	literatus 121
niant 72	Feræ quæ retibus capi non
Equi tela bumi lecta ali-	possunt, quomodo capiē-
quando equitibus porri-	dæ 77. 78
gunt 69	Feræ quomodo capiendæ 79
Equites & pedites quales	Fidei servatæ à principibus
esse debeant 142	quæ utilitas 37
Equi velocissimi ubi 71	Fidem datam non esse vio-
Equorum cura 143	landam 180
Equorum docilitas: amor	Fidem quando alijs habea-
	mus 38

I N D E X.

Fides quidnam sit	36	Hierifalcones in Norvegia, et Hirlandia nidi- ficant tantum	93. eos vñ motus frigidus. ibi.
Flaminij consulis laus	28	Hierifalconū natura	97
Fortunæ vicissitudinis e- xempla	ibid.	Hierifalconum rostra	96
Frater fratri favens in cer- tamine singulari cōtra principis edictum non puniendus	169	Hippolytus usus retib. ad capiendas feras	47
Fraternus amor	169	Hirlandia à quibus frumē tum habeat	93
Frates plures quare na- tura producat	170	Hirlādia frigidissima	92
Fratrū auxilium præ- stantius alieno	170	ratio	93
Fratrū iræ acerbissima	17. ratio huius	Homerus quæ laudet prin- cipem	20
	ibid.	Homo animi & corpora viribus omnia superat	80
		Homo natura moribus in- diget	16
		Honor virtutis præmium	116
		Hostib⁹ fides servāda	38
		Hostium in exercitu quid observandum	132
		Humanitas principibus securitatem gignit	40
		Hyemis tempore qui dies venationi apti sint	64
		Hyemis venationi apta	61
			I
		I Gnavia fortunata	141
		I Ignorantia duplex	187
		Imperat	

I N D E X.

Imperator diligenti deli- beratione opus habet	122	Insipientes principes ad nullum officium pera- gendum apti	11
Imperator ingeniosus esse debet	119. eiusdem mo- res.	Iovis epitbeta	26
Imperatori si retroceden- dum qualis debeat esse profectio	135	Ira Alexandri in Callisthe- nem philosophum	32
Imperatoris nimia licētia militibus perniciofa	122	Ira iudicium recti impe- dit	32
Imperator militibus suis vim patientibus subve- nire debet	134	Isocrates de animi cultura	13
Imperator non providus, vel dux	135	Iudex optimus Aristoteli q nam	187
Imperator ob victoriam ef- ferri non debet	136	Iudicemne eligat provo- cans, an provocatus	151
Imperatoris oratio apud militēs quid possit	121	Iudicis officium in certas mine singulari	155. 156
Imperator sit literatus	121	Iura reo potius quā actori succurrunt	152
Imperij contemptores seve- re puniendi	142	Iurare sæpe peierandi prin- cipium est	38
Imperij gloria sine virtute fluxa	19	Iuristurandi vñ, et sancti- tas	39
Imperium felix à pruden- te administratum	19	Ius militare legibus iuris civilis nō subijcitur	153
Indocto regnum non com- mittendum	10	Ius naturale potentissimū	169
Ingenij fors prima nō mul- tis data	33	Ius ubi est, ibi victoria	248
Institutio bona vel mala quid efficiat	4	Iustitiæ partes	24
		Iustitia principi necessa- ria	23
		Iustitiæ proprium	25
		Iustitia tota virtus conti- netur	25

I N D E X.

Iuvenes à senum latere discedere non debent 13
Iuvenes gloria cupidi 13
L
Egendo quod natura denegavit suppletur 11.12
Leges inanes quando 19
Legislator moralis philosophus sit 10
Legum omnium fines 25
Leonum generositas 53
Lepores quomodo capiendi 85
Lesbia norma plumbea 33
Lex universaliter loquitur 33
Liberalitas circumstantias observat 29
Liberalitas principes subditis gratos efficit 28
Litterarum laus & utilitas 191
Litteræ Rebuspub. utiles 10
Ludi puerorum quales esse debeant 10
Ludovicus Gallorum rex variam expertus fortunam belli 137
Luna prognosticon exponit 62. *Solis item ibi.*
Luxus fœminarum multum

fortitudinis aufert viris 5
Lysimachi clementia 32.
idem Leoni obicitur ib.
Lysimachus leonem exanimavit 32. *eiusdem fortitudo* *ibid.*

M

M. *Att. ilij Reguli fortitudo et animi magnitudo* 38
M. Reguli constantia infide data servanda 181
Mares audaciores fœminis 91
Marij studium in filio erudiendo milite 144
Maximiliani Cæsaris studium erga accipitres facros 102
Mercaturas hominum fieri leges vetant. 184
Milites noctu & interdium quid agere debeant 130
Milites nominatim appellando excitadi sunt 134
Milites quid peccat 142
Milites quomodo didicidientes efficiantur 121
Militia obscuro clari fiunt 117
Militia quanti fiat à Cicerone 118
Militia

I N D E X.

Militia qui nam indigni sint 117
Militia retinentur impetoria 118
Militiæ dignitas ex pœna illustris sit 117
Militis officium 144
Militum genera duo 142
Militum Hispanorum fines erga regem suum 120
Militum pœmium precipuum 116
Militi pugnare sine principis auctoritate adversus provocantem non licet 155
Militum virtus & inobediencia Imperatoribus ascribitur 135
Milvi duorum generum 101
Mortales qui nã sint 20
Mortem horret natura 146
Mulier impudicè prius vivens marito copulata, pudicè vitam agens, meretrix non dicenda 168
N
Natura arte invadenda 98
Nature repugnare difficile 170
Neapolitani de militari disciplina colloqui sæpe laudabile ducunt 115
Negationis ignorantia qualis 187
Nemora quando accededa 60
Nerones qui, & eorum exitus 11
Nicocreon exercet clementiam erga Philemonem 178
Nicephori iudicium de regno & philosophia 10
Nisei equi 61
Nutricis lac quid efficiat 5
O
Cium causa seditio-num 128
Ordo in acie instituenda 133
Orion primus insidias invenando struendas comsuluit 47
P
Parcitas cibi, nimiusque cibis quid efficiat 99
Pardi quomodo capiantur 81
Pædagogus principis qualis esse debeat 7.13
Pœna quomodo instituenda 27
Pecunijs gloria non paratur 28
Philippi Mariæ Mediolanensium ducis liberalitatis 29

P 5

I N D E X.

Pictura ab Alexandro vi-	Principes qui fugiendi sint
sa 14	31
Piscibus siccatis in aere u-	Principes virtute immor-
bi homines vivant 92	tales qui nam 11
Piscis quem <i>καθαλον</i> vocat	Principi adfectus animi
historiola 49	cohibendi 10
Pollux canes in venatio-	Principi conveniunt cle-
ne expertus 46	mētia et liberalitas 26
Pollux præcipuos honores	Principi duo que maxi-
quare consecutus 171	mè vitanda 17
Princeps aut Dux ad sin-	Principi fides est servada
gulare certamen pro-	36
vocatus cogi non potest	Principis cultus divinus
157	quis 7
Princeps in iudicanda qua-	Principis incessus qualis
lis esse debeat 14	41. 42. motus item &
Princeps mollis idem &	gestus, sermo, vestitus
vitiosus 22	ibid.
Princeps optimus qui nã	Principis virtutes præci-
21	pue 21
Princeps sit integer 20	Principum laudes veræ
Princeps virtute ornatus	non tacende 14
liberos tales plerunque	Principum liberi à mulier-
habet 18	rum cõtubernio remoa-
Principem mitem esse de-	vendi 5
cet 24	Principum liberi ne mala
Principè qui instituit re-	consuetudine corrup-
bus publicis consulit 15	pantur cavendum 16
Principes etiam alijs hono-	Principum liberi pædago-
res exhibere debent 16	go committendi 6
Principes in religione pri-	Principum liberi quando
mò instituen di 6	præceptoribus commit-
Principes in subditos suos	tendi 10
nil indecori faciant 36	Principum liberi quousq;
	coercend

I N D E X.

coercendi 9	Provocatus si is què suba
Principum liberi rarius	rogavit victus fuerit,
in Musica exercendi 9	dicetur victus 161
Principum nutrices 4.5	Prudentia insignis virtus
Principum pueri in ludis	Imperatoris 123
exercendi 9. in quibus:	Prudentia virtus princeps
ibid.	22
Principum religiosorum	Prudentiæ finis quis 22.
exitus 8	quid item. ibid.
Provocans Aristoteli qui	Prudentiæ partes tres
dicatur 149	23
Provocans qualem iudicè	Pueris utile à pueritia ad
eligere debeat 153	frigora adjuescere 9
Provocatio ad bellũ à quo	Pugnacitas sine obediens-
facienda 148	tia temeritas est 143
Provocata corporis mem-	Pugnam reuens quomo-
bro destituto quid agen-	do ad pugna provocans
dum 152	us 159
Provocatus ad pugna se-	Pugnandi genera duo
mel, refelli amplius nõ	116
potest 159	Pugnandi libertatè quis
Provocatus iudicem, ar-	nam concedere possit
ma, & locum, eligit	154
150	Pugnandi ratio iusta esse
Provocatus nobilis ab i-	debet 248
gnobiliori alterũ sub-	Pugnandi tempus & pro-
stituere potest, non con-	vocante & provocata
trã 160	commune 151
Provocat? pedes si fuerit,	Pugnaturus si fortuito ca-
provocans eques quomo-	su, aut necessitate pro-
do decertandum 152	hibitus non advene-
Provocatus quando ratio-	rit excusatus est 179
ne etatis alterum sub-	Pulchritudinis genera
rogare sibi possit 160	41

Pyrrhi sententia de victo- re	141	rit	121
R eges Iovis discipuli	25	Romanorum mos in bello indicendo	148. corundē religio
Regis epitheta, similia Iovis	26	S alarij frans apud militem quid efficiat	120
Regum ornamentū quod	38	Sanguis incisa vena equi vehementer manans	quomodo inhibēdus 75
Regum sceptrum quibus conveniat	21	Saguntinorum pietas in si- deservata	181
Regum amici qui nam	15	Sapiens Deorum amicus	10
Reipub. gubernandae quis aptus	22	Sapientibus principes fa- cultatem liberam con- cedere debent	35
Religio ab omnibus popu- lis semper magni facta	6	Sapientibus qui adest, sa- pientiae opinionem sibi conciliat	34
Religio à vera sapientia nō disiungitur	6	Sapientum consilia quid pro sint	35
Religione compelluntur ho- mines ad preclara agen- dum	7	Sapientum dicta principes commovere debent	35
Respub. quae nam beatæ	191	Sardanapali nostri, eorū exitus	11
Rex à iustitia recedens pri- vatus est	15	Scipio Africanus sese ocio dedit	2
Romani senatus clemētia	27	Scipio Africanus virtutis imago	128. idē seditio- nis auctores non totum exercitum puniuit. ibi.
Romani victores sæpius quare	142	Secundis in rebus moderas- to esse animo prudentis est	
Romanorum fidei observa- tio	182		
Romanorum imperatorū eloquentia quid potuerit			

est	140	toris iussum impetrat	155
Seditiones ex quibus oriā- tur	127	Tribuni militum eligendi	130
Seditiosa castris removē- di	128	Tumultus in castris nos- cent	127
Senatus Romanus glorio- sus ob misericordiā	140	V enatio magni facien- da	112
Serpentes quomodo fugari possint	88	Venationis dies aptissimus est serenus	61
Simulatum non est diutur- num	38	Venationis tempus	60
Socrates senex fidibus ope- ram dat	12	Venationum discrimē	48
Solis aestu incommodae ve- nationes	61	Venatio triplex	47
Sollertia animalium	50	Venatio triplici genere ca- num absolvitur	54
Sol ubi & quando dua- bus tantum horis con- spiciatur	93	Venator à cane rabioso morsus quomodo cure- tur	74
Stipendium milites quo- modo expendere debeāt	143	Venatoribus equae non in venationem producen- de	68
Subditi quando principem ament	21	Venatoribus literæ huma- niores prodesse	62
Subiectio quare fiat	37	Venatoris ornamenta	51
Superbiae remedium	30	Venator pinguis ineptus 52. macilentus item: ib.	
T emperantia imperiū retinetur et auge- tur	24	Venatorum labores	43
Temperantia prudentiæ conservatrix	22	Venatorum vestimenta	60
Titus Manlius provoca- tus ad pugnam Impera-		Venatus quare inventus	46
		Veneni remedium	88
		Ventorum ratio in vena-	

I N D E X.

<i>tionibus observanda</i> 77	<i>renovetur</i> 88
<i>Veris declinantis tempus</i>	<i>Vitæ regula litterarū scientia</i> 12
<i>canibus adversum</i> 64	<i>Vitiosa colloquia liberis principū fugienda</i> 16
<i>Veris tempus accipitrum venationi aptum</i> 64	<i>Ulysses in litore nudus Phæacibus fortunatis venerabilior</i> 19
<i>Vexilla in castris ubi collocanda, eorum dignitas</i> 127	<i>Urbes & populi quomodo regantur</i> 21
<i>Victorem & victum quid deceat</i> 126	<i>Vrsi femina dentibus carens alio modo nocet</i> 53
<i>Victus Domino potius, quam victori servire debet</i> 178	<i>Vrsorum captura</i> 82.83
<i>Victus nobilis ad opera servilia cogi non debet</i> 175	<i>Vrsus in Sarmatis quomodo viduus capiatur</i> 84
<i>Victor victum iniuste iurare non debet</i> 175	<i>Vrsus quomodo Taurum superet</i> 83
<i>Virtus divitijs comparata</i> 18	<i>Vrsorum vires</i> 83
<i>Vita hominum quomodo</i>	<i>Vulpes quomodo capiantur</i> 86

F I N I S